

КНЗ «ЧОІПОП ЧОР»

Педагогічний вісник

*Все буде
Україна!*

1-2.2022

ДИТИНСТВО, ЗРУЙНОВАНЕ ВІЙНОЮ

1 червня Україна разом з багатьма іншими країнами світу відзначає **День захисту дітей**. Це міжнародне свято покликане привернути увагу до проблем дотримання прав дітей, — зокрема їхнього права на життя, можливості здобувати освіту.

Число дітей, які загинули внаслідок повномасштабного російського вторгнення, зросло до 225. Про це повідомили в Офісі генерального прокурора України.

Згідно з даними відомства понад 391 дитину було поранено під час військових дій. В ОГП зазначають, що ці дані не є остаточними, оскільки правоохоронці ще встановлюватимуть кількість загиблих та поранених у місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях.

Згідно з інформацією української влади, найбільше постраждало дітей у Донецькій – 124, Київській – 114, Харківській – 93, Чернігівській – 66, Херсонській – 44, Миколаївській – 43, Луганській – 37, Запорізькій – 27, Сумській – 17, у Києві – 16, Житомирській областях – 15.

Через бомбардування та обстріли пошкоджено 790 закладів освіти, 75 з них зруйновано повністю.

*Горять книжки, і душі, і земля:
війна регоче, розриває світ....
Народжене в підвалі немовля
ще запитає Господа про звіт;
про Батьківщини зражені дзеркала -
і ту любов, яка щитом не стала...*
Наталка Поклад

Використані джерела

1. Хроніка оборони України. URL: <https://novynarnia.com/2022/03/05/hronika-oborony-ukrayiny-den-10/>

2. Вірші про російське вторгнення в Україну 2022 року. URL: <https://mala.storinka.org/>

Засновник журналу:
Черкаський обласний інститут
підсудипломної освіти педагогічних
працівників

Регістраційне свідоцтво
ЧС № 1034 ПР від 20.09.2018

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор КНЗ "Черкаський
обласний інститут підсудипломної освіти
педагогічних працівників Черкаської обласної
ради", кандидат педагогічних наук, Заслужений
працівник освіти України, доцент
(головний редактор)

Г.А.Назаренко, проректор
з наукової-методичної роботи інституту,
професор, доктор педагогічних наук
(науковий редактор)

К.М.Криворот (заступник головного редактора)

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього
незалежного оцінювання та моніторингу якості
освіти інституту, доктор педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора
Державної наукової установи
«Інститут модернізації змісту освіти»,
доктор педагогічних наук, професор

Т.В.Черкашина, доктор
педагогічних наук

Т.К.Андрющенко, доктор
педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.В.Крутенко, кандидат
педагогічних наук

Ю.М.Зоря, кандидат
педагогічних наук

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшура

Відповідальний за друк **В.М.Шемшур**

Думка редакції не завжди збігається
з думкою автора

Редакція рукописів не рецензує
і авторам не повертає

За достовірність фактів, цитат, власних імен,
географічних назв та інших відомостей
відповідають автори публікацій

Рекомендовано до друку
вченою радою ОПОПП

Протокол № 1 від 22.02.2022

Підписано до друку 12.04.2022

Папір друкарський №1

Умовн. друк. арк. 5

Зам.№1598

Тираж 1000 пр.

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,

КНЗ "ЧОПОПП ЧОР",

т. +380-472-64-21-78

e-mail: redaktor6@ukr.net

Науково-методичний журнал

Зміст

ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ

Данилевський В.В., Чепурна Н.М. Особливості
освітньої діяльності в умовах воєнного часу.....2
Кудін В.І. «Відкрий своє серце»: як виникла
ідея створення соціального проекту Ліги
старшокласників Черкащини.....6
Крутенко О.В. Поради Олександра Захаренка –
путівник для сучасного керівника закладу освіти.....7

НАУКА-ШКОЛІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Зоря Ю.М. Формування навичок критичної оцінки та
інтерпретації медійної інформації.....10
Шило С.Б. Інтегровані технології як спосіб організації
ефективного уроку у період воєнного стану.....13
Теслюк П.В. Комунікативні аспекти психопрофілактики
посттравматичних стресових розладів у дорослих та
дітей в умовах воєнного стану.....15
Руденко І.М. Як вберегти психологічне здоров'я дітей.
Особливості спілкування учителя з учнями під час
війни.....18
Литвин І.М. Організація освітнього процесу для осіб з
особливими освітніми потребами у військовий час.....21
Норкіна О.В. Особливості використання
у закладах дошкільної освіти кейс-технології.....23

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС: МЕТОДИКА, ДОСВІД

Устименко І.П. Патріотичне виховання учнівської
молоді, окреслене війною.....26
Коваленко В.В. «Душу й тіло ми положим за нашу
свободу». Одкровення педагога, волонтерки.....29
Басик В.В. Підвищення психолого-педагогічної
компетентності учителів, які працюють із дітьми з
особливими освітніми потребами.....31
Ратушна Н.М. Основні принципи гуманної педагогіки
в освітньому процесі Нової Української школи.....33
Опалко Н.М. Формування читацької компетентності
учнів початкових класів.....37
Гавриленко Т.Л. Основні аспекти процесу
становлення дитячого мовлення.....41
Сукач В. І. Тестові завдання з української
літератури. 11 клас.....44
Курас В.К. Інтерактивний інструмент GOFORMATIVE
в освітньому процесі: особливості використання.....46
Фоміна В.О. Види сучасних персональних
комп'ютерів. Розробка уроку інформатики. 5 клас.....49
Бондар С.В. Перші успіхи. Розробка інтелектуальної
гри з історії. 7 клас.....51
Галушко М.І. Формування фонематичного сприймання
у дітей дошкільного віку через ігри та ігрові вправи.....53
Різник Л.В. Будова і функції органів травлення.
Розробка узагальнюючого уроку з біології. 9 клас.....57
Усаченко Л. А. Про деякі аспекти розвитку чуття
ритму в учнів-початківців.....58
Половець Д.С., Олійник А.Б., Горбачова Л.А.
Українські народні танці. Розробка інтегрованого
уроку із музичного мистецтва. 5 клас.....61
Цвинтарний В.С. Настільний теніс: історія
виникнення, вправи з варіативного модуля.....63
Богуч Н.О. Ми різні, але ми разом. Розробка
інтегрованого заняття для дітей 6 року життя.....68
Чернега Г.П. Значення рухливих ігор у фізичному
вихованні дітей.....71

РОЗРОБКИ ВИХОВНИХ ЗАХОДІВ

Донець Л.І. У нас одна Батьківщина – наша рідна
Україна. Розробка виховного заходу для учнів
середнього шкільного віку.....73
Сторчак Т. В. «Поріс чорнобилем Чорнобиль, бідую
нашою поріс». До 36-х роковин Чорнобильської трагедії...75
Середницька Т.К. Біль незагоєних ран. Репортаж про
геноцид проти українського народу – «Голодомор 33».....77
Тепаленко С.В. Козацький рід не згасне повік.
Розробка свята для дітей старшого дошкільного віку...79

Валерій ДАНИЛЕВСЬКИЙ,

начальник управління освіти і науки Черкаської обласної військової адміністрації, кандидат історичних наук;

Наталія ЧЕПУРНА,

ректор комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України

ОСОБЛИВОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Російська військова агресія проти нашої держави призвела до часткової або повної зруйнованості більш як тисячі закладів освіти України. Частина учасників освітнього процесу внаслідок загрози життю, бойових дій та тимчасової окупації окремих територій вимушено перемістилася за кордон або в межах України, у тому числі – на Черкащину. У багатьох об'єднаних територіальних громадах нашої області заклади загальної середньої освіти перетворилися на осередки для надання гуманітарної допомоги внутрішньо переміщеним особам, де також прийняли на продовження навчання вимушено переміщених дітей.

У такій ситуації перед освітянами постала необхідність прийняття оперативних рішень стосовно того, як організовувати освітній процес для дітей у місцях їх постійного проживання та місцях евакуації, коли та яким чином завершувати навчальний рік, як оцінювати учнів та видавати документи про освіту, як забезпечити оплату праці працівникам закладів освіти, як здійснювати атестацію педагогічних працівників, як надавати психологічну підтримку дітям та багато інших питань, які потребували невідкладного реагування.

Згідно із наказом Міністерства освіти і науки України 28.03.2022 № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні», зарахування здобувачів загальної середньої освіти, які вимушені були змінити місце навчання, до закладів освіти області здійснювалось за особистою заявою, її сканованою копією або фотокопією, що подавалась одним із батьків, опікуном або іншим законним представником. Це також вимагало ведення окремого обліку та формування реєстру внутрішньо переміщених здобувачів освіти за місцем їх реального перебування та навчання.

Важливим рішенням, яке активізувало життєдіяльність громад області, стало відновлення роботи закладів освіти в дистанційному режимі. Це найбільш оптимальна форма організації освітнього процесу в умовах воєнного стану, оскільки вона є найбільш безпечною для його учасників. Корисними у цій ситуації стали напрацьовані під час пандемії коронавірусу моделі змішаного та дистанційного навчання у синхронному й асинхронному режимах.

Відповідно до «Методичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу у 2021/2022 навчальному році в початковій школі в умовах

воєнного часу» (лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.2022 № 1/3725-22), у класах, де навчались тимчасово переміщені учні, педагоги намагались дотримуватись гнучкості в доборі навчально-методичного забезпечення освітніх програм закладів загальної середньої освіти, адаптувати навчальний матеріал з урахуванням того, що вже опановано учнем. З метою індивідуалізації навчання вчителям початкових класів було рекомендовано у зручний і методично доцільний спосіб (під час спостережень за роботою учня на перших заняттях, під час співбесіди в позаурочний час тощо) визначити готовність учня до подальшого опанування освітньої програми.

Важливою особливістю дистанційного навчання в умовах воєнного часу стало дотримання правил безпеки у ситуаціях, коли під час онлайн-зустрічей вмикався сигнал повітряної тривоги. У таких випадках заняття припинялись для того, щоб усі перемістились у безпечне місце, яке встановлено родинними членами учнів.

Розуміючи, що навіть у відносно спокійних районах діти можуть періодично перебувати в укриттях, Міністерство освіти і науки України підготувало для організації навчання у дистанційному форматі певні інструменти, які педагогічні працівники використовували у своїй роботі. Так, у співпраці МОН України з компанією Google Україна створено Всеукраїнський онлайн-розклад для організації дистанційного навчання школярів в умовах війни, скористатись яким можна було за посиланням: <https://mon.gov.ua/ua/vseukrayinskij-rozklad>

Розклад розроблено для учнів 1–11 класів згідно з календарно-тематичним плануванням. Він працював на основі Google-календаря, до якого мали доступ усі охочі.

Для опрацювання кожної навчальної теми запропоновано відповідні матеріали [Всеукраїнської школи онлайн](#) (відеоуроки, конспекти, тестові завдання). Для зручності навчання у складних воєнних умовах у мобільному застосунку Всеукраїнської школи онлайн ([#ВсеукраїнськаШколаОнлайн](#)) постійно функціонує кабінет учителя, який створений для підтримання дистанційного зв'язку з учнями.

Крім цього, 14 березня 2022 року стартував освітній проєкт МОН України «Навчання без меж», який надав можливість школярам переглядати трансляції телеуроків на телеканалах Суспільне, Піксель, Плюс Плюс і на платформах MEGOGO, 1+1 video, Київстар ТБ. Розклад цих занять було

оприлюднено на телеканалах [ПЛЮСПЛЮС](https://plusplus.ua), «Піксель», регіональних телеканалів [Суспільне мовлення](https://suspilne.com), а також на платформах онлайн-телебачення: [MEGOGO](https://megogo.net/ua)<https://megogo.net/ua>, [Kyivstar](https://tv.kyivstar.ua/ua/) ТБ <https://tv.kyivstar.ua/ua/>, [1+1 video](https://1plus1.video/)<https://1plus1.video/>, [SWEET.TV](https://sweet.tv/)<https://sweet.tv/>.

Для планування щоденних зустрічей учнів з класним керівником з метою взаємопідтримки та обговорення загальних питань МОН України рекомендувало використовувати відеоінструкції та інфографіки, які містять рекомендації та практичні поради для батьків від Світлани Ройз; доступ за посиланням: <https://mon.gov.ua/ua/psihologichna-turbota-vid-svitlani-roiz>

Для більш ефективного здійснення навчання учнів за дистанційною формою науково-педагогічний колектив нашого інституту рекомендував учителям закладів загальної середньої освіти не лише Черкаської, а й інших областей України використовувати відеозаписи розміщеної на сайті КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР» «Дистанційної школи для учнів» (посилання: <https://bit.ly/3KY4dPR>), яка містить 10-ти або 15-хвилинні навчальні відеопояснення нового матеріалу уроків з усіх основних навчальних предметів для 2-11 класів, які школярі можуть переглядати у зручний для себе час стільки разів, скільки їм потрібно для засвоєння нової теми. Окремим листом на заклади освіти було надіслано перелік тем та розміщених у «Дистанційній школі для учнів» відео для уроків згідно з календарно-тематичним плануванням, починаючи кінця лютого по травень 2022 року.

Для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти в нагоді також стали поради щодо організації освітнього процесу в умовах воєнного стану, підготовлені Державною службою якості освіти у співпраці з ініціативою «Система забезпечення якості освіти», що впроваджується в межах проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), та командою підтримки реформ Міністерства освіти і науки України. Зокрема, педагогам було рекомендовано оптимізувати навчальний зміст своєї освітньої галузі, щоб зменшити навантаження на учнів в умовах війни. Для цього варто у повній мірі скористатись академічною свободою, яка надає можливість вчителю змінювати порядок вивчення тем шкільного курсу: для оптимізації навчального часу педагог може об'єднати певні теми, скоротити їх зміст, а натомість акцентувати увагу на базових знаннях і вміннях, формування яких передбачене нормативними документами, що регулюють сферу освіти.

Учителям *історії та громадянської освіти* доцільно скоротити обсяг текстів для читання, оскільки дітям, які перебувають у стані тривалого стресу, важко довгий час утримувати увагу. З огляду на це, читання підручника доречно замінити усною розповіддю, переглядом відеоматеріалів, інтерактивними заняттями, роботою над творчими та мікродослідницькими проєктами. Особлива увага при цьому має приділятися сприянню розумінню учнями історії боротьби українського народу за незалежність і своє майбутнє, прикладам, які свідчать про міць і незламність України, готовність українського народу протистояти ворогу навіть у

найскладніші часи. З огляду на важливість розвитку в учнів критичного мислення та медіаграмотності, рекомендовано запровадити п'ятихвилинки, під час яких розглядається один із видів когнітивних викривлень, методів пропаганди чи маніпуляцій, спростовується певний фейк російської пропаганди.

Педагогам, які викладають *українську мову та літературу*, під час добору навчальних завдань бажано уникати одноманітності, репродуктивності, натомість варто збільшити кількість завдань творчого спрямування, щоб сприяти вивільненню позитивних емоцій, підтримці віри дітей у власні сили й можливості.

Учителям *математики* доцільно подавати навчальний матеріал у синхронному режимі, забезпечивши відеозапис заняття для дітей, які не змогли долучитися до уроку. Крім цього, педагогам рекомендовано запропонувати учням відеоуроки відповідної тематики, що доступні в Youtube або на спеціалізованих освітніх платформах. Для закріплення навчального матеріалу, яке найчастіше відбувається шляхом розв'язування вправ і задач, учням варто надавати знімки екрану (скріншоти) розв'язаних типових завдань до теми, що вивчається.

Педагогам, які викладають *природничі науки*, рекомендовано у навчальній програмі визначити теми, без яких неможливе розуміння змісту предмета в наступних класах та, відповідно, перерозподілити години. Практичну частину навчальних програм (експериментальні, практичні, лабораторні роботи тощо) доцільно планувати в синхронному та асинхронному режимах. При цьому синхронний режим (онлайн-заняття) доцільно використати для консультацій, обговорень найбільш складних питань, проведення віртуальних експериментів, лабораторних, практичних робіт.

У викладанні *інформатики* педагогам рекомендовано особливу увагу приділяти темам, що пов'язані з інформаційною безпекою, медіаграмотністю та цифровим громадянством. В умовах війни варто більш детально розглянути з учнями питання безпечного користування пристроями та обліковими записами у соціальних мережах, формувати у здобувачів освіти навички критичного оцінювання інформації, розпізнавання фейків і маніпуляцій. При цьому варто уникати демонстрації або обговорення загрозливих сюжетів, нагадувань про активні військові дії, натомість робити акцент на безпеці, захисті, взаємопідтримці, цілях майбутнього життя тощо.

Викладачам курсів *«Здоров'я, безпека, добробут»*, *«Основи здоров'я»* особливу увагу доцільно приділяти темам, які стосуються емоційного здоров'я особистості, безпечної поведінки у надзвичайних ситуаціях, допомоги собі та іншим. При цьому важливо формувати в учнів життєві вміння, зокрема щодо ухвалення рішень, розв'язання проблем, розвитку творчого та критичного мислення, комунікації, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливу, подолання негативних емоцій та стресу, а також відчуття себе громадянином України, представником української політичної нації.

Проведення онлайн-занять з *мистецтва* в умовах воєнного стану має стати засобом гармонізації психологічного стану всіх учасників

освітнього процесу, оскільки предмети художньо-мистецького циклу мають потужний терапевтичний потенціал.

В організації освітнього процесу в умовах воєнного стану Державна служба якості освіти України рекомендує також всім, без винятку, педагогам засобами своєї навчальної дисципліни формувати свідому громадянську позицію учнів, навички протидії ворожій пропаганді, підтримання власного емоційного ресурсу, стимулювати взаємодопомогу, волонтерство, що є важливими складовими успіху в боротьбі з російськими загарбниками.

Важливим для організації освітньої діяльності в умовах воєнного часу став наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 року № 290 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань завершення 2021/2022 навчального року», який своєчасно надав педагогічним колективам конкретні відповіді на питання про строки завершення 2021-2022 навчального року та яким чином **закладам загальної середньої освіти**:

- організовувати освітній процес до завершення навчального року;
- завершувати навчальний рік на тимчасово окупованих територіях та територіях бойових дій;
- здійснювати семестрове, річне оцінювання учнів в умовах воєнного стану;
- здійснювати оцінювання учнів, які змінили заклад освіти та втратили документи про навчальні досягнення, учнів, які виїхали за кордон;
- переводити учнів у наступний клас;
- видавати документи випускнику 4, 9, 11 класу, якщо він знаходиться за кордоном, в іншому регіоні України або на тимчасово окупованій території.

Складні умови воєнного часу внесли корективи і в процедуру проведення зовнішнього незалежного оцінювання. Міністерство освіти і науки України спростило ряд вимог і правил для майбутніх вступників: цього року вони проходитимуть тестування не з 2 або 3 предметів, як зазвичай, а **один мультипредметний тест**, який включатиме по 20 тестових завдань із таких навчальних дисциплін: українська мова, історія України та математика. За кожен предмет буде окрема оцінка, тож заклад, до якого подаватиме документи вступник, зважатиме на той бал, який має значення для конкретної спеціальності.

Проведення національного мультипредметного тесту (НМТ) планується в очному (особиста присутність в обраному пункті тестування) режимі і в комп'ютерному форматі. Спеціальні тимчасові екзаменаційні центри створюються у приміщеннях шкіл, інститутів, університетів населених пунктів України (за погодженням з органами державної влади), а також у деяких країнах Європи.

Міністерством освіти і науки передбачено проведення трьох сесій національного мультипредметного тесту: **основної** – друга половина липня, серпень; **додаткової** – серпень; спеціальної – вересень 2022 року. Переважна більшість учасників НМТ братиме участь в основній сесії тестування, а ті, хто не матимуть змоги прибути до тимчасових екзаменаційних центрів під час основної сесії, зможуть пройти тестування під час додаткової або спеціальної сесій.

Обов'язковим в умовах воєнного часу є дотримання правил безпеки: якщо під час іспиту розпочнеться тривога, всі учасники тестування повинні будуть перейти у безпечне місце і лише після закінчення тривоги – продовжити іспит.

Приємно відзначити, що з метою підтримки цього річних абітурієнтів силами методиста нашого інституту Ірини Тищенко та кращих учителів міста Черкаси, зокрема – вчительки Черкаського гуманітарно-правового ліцею Катерини Молодик, за сприяння Управління освіти і наук ОВА та КНЗ «Черкаський інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради» у березні 2022 року на волонтерських засадах започатковано обласну онлайн-школу «Абітурієнт – 2022» з української мови та математики не лише для випускників закладів освіти Черкащини, але і для учнів із числа внутрішньо переміщених осіб.

Особливістю цього річної вступної кампанії є збільшення питомої ваги написаних абітурієнтами **мотиваційних листів**, у яких вступники пояснюватимуть, чому саме вони є найкращими кандидатами на вступ до обраного факультету. Така практика була й раніше, проте ваги такі «мотиваційки» майже не мали. Тепер акценти змінені: бали з атестату, участь в олімпіадах, змаганнях та конкурсах під час вступу враховуватися не будуть. А значення матимуть лише результати ЗНО та мотиваційний лист або результати творчого конкурсу, якщо обрана спеціальність його передбачає.

Ще один важливий момент: як і раніше, абітурієнти матимуть змогу вступити на державну форму навчання або ж на контрактну. При цьому, якщо абітурієнт готовий змагатися виключно за місце на контракті, він може вступати лише за результатами мотиваційного листа. Здавати національний мультипредметний тест у такому разі немає необхідності. Проте це положення не стосується вступників, які хочуть отримати медичну освіту або вивчати гуманітарні науки. Для вступу за контрактом на творчі спеціальності достатньо буде пройти лише творчий конкурс.

В умовах воєнного стану набуває особливостей і психологічний супровід всіх учасників освітнього процесу. Педагогам усіх закладів освіти з метою підтримки позитивного емоційного стану учнів рекомендовано проводити мотиваційні п'ятихвилинні «ранкові зустрічі», а також психологічні хвилини для учнів усіх вікових категорій. Матеріали для таких щоденних заходів представлені у Всеукраїнському єдиному розкладі.

З метою психологічної підтримки всіх учасників освітнього процесу педагогічні працівники наразі мають змогу скористатись **значною кількістю цифрових ресурсів**, які створені буквально у перші тижні війни, а саме:

1. Міністерство освіти і науки України у співпраці із сертифікованими психологами Асоціації інноваційної та цифрової освіти започаткувало проведення щоденних онлайн-зустрічей о 13.00 та 20.00.

2. [Національна психологічна асоціація](#) з початком військових дій силами небайдужих людей створила дистанційний психологічний консультативний центр для тих, хто переживає паніку, тривогу та постійний стрес.

3. Міністерством цифрової інформації створений [Бот першої психологічної допомоги](#) з порадами психологічної підтримки для себе та тих, хто поруч.

4. Інститутом когнітивного моделювання Міністерства охорони здоров'я започатковано функціонування [Цілодобової безплатної платформи](#) для психологічних консультацій «Розкажи мені».

5. Педагоги та дитячі психологи за підтримки Міністерства освіти і науки України запустили Телеграм-канал [«Підтримай дитину»](#), який транслює рекомендації, ігри та розвивальні вправи, завдання для артикуляційної гімнастики, аудіоказки, які можна виконувати у сховищі, вдома чи під час евакуації;

6. Національна гаряча лінія для дітей та молоді [зібрала контакти психологів](#) та психотерапевтів, які зголосились надавати безоплатні консультації.

Українська мережа інтернет містить у загальному доступі значну кількість корисних для педагогів **цифрових джерел**:

- поради швидкої допомоги з кризового реагування від Світлани Ройз у ситуації розгубленості, під час панічних атак, під час стресу та паніки;

- психологічна турбота від Світлани Ройз – добірка відеороликів [на сайті Міністерства освіти і науки України](#);

- рекомендації щодо психологічної допомоги [на сайті](#) Міністерства охорони здоров'я;

- від національної гарячої лінії для дітей та молоді Громадської організації «Ла Страда-Україна» [рекомендації](#) щодо того, як допомогти дитині впоратися зі стресом, розроблені завдяки підтримці ChildHelplineInternational та NATAL Israel;

- [поради для дорослих](#) про те, як зберігати свій ресурс, створені в межах «Проекту «Національна гаряча лінія для дітей та молоді» ГО «Ла Страда-Україна» за фінансової підтримки UNICEF Ukraine та уряду Німеччини;

- створений Всесвітньою організацією охорони здоров'я посібник першої психологічної допомоги для працівників, які мають можливість надавати допомогу людям, що пережили надзвичайно стресову ситуацію.

Фахівці психологічної служби Черкащини у форматі коротких відео також долучились до процесу дистанційного супроводу учасників освітнього процесу. Підготовлені спеціалістами Черкащини відеоролики завантажені на ютуб-канал навчально-методичного центру психологічної служби нашого інституту та надані Міністерству освіти і науки України для загального використання педагогами країни. Відео містять практичні матеріали для зниження тривожності й емоційного напруження та спрямовані на позитивне емоційно-психологічне налаштування дітей різного віку на навчання.

Крім зазначеного вище, педагогічним працівникам стануть у нагоді розроблені науково-педагогічними працівниками нашого інституту рекомендації «Особливості спілкування педагогів з учнями у кризових ситуаціях, зокрема – у період воєнного часу» та «Особливості взаємодії батьків з дітьми в умовах військового стану», які розміщено на сайті інституту та надіслано на заклади освіти області.

Не зважаючи на складнощі воєнного часу, науково-педагогічний колектив КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради Черкаської обласної ради» вже у березні 2022 року продовжив забезпечувати післядипломну освіту педагогічних працівників:

- з метою надання методичної та організаційної допомоги педагогам Черкаської області, які готувалися до атестації у 2022 році, але не встигли пройти курси підвищення кваліфікації, **з 29 березня до 09 квітня** було проведено комплексні курси підвищення кваліфікації дистанційної форми навчання за 30-годинними програмами (1 кредит ЕКТС). Таким навчанням було охоплено **807 педагогічних працівників** області;

- у період **з 03 по 12 квітня** був поновлений процес підготовки до роботи в умовах Нової української школи, зокрема, підвищення кваліфікації за 32-годинною програмою пройшли **639 учителів** 5-11 класів закладів загальної середньої освіти області, які реалізують компетентнісний потенціал мовно-літературної, математичної, природничої, технологічної, інформатичної, мистецької, громадянської та історичної освітніх галузей та галузі фізичної культури;

- ще для **167 педагогів** області у 5 навчальних групах **з 11 до 29 квітня** було проведено планові комплексні курси підвищення кваліфікації, які проходили за 90-годинними програмами (3 кредити ЕКТС) у синхронному режимі із застосуванням засобів ІКТ.

Таким чином, лише у квітні 2022 року забезпечено підвищення кваліфікації **1613 освітян області**.

У відповідь на виклики воєнного часу науково-педагогічний колектив нашого інституту започаткував **волонтерський проєкт**, у рамках якого з урахуванням розпорядження Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 р. № 204-р на безоплатній основі **з 11 до 20 квітня** 28 навчальних груп було організовано роботу фахових курсів підвищення кваліфікації дистанційної форми навчання для **557 педагогічних працівників** Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей, які не мають змоги зробити це у своїх регіонах у зв'язку із активними бойовими діями на цих територіях.

Крім цього, **з 03 по 14 травня** за 32-годинною програмою забезпечено проведення підготовки **603 учителів** 5-11 класів із тих областей України, де йдуть бойові дії, до роботи в умовах Нової української школи за мовно-літературною, математичною, природничою, технологічною, інформатичною, мистецькою, громадянською та історичною, соціальною та здоров'язбережувальною освітніми галузями та галуззю фізичної культури. Таким чином, лише за два місяці на волонтерських засадах забезпечено післядипломну освіту **1160 освітян** інших областей нашої держави.

Підсумовуючи, варто наголосити, що освітянська громада навіть в умовах воєнного часу намагається підтримувати якісний рівень вітчизняної освіти. З вірою в перемогу тримаємо освітянський стрій.

В.С. Кудін,

завідувач лабораторії виховної роботи комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

«ВІДКРИЙ СВОЄ СЕРЦЕ»: ЯК ВИНИКЛА ІДЕЯ СТВОРЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРОЄКТУ

В умовах війни освітній процес у школах може проходити в різних варіантах, зокрема тривати і влітку. Як передає кореспондент Укрінформу, про це сказав під час телемарафону міністр освіти і науки Сергій Шкарлет: «На сьогодні пропозиція продовжити освітній процес влітку також є. Засновники визначають освітній процес самостійно. Є безліч можливостей сьогодні в онлайн-освіті, в тому числі платформа «Всеукраїнська школа онлайн», яка дозволяє опанувати освітню програму за рахунок ущільнення графіка освітнього процесу, зокрема в рамках індивідуального навчання.

Щодо дітей, яких вивезли в інший регіон або за кордон, він зазначив, що на сьогодні в кожній школі, в кожному закладі освіти передбачена можливість долучення тимчасово переміщених осіб до будь-якої програми, будь-якого класу, будь-якого формату навчання. Окрім цього, Міністерство освіти і науки передбачило Всеукраїнський онлайн-розклад, який відбувається як по інтернету, так і в форматі телевізійних уроків, зокрема МОН разом з Міністерством культури та інформаційної політики запустило проєкт «Навчання без меж».

До навчання у ЗЗСО Черкаської області незалежно від обраного формату, долучилися учні з числа внутрішньо переміщених осіб і можуть тимчасово відвідувати ЗЗСО, ЗДО, ЗПО та ін. за місцем тимчасового перебування відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 06.03.2022 № 1/3371-22 «Про організацію освітнього процесу».

Навчання – це добре, але кожна дитина, яка була переселена з іншого регіону, важко переносить цю ситуацію. Діти постійно відчувають загрозу життю та здоров'ю (перед переміщенням вони могли стикатися з насильством, полоном, приниженням, руйнуванням даху над головою, відсутністю умов для задоволення базових потреб тощо). Діти втратили звичну буденність життя, усвідомлення власної ідентичності та соціального стану. Слід розуміти, що втрата є більш болючою, якщо вона несподівана і нетипова. Коли подія розвивається поступово, людина встигає усвідомити її неминучість і щось зробити. Але якщо подія відбувається швидко або несподівано, людина не встигає здійснити контроль над ситуацією, тим більше – дитина.

Тому заступник президента Ліги старшокласників **Владислав Горбатенко** спільно з лідерами ДГО «ЮНІКС» анонсував соціальний проєкт «**Відкрий своє серце**». Ідея щодо створення даного проєкту виникла завдяки співпраці Черкаського обласного інституту та лідерів районних і територіальних осередків Ліги старшокласників Черкащини, які зі щирим серцем прийняли у свої учнівські колективи вимушено-переміщених дітей.

Як часто в житті для того, щоб повернутися до своєї людської сутності, нам потрібна біда – своя чи чужа. Чужий біль – велике випробування для людини. Зуміти прийняти цей біль як свій, не пройти повз, допомогти – дано не кожному. Дечер Келтнер з університету Каліфорнії в Берклі, автор книги про емпатію, впевнений, що люди народжуються схильними до доброти, щедрості та альтруїзму. Людина – істота соціальна, і ці навички необхідні для виживання у суспільстві. Доброта – якість інстинктивна, а не результат свідомого вибору, культурних норм та релігійних заповідей. Деякі вчені вважають, що доброта до інших навіть сильніша за інстинкт самозбереження! Тому наївно думати, що доброта є ознакою слабкості людини або атавізму. Навпаки, можна впевнено сказати, що ми здатні на вияв доброти в набагато більших розмірах і недооцінюємо користь, яку вона може нам принести. (Джерело: <https://www.psyhu.ru/rubric/6/articles/2858/?library=1> Наша психологія).

Черкащина – серце України, тому, кому, як не її лідерам відкрити своє серце для всіх, хто сьогодні потребує тепла, прихистку, співчуття, допомоги та взаєморозуміння. Адже саме тут, на Черкащині, зародився дух української нації, повіяв вільний вітер українського спротиву з Холодного Яру, почалася визвольна боротьба за свободу та незалежність, ще за часів козаччини.

Лідери звернулися до всіх, хто приїхав вчора, сьогодні і може приїхати завтра та запропонували долучитися до їхніх творчих спільних справ, акцій, флешмобів, майстер-класів, для того щоб виразити свої емоції та почуття через дію, слово, думку...

27 квітня Ініціативу реалізували у Черкаській спеціалізованій школі № 28. У цей день діти-переселенців разом дитячою громадською організацією «Юнікс» виготовляли обереги у патріотичних кольорах, зокрема – янгола-охоронця. У продовження зустрічі на території школи діти посадили алею дерев на згадку про зустріч, а також мали нагоду розважитися кольоровими фарбами Холі.

Як завжди дружньо і відкрито учнівське самоврядування Золотоніської гімназії провело онлайн-зустріч, на якій обговорили важливі питання сьогодення. Одним з найголовніших напрямком обговорення стала тема долучення до соціального проєкту «Відкрий своє серце» [#Черкащина_це_Україна](https://www.facebook.com/cherkashina.ua). Діти з надзвичайною теплотою говорили про підтримку і пообіцяли в особливому форматі «відкрити свої серця» діткам, які були вимушені покинути свої рідні домівки, адже деякі із старшокласників на своєму власному досвіді розуміють, як важлива ця підтримка та розуміння!!!

О.В. Крутенко,

доцент кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ПОРАДИ ОЛЕКСАНДРА ЗАХАРЕНКА – ПУТІВНИК ДЛЯ СУЧАСНОГО КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ КЕРІВНИКА (ДИРЕКТОРА) ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У вересні 2021 року Міністерством економіки було затверджено професійний стандарт керівника (директора) закладу загальної середньої освіти. Згідно зі стандартом, мета професійної діяльності керівника (директора) закладу загальної середньої освіти полягає в безпосередньому управлінні закладом і відповідальності за освітню, фінансово-господарську та інші види діяльності закладу освіти. У документі зазначено, що керівник є представником закладу освіти у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами і діє без довіреності в межах повноважень, передбачених законом та установчими документами закладу освіти.

Професійний стандарт директора закладу освіти потрібний перш за все для того, щоб забезпечити можливість творчого впровадження реформи Нової української школи. На даний час школа набуває все більшої автономії та самостійності. Тому потрібно, щоб керівник закладу разом із колективом педагогів, здобувачами освіти та їхніми батьками були спроможними ухвалювати стратегічні рішення, обирати навчальну програму, прописувати правила для всіх учасників навчального процесу в статуті, визначати, де підвищуватимуть кваліфікацію вчителі, залучати кошти спонсорів та ефективно їх використовувати. Для виконання цих дій потрібно, щоб директор закладу був проактивним, мав менеджерські здібності.

Крім того, професійний стандарт керівника (директора) закладу загальної середньої освіти буде корисним для кар'єрного зростання, адже цей документ слугуватиме певним орієнтиром для будь-якого педагога, який прагне в майбутньому очолити педагогічний колектив.

Професійний стандарт визначає наступні загальні компетентності керівника закладу:

- **громадянську**, тобто здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина, реалізувати свої права і обов'язки, усвідомлювати цінність громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку;
- **соціальну**, тобто здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, налагодження соціальної взаємодії, співробітництва з колегами, попереджування та розв'язання конфліктів;
- **культурну**, тобто здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження;
- **когнітивну**, тобто здатність до системного та критичного мислення, аналізу та синтезу інформації з різних джерел, бачення комплексного розвитку подій, спроможності особистості адекватно і глибоко пізнавати оточуючий світ, природне і соціальне середовище, самого себе;

- **підприємницьку**, тобто здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості.

Аналізуючи педагогічну спадщину Олександра Антоновича Захаренка, можемо з упевненістю стверджувати, що він також звертав увагу на важливість названих загальних компетентностей. У своїх творах він давав конкретні настанови колегам – своїм сучасникам, а також тим педагогам та керівникам закладів освіти, які будуть працювати на освітній ниві в майбутньому.

Зокрема, громадянську компетентність О.Захаренко трактував як спроможність демонструвати активну громадянську позицію. В «Енциклопедії шкільного роду» він зазначав: «Школа хоч трохи має бути попереду суспільства і показувати шлях людству у часі і просторі» [4, с. 87]. Це означає, що керівник закладу освіти має бути спроможним до глибокого аналізу тих проблем, що стоять перед громадою, в якій знаходиться школа.

Що стосується здатності керівника закладу освіти діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина, то можна з упевненістю констатувати, що вся система Сахнівської школи була побудована на демократичних принципах. О.Захаренко неодноразово повторював, що діти, школярі є найголовнішими суб'єктами освітнього процесу. Тобто, вся діяльність закладу освіти будувалася з урахуванням психологічних, фізіологічних та культурних особливостей здобувачів освіти. Виховний процес, як того вимагає сучасна концепція НУШ, в Сахнівській школі був невід'ємною складовою усього освітнього процесу і орієнтувався на загальнолюдські цінності, а саме: морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови та культури, патріотизм, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Щоб пересвідчитися в цьому, достатньо перегорнути деякі сторінки книг Олександра Антоновича, де він писав: «Виховний процес у Сахнівській школі базується на усвідомленні глибокої поваги до загальнолюдських цінностей, прав дитини і дорослої людини, а мета педагогічного колективу – завжди вчити доброти, милосерддю, чесності, порядності й іншим якостям людини цивілізованого суспільства» [5, 11].

Звертаючись до колег-директорів і вчителів, він закликав: «Шановний колего! Вчи дітей турботи про старших і стареньких» [5, 80]. А в статті «Поспішайте робити добро» він писав: «Суть цінності, яка називається «соціальна справедливість», – у рівності перед законом усіх громадян України». Безсумнівно, і сам Олександр Антонович Захаренко як керівник закладу освіти поважав права і свободи інших людей й дотримувався зазначених принципів у спілкуванні з оточуючими незалежно від їхнього віку і соціального статусу.

Соціальна компетентність у розумінні Олександра Антоновича Захаренка була надзвичайно важливою для будь-якого керівника. Тим більше – для тих, хто працює в сфері освіти. Адже без колег-однодумців неможливо досягнути жодної мети, яка стоїть перед школою. Більше того, він цілеспрямовано залучав до спільної діяльності усіх односельчан, які стали активними учасниками єдиної команди. Усі учні, вчителі та громада села, яка включала в себе не тільки батьків школярів, були об'єднані спільними цілями та прагненнями, всі вони були рівноправними учасниками виховного та навчального процесу.

А підтвердженням цього є цитати із творів Олександра Антоновича Захаренка:

- «Школа – це постійний самостійний рух уперед, ідея, яка має неодмінно захопити відразу трьох: учителя, учня, батьків. Якщо такої ідеї немає, то школа перетворюється на звичайну контору Держкомосвіти, куди приходять і звідки уходять за дзвоником»;
- «Школа – це маленька держава, вона не може існувати без ідеї, задуму, що захоплює дітей, учителів і батьків» [6].

Олександр Захаренко, будучи досвідченим педагогом і керівником, розумів, що спільна діяльність усіх членів колективу (чи класу, чи школи) неодмінно згуртовує людей. Крім того, дає насагу в натхнення: «Пам'ятайте, що праця не лише здружує клас, а й дає життєдайну силу, виконана праця залишає приємну втому і гордість, що часточка твоєї праці принесе людям мить захоплення і щастя» [5, 134].

Цілком зрозуміло, що участь у колективних творчих справах щодо спорудження фонтана, будівництва музею та корпусу для молодших школярів сприяла налагодженню соціальної взаємодії, що також свідчить про сформовану соціальну компетентність. Педагоги, учні та жителі села Сахнівка дійсно показували приклад ефективного співробітництва, вміння працювати в команді, де люди розуміють одне одного з півслова.

Окремої уваги заслуговує досвід Олександра Антоновича Захаренка з **формування особистої культурної компетентності**. Також варті наслідування його поради щодо необхідності виховання у школярів поваги до української національної культури. Крилатою стала фраза мудрого педагога-керівника: «Поспішаймо робити добро! ...Повторімося в наших вихованцях прекрасними рисами національної культури, патріотичним духом любові до свого народу, любові до вищої якості людини – творчості» [7].

Варто зазначити, що вся робота щодо формування культурної компетентності проводилася на засадах діяльнісного підходу. Тобто, такі загальнолюдські цінності, як повага до історії Батьківщини, її культури, звичаїв та традицій, здійснювалася не стільки під час теоретичних виховних годин або загальношкільних заходів виховного спрямування, а в більшій мірі у процесі створення музейних експозицій. І в цій роботі Олександр Антонович Захаренко був першим, показуючи приклад наслідування і учням Сахнівської школи, і педагогічному колективу, і громаді села.

Культурна компетентність передбачає здатність до вираження національної культурної ідентичності, а це означає, що людина має володіти державною мовою. Олександр Антонович Захаренко висловлював думку, що «Мова – це національна святиня, її треба берегти. Красу своєї мови діти повинні відчувати душею і серцем, і не йти ні на які суржик, бо то сміття, бруд, що знекоровлює мову. Підкреслюючи роль мови у житті кожної людини, О. Захаренко вважав, що вчителі обов'язково мають володіти «рідною колісковою мовою», вони повинні «стежити за чистотою власної мови, культурою висловлювань» [6, 131].

Для сучасного керівника є надзвичайно важливою наявність когнітивної компетентності, адже величезна кількість інформації, яку необхідно щодня обробляти, потребує здатності людини системно та критично її осмислювати та аналізувати. Завдяки реформі децентралізації заклади освіти почали рухатися до більшої автономії. А це означає, що керівник школи разом з командою має можливість створити стратегію розвитку

свого закладу, якщо володіє такими методиками, як SWOT-аналіз, PEST-аналіз, портфель компетенцій тощо. Директору приходиться визначати напрямки діяльності, стратегічні позиції, сильні, слабкі та нейтральні сторони; усвідомлювати, які чинники впливають на розвиток школи в цілому та окремі сфери діяльності.

Усі вище зазначені аспекти потребують того, щоб керівник мав власне бачення комплексного розвитку подій, був спроможний адекватно і глибоко пізнавати оточуючий світ, природне і соціальне середовище, самого себе. Аналізуючи практичну діяльність О.Захаренка і його теоретичну спадщину, можемо засвідчити, що він мав розвинену когнітивну компетентність. Як керівник Сахнівської школи, він усвідомлював місію свого закладу, мав чітку візію щодо його розвитку, дотримувався правил взаємодії з іншими суб'єктами на основі спільних цінностей. Свідченням цього можуть бути такі міркування Олександра Антоновича:

Я вважаю, що колектив учителів школи має бути сформований не випадково, а цілеспрямовано. В ньому повинні бути і досвідчені педагоги, і молоді, веселі і навіть похмурі, але бажано, щоб всі були красиві душею!

Почуття обов'язку і відповідальності за все, що діється в школі, народжується та міцніє тільки там, де кожний педагог своїм особистим прикладом і працею робить конкретний внесок у справу педагогічного колективу, де цей внесок отримує визнання, схвалення, оцінку.

Інколи кажуть, що сім'я – це держава в мініатюрі зі своїми економістами, фінансистами, з кризами і злетами, радощами і сумом. Школу ж порівнюють із своєрідною проекцією суспільства, в якому вона працює. Причому кожна школа – це проекція під лише її притаманним кутом. Картинка сільської школи часто залежить від „кольору” виробничої сфери на селі. А в останній час вона надто поспірила через сувору дійсність: зубожіння, занедбаність колективних господарств.

У педагогіці є поняття – **метод перспективи**. Не можна зупинитися ні на один день, потреба рухатися від мети до мети. Дитина не готується жити, вона живе, і отже, життя її не завтра, а вже сьогодні має бути яскравим, повнокровним, радісним. І цю радість повинні нести ми педагоги. Це наша життєва мета. А досягти її діти можуть лише в колективній творчості. Ми ж дорослі, допоможемо їм у цьому. («Учительская газета», 10.09.1988р.)

Творчість як прояв новизни в створенні духовних і матеріальних цінностей потребує свободи і підтримки. Не помітити керівнику хоч маленьких проявів творчості дитини чи вчителя, на мій погляд, просто злочинно («Два центри Всесвіту» /«Освіта», 23 лютого 1994 року).

У наш час все більшого значення для особистості набуває наявність підприємницької компетентності. Вона полягає у здатності до продукування креативних ідей, у розвиненому умінні виявляти та розв'язувати наявні проблеми. Навіть у Концепції Нової української зазначено, що випускники сучасних закладів освіти мають бути інноваторами, тобто бути спроможними змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці. А для цього потрібно мати розвинену підприємницьку компетентність.

Аналізуючи етапи розвитку Сахнівської школи, можемо зробити висновок, що сам Олександр Антонович Захаренко проявляв високий рівень підприємливості, якщо це стосувалося не власного збагачення, а шкільних справ: по цеглинці збирали жителі села, щоб спорудити музичний фонтан; залучали випускників, щоб розробити проект спортивного та навчального корпусу для початкової ланки. Можна ще й ще наводити приклади, які підтверджують: Захаренко був справжнім господарем й робив все можливе та неможливе для того, щоб учні та їхні батьки мали можливість не тільки вчитися, а й відпочивати, проводити вільний час з користю для розвитку.

Як керівник закладу освіти, Олександр Захаренко дбав і про розвиток підприємницької компетентності школярів: на заняттях гуртка електроніки діти майстрували контролюючі

машини («Ромашка», «Ромашка-2»), а також тренажери, які використовувалися на уроках математики і фізики. Був створений гурток автолюбівелів, на заняттях якого гуртківці отримували знання та навички, а після двохрічного навчання мали любительські водійські права.

Мудрий педагог, який сам сумлінно працював на благо освіти, надзвичайно великого значення надавав трудовому вихованню сахнівських школярів, пов'язуючи цей напрямок діяльності закладу освіти з можливістю формування підприємницької компетентності здобувачів освіти. Зокрема, він висловлював такі думки:

Залучення учнів до різноманітних видів суспільно-корисної виробничої праці сприяє виробленню у них трудових умінь, навичок, формуванню професійних інтересів та нахилів, оволодінню робочими спеціальностями.

Уже в початкових класах учні щодня протягом години обов'язково працюють. Вони беруть участь в операціях «Колосок», у збиранні насіння цінних рослин, в охороні корисних птахів, мурашників, виконують прості й посильні види праці в теплиці, на будівництві.[8].

Потрібно посилити трудове виховання, збільшити кількість уроків праці. Твердо переконані, що дітей слід привчати до посильної, продуктивної праці щоденно з перших років життя, а у школі – з нульового класу. У нашій школі давно існує така практика. Кожен учень, починаючи з третього класу, має трудову книжку, в кожному класі створені трудові загони, вони мають свої завдання, плани з праці.

Потрібно не на словах, а на справі тісно пов'язати шкільну програму із практичними життєвими справами. «Доверенное лицо общества»/ «Правда Украины», 1983, 4 августа.

У професійному стандарті керівника (директора) закладу загальної середньої освіти визначені також трудові функції. **До них віднесено такі:**

- забезпечення стратегічного управління розвитком закладу освіти;
- забезпечення управління якістю освітньої діяльності;
- забезпечення партнерської та мережевої взаємодії;
- організація безпечного і здорового освітнього середовища;
- забезпечення власного безперервного професійного розвитку.

У документі зазначено також, які професійні компетентності є необхідними для керівника закладу. Для Олександра Антоновича Захаренка очевидним був той факт, що, будучи директором школи, він зобов'язаний був перш за все формувати необхідні для керівника компетентності в самого себе. Деякі думки та поради Захаренка-менеджера були наведені вище, в тому числі – щодо забезпечення стратегічного управління розвитком закладу освіти та управління якістю освітньої діяльності.

Особливу увагу О.А.Захаренко надавав діяльності щодо забезпечення партнерської взаємодії. Можна без перебільшення стверджувати, що налагодження партнерських стосунків з батьками, жителями села, виробничими колективами було основоположним принципом діяльності Сахнівської школи. Для підтвердження цього факту наведемо декілька цитат із статей О.Захаренка:

Ніщо так не вчить і не виховує, як приклад і досвід попередніх поколінь. Вони теж колись росли крила, опановуючи світ знань, і тепер крокують осяйними шляхами дорослості. Та найближчою і найбільш повчальною є доля односельчан, поруч з якими жив, яких знаєш, на місці яких сидиш за учнівською партою. Їх багаторічний духовний злет, тривалі пошуки власного покликання, вияви особистої переконаності виступають притягальною силою, викликають шире довіру.

Моральні заповіді старших поколінь стають тими духовними цінностями, по яких вимірюють свою людську сутність нинішні вихованці. Порівнюючи особисті погляди, переконання з порадами старших і близьких людей, учні борються з недоліками, долають труднощі, виробляють у

собі кращі моральні якості. Ця внутрішня робота, непомітна і повсякденна, можливо, не завжди дає про себе знати в усій повноті кращих виявів відразу, але вона відбувається. Зріє характер. Може, навіть у школі і не виявиться в повен зріст. Та певен учитель — посіяне зерно зійде, згодом стане могутнім колосом.[9]

Школа тримає під контролем взаємини учнів у сім'ї, виконання ними своїх обов'язків по відношенню до рідних. У нас організована виховна робота і з батьками. Тим з них, які правильно виховують своїх дітей, вручається «Подяка батькам». До речі, досвід указує на необхідність спеціальних нагород батькам за успіхи у вихованні дітей. [10].

Виховання неможливе без тісної співдружності школи і родини. Тому наш педагогічний колектив прагне створити належні умови для їхньої спільної роботи. Ми вважаємо, що батьки повинні добровільно брати участь у всіх шкільних заходах, а не лише приходити на збори, урочисті свята. І нам слід шукати не нав'язливі шляхи прилучення батьків до школи, відкривати в кожному батькові, матері індивідуальну неповторність, педагогічне обдарування й майстерність. Уважне ставлення до навчальних досягнень, високе цінування трудової діяльності учня й батька — важливий чинник стимуляції бажання дітей бути кращими. [9]

Не можна залишити без уваги важливість такої професійної компетентності, як здатність особистості до навчання впродовж усього життя. В епоху цифрових технологій зупинка у саморозвитку викликає небезпеку, адже впливає на конкурентоспроможність людини. У свій час це розумів і Олександр Захаренко. Звертаючись до педагогів, він закликав: «Шановний колего! Якщо в тебе ще не зникло бажання бути керівником і ти відчуваєш упевненість у своїх силах і здібностях, пам'ятай: тобі треба вчитися у будь-якому віці» («210 шкільних лінійок», стор. 15). Цілком вірогідно, що наприкінці минулого століття ця порада була не зовсім звичайною, оскільки отриманої в інституті чи університеті освіти людині вистачало, щоб не відставати від тогочасних вимог. Але цей заклик є ще одним свідченням того, що Олександр Захаренко передбачав певні зміни і випереджав у багатьох своїх ідеях сучасні йому тенденції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Концепція «Нової української школи» (рішення Колегії МОН 27.10.2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти. Наказ Міністерства економіки України від 17 вересня 2021 року. № 568-21. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh-standartu.keriv.22.09.pdf>
4. Захаренко О. А. Енциклопедія шкільного роду : (автобіографічні дані, спогади, роздуми) : в 4 т. / [автор ідеї, кер. О. А. Захаренко]. Сахнівка, 2000. Т. I-II : (1937-1976). 364 с.
5. Слово до нащадків / О. А. Захаренко ; [упоряд. Н. М. Чепурна]. Київ : СГД Богданова А. М., 2006. 216 с.
6. На допомогу класному керівнику. Серія «Загальнолюдські цінності»: Сім'я / Матеріали для проведення виховних годин. — Сахнівська середня школа Корсунь-Шевченківського району Черкаської області, 1996. 33 с.
7. Захаренко О. А. Поради колезі, народжені в школі над Росією / О. А. Захаренко. Черкаси : Агрополіс, 2002. 93 с.
8. Захаренко О. А. Школа — центр виховання на селі. Грані творчості : кн. для вч. / відп. ред. М. Д. Ярмаченко. Київ, 1990. С. 7–24.
9. Захаренко О. А. Мазурик С. М. Щаслива доля поколінь. Радянська школа. 1977. № 11. С. 56–62.
10. Захаренко О. А., Мазурик С. М. Становлення громадянина / О. А. Захаренко. Київ : Т-во «Знання» Української РСР, 1976. 31 с.

Ю. М. Зоря,

завідувачка навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОЇ ОЦІНКИ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МЕДІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Постановка проблеми. Масштабна діджиталізація, бурхливий розвиток цифрових технологій, широке впровадження інтерактивних систем комунікації, розвиток мультимедійних технологій сприяло вторгненню в суспільство недоступного раніше потоку аудіовізуальної інформації від масової теле-, кіно-, аудіо-, відеопродукції до електронних мереж Інтернет. Це спричинило помітні трансформації в усіх галузях життєдіяльності суспільства, в освітній галузі зокрема.

«Покоління Google», «Покоління Альфа», «Цифрові аборигени» – усі ці назви акцентують увагу на великій ролі цифрових технологій у житті нинішньої молоді, медіаповедінка якої суттєво відрізняється від медіаповедінки старших поколінь. Ключовий фактор для сучасних дітей – швидкість: швидкість дій, результату, готовності до змін. Інтернет, якому притаманна дана швидкість, на думку молодих людей, – необхідне, найкраще та найбільше джерело інформації з існуючих. Завдяки Інтернету молодь має доступ до різноманітних думок, які сьогодні й формують картину світу. Інтернет став місцем для зустрічей і комунікації та місцем розваг (Е-мейл, Інтернет-співтовариства, Іrc, чати, Usenet, дискусійні форуми тощо) [5].

Актуальність проблематики статті обумовлена тим, що сьогодні у період агресії рашистів особистість, споживаючи безліч дезінформації, не отримує необхідних знань, а перебуває у ейфорії сенсаційної залежності, емоційних викликів та фейків, необхідними для кожного є базові знання з основ медіаграмотності, формування навичок оцінки та інтерпретації медійної інформації з метою розпізнавання маніпулятивно-пропагандистського контенту.

Виклад основного матеріалу. Початок ХХІ століття характеризується створенням світової інформаційної структури, перетворенням інформації в економічну категорію, розвитком різних інформаційних технологій, у тому числі і в сфері освіти.

Коли у 1968 році на кіноекрани вийшов фільм Стенлі Кубрика «2001 рік: Космічна одіссея», зображене у ньому майбутнє здавалося дуже далеким, і більшість глядачів навіть не здогадувалась, що фантастичні ідеї цього фільму – від кишенькових електронних пристроїв до суперкомп'ютерів – перетворюються у повсякденну реальність вже за їхнього життя.

Зміни в соціокультурному просторі зумовлюють трансформацію вимог до педагога, професійно-педагогічна культура якого має відповідати тенденціям сучасної освіти. Педагог повинен бути готовим не лише до сприйняття й переробки значного потоку інформації, а й уміти грамотно вибрати необхідну, застосовувати можливості медіатехнологій в умовах закладу освіти.

Питання ролі масмедіа у навчанні й вихованні дітей та молоді знаходять широку підтримку у світової громадськості (Грюнвальдська декларація з медіаосвіти (1982), резолюція ЮНЕСКО (Париж, 1989) щодо розвитку критичної медіаосвіти, Віденська конференція «Освіта для медіа та цифрового століття» (1999), Севільська конференція «Медіаосвіта молоді» (2002) тощо), Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція. 2016) та ін. [3].

Теорія і практика медіаосвіти в сучасному педагогічному дискурсі стає предметом наукового дослідження багатьох учених, активізує увагу до широкого кола проблем: дослідження масмедіа в цілому, моделей і методів медіаосвіти (Д. Бекінгем, Л. Зазнобіна, Д. Консідайн, Л. Мастерман, С. Пензін, Ю. Усов, О. Федоров, О. Шариков, Е. Харт, Р. Хоббс та ін.), психолого-педагогічні дослідження з питань медіаосвіти (Л. Баженова, О. Баранов, О. Бондаренко, К. Ворсноп, Н. Габор, Л. Зазнобіна, Р. Куїн, О. Спічкін, О. Федоров, О. Шариков та ін.); роль засобів масової комунікації у вихованні учнівської молоді (С. Дорогий, В. Лизанчук, Т. Свистельников, Г. Усова), вітчизняний та світовий досвід медіаосвіти (А. Дилижан, О. Нечай, О. Самарцев, О. Шариков, Є. Черкашин) [5].

У цілому ЗМК відіграють надзвичайно важливу роль у процесі стихійної соціалізації людини. Телебачення, Інтернет, планшетний комп'ютер, мобільний телефон стають щораз масовішими, майже не контрольованими джерелами впливу на людину. Крім того, вони й надалі будуть більше доступні вихованцям, ніж вихователям. Результатом будуть щораз більші відмінності й суперечності між картинами світу, сформовані у старшого і молодого поколінь (зі всіма можливими наслідками).

Класифікуючи наслідки медіавпливів, насамперед традиційно, визначають негативні. Їх масштабність може сягати аж до загрози для фізичного й психічного розвитку молодшої людини. Це порушення емоційної, поведінкової й мотиваційної сфер. До вже доволі відомої залежності молоді від комп'ютерних ігор та соцмереж сьогодні додають й

інші негативні наслідки медіавпливів, наприклад, інтелектуальна лінь, дезадаптація у реальному світі та ін.

Спектр впливів медіапростору на загальнокультурний розвиток особистості можна охарактеризувати як такий, що постійно зростає. Коротко охарактеризуємо головні функції впливу медіа на людину.

Релаксаційна. Відпочинок з телевізором чи іншими медіазасобами відволікає від повсякденних турбот та обов'язків.

Компенсаторна. Медіа створюють можливість компенсації дефіциту міжособистісних контактів. Особливо характерно для підлітків й молоді, які, щоб подолати відчуття самотності, слухають музику, «блюкають» в Інтернеті та ін.

Просвітня (неформальної освіти). Як джерело інформації та просвіти, часто суперечливої й несистематизованої.

Світоглядна. Полягає у засвоєнні широкого спектра соціальних норм і формування ціннісних орієнтацій особистості. Медіа пропагують найрізноманітніші норми і стандарти життя. Люди далеко не завжди в стані тверезо оцінити власні можливості для їх реалізації. В результаті значною мірою формуються потреби, які не збігаються з можливостями їх задоволення. Це призводить як до позитивних наслідків (зростання життєвої активності), так і до негативних (активність може набувати антисоціального характеру) [2].

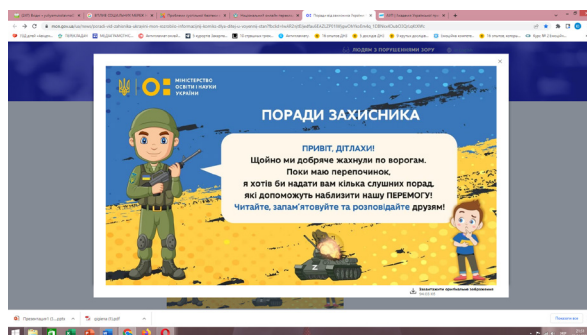
Ефективним шляхом формування медіакультури є здобуття медіаосвіти. У матеріалах ЮНЕСКО медіаосвіту визначають як навчання теорії і практичним умінням оволодіння сучасними засобами масової комунікації, які розглядають як частину специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії і практиці; її слід відрізняти від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших дисциплін.

Центральна й об'єднуюча концепція медіаосвіти – репрезентація (representation). Медіа не відображають реальність, а репрезентують її. Головна мета медіаосвіти – «денатуралізація» медіа.

Медіаосвіта – це процес, що триває протягом усього життя. Її завданням є розвиток здібностей до сприймання, створення, аналізу, оцінювання медіатекстів, до розуміння соціокультурного і політичного контексту функціонування медіа у сучасному житті, кодових і репрезентативних систем, що використовують медіа.

Вчені-дослідники і педагоги різних країн світу підкреслюють особливу потребу в медіаосвіті. Передбачається, що *медіаграмотний педагог зуміє:*

- заохочувати і розвивати в учнів бажання ставити обґрунтовані проблемні питання, пов'язані з медіа;
- використовувати у викладанні дослідницьку методику, коли учні можуть самостійно шукати (медіа) інформацію, щоб відповісти на різні питання, застосовувати знання, отримані в навчальному курсі до нових галузей.
- допомогти учням розвинути здатність використовувати різноманітність первинних джерел (медіа) інформації, щоб дослідити проблеми і потім зробити узагальнені висновки;

- організувати проведення дискусій, де учні вчатьсЯ толерантно слухати інших і тактовно висловлювати власні думки, в тому числі про медіатекстах;

- підтримувати відкриті обговорення, де немає категоричних відповідей на багато питань;

- заохочувати учнів розмірковувати над їх власними медійними дослідженнями і діяти на основі знайденого розуміння [2].

Окрім вищезазначених негативних, наводять і позитивні функції ЗМК. Відповідно підібрані медіальні програми формують позитивне світосприйняття, розвивають емоційну сферу, вишколюють характер, розширюють інтелект й забезпечують загальнокультурне зростання. Ступінь та якість медіавпливів закономірно залежать від рівня розвитку й освіченості споживачів. Йдеться не лише про ширшу ерудованість, наявність умінь бачити й аналізувати проблеми, володіння необхідним багажем знань й розвитком критичного мислення, а також і про рівень сформованості медіакультури. Власне медіакультура охоплює систему рівнів розвитку особистості, здатної сприймати, аналізувати, оцінювати медіатекст, займатися медіаторчістю, засвоювати нові знання в галузі медіа [1].

Сьогодні з метою уникнення негативних впливів медіа на особистість Міністерство освіти і науки розробило інформаційний комікс для дітей у воєнний стан – це збірка інформаційних порад для дітей та їхніх близьких.

«Через воєнні дії в Україні сьогодні діти позбавлені спокою, вільного неба над головою, а також навчання. Щоб допомогти найменшим українцям емоційно у найважчі хвилини війни та підтримувати патріотичний дух нашої нації МОН представляє авторитетні поради від захисника України, - зазначив Міністр освіти і науки Сергій Шкарлет.

Ознайомитись із коміксом можна за посиланням: https://mon.gov.ua/ua/news/poradi-vid-zahisnika-ukrayini-mon-rozrobilo-informacijnij-komiks-dlya-ditej-u-voyennij-stan?fbclid=IwAR2njtEJjedfau6EAZLZP01IWjgwOhYkoEm4q_1DBNkx4OubO3QrLqKtXWc [7].

Академія Української Преси, розуміючи, що війна продовжується на всіх фронтах, в тому числі на інформаційному, розробила пам'ятку «Як вижити в інформаційній війні?»

Пам'ятка. Як вижити у інформаційній війні?

У нас є два типи мислення:

- **Раціональне** (допомагає нам ставити питання, сумніватися та шукати правду)
- **Емоційне** (коли медіа зачіпають емоційний тригер, тоді навіть найраціональніші і найрозумніші

С. Б. Шило,

доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», доктор філософії

ІНТЕГРОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО УРОКУ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

У ці скрутні часи для нашої країни кожен українець повинен продовжувати виконувати те, що він вміє найкраще: лікарі – лікувати, будівельники – будувати, педагоги – навчати. Під час війни школа стає осередком, який дає змогу дітям отримувати не лише знання, але й психологічну підтримку, не втрачати відчуття приналежності до української спільноти. Тому надзвичайно важливо гнучко підходити до організації роботи школи та налаштовувати освітній процес так, щоб він був комфортним і доступним для школярів та педагогів. Найбільш оптимальна та безпечна форма організації освітнього процесу в умовах воєнного стану — дистанційна. Корисними у цій ситуації будуть напрацьовані навички роботи за технологіями змішаного та інтегрованого навчання у синхронному й асинхронному режимах. В умовах війни вчителям доцільно переглянути календарні плани і спланувати вивчення предметів у найбільш зручний для учнів спосіб, поєднуючи матеріали з різних галузей, тобто простежувати міжпредметні зв'язки та залучати здобувачів освіти до спільної діяльності.

За останні десятиліття у процесі розробки, освоєння та впровадження нових педагогічних підходів та технологій у практиці загальноосвітніх закладів виникла потреба у підготовці педагога до нових умов навчання та виховання дітей. Вчитель — це особистість, що організовує та реалізовує навчально-виховний процес. Модернізація освіти школярів та підвищення якості навчання вирішальною мірою залежать від підготовки педагога, що поєднує в собі компетентність, універсальність, ініціативність. Сьогодні виконання професійних функцій потребує від учителя не лише наявності системних знань з предмету та методики виховання в цілому, але і з інших суміжних галузей, культурології, етики, релігії, історії музичної освіти тощо. Тому якість сучасної шкільної освіти залежить від оновлення організації навчання у системі педагогічної освіти.

Реалізація Концепції «Нової української школи» передбачає структурування змісту навчання на засадах інтегративного підходу, забезпечення міжпредметності на основі ключових компетентностей. Найважливішими пріоритетами для тих, хто навчається, стають індивідуальний розвиток, усвідомлення своєї позиції в суспільстві, самостійність, готовність до самовизначення, тобто ті якості, без яких неможлива модернізація країни та вступ до спільноти розвинутих держав. Для вирішення цього завдання необхідно реалізувати систему навчання, яка б відповідала формуванню у школярів системних знань, не завдаючи шкоди їхньому здоров'ю. Психолого-педагогічна думка та освіта перебувають у постійному пошуку методів, форм, прийомів, що сприяють створенню такої системи. Один із напрямів у цьому пошуку — здійснення міжпредметних зв'язків у навчанні. Актуальність міжпредметності на цьому етапі розвитку суспільства очевидна, це вимога часу. Вона обумовлена сучасним рівнем науково-технічного прогресу, посиленням

інтеграційних тенденцій у науці, техніці, виробництві. І ця проблема шкільної освіти, як і раніше, залишається невирішеною. Багатопредметність навчального плану, слабка пов'язаність наукових поглядів, представлених у змісті навчальних предметів, розрив між знанням та особистістю учня та інші причини ведуть до фрагментарності навчання.

Міжпредметні зв'язки з урахуванням інтеграції предметних знань дозволяють узгоджено вивчати різні дисципліни. Це підвищує рівень навчання, активізує розумову, творчу діяльність учнів, розвиває пізнавальний інтерес здобувачів освіти, забезпечує цілісний розвиток особистості. Міжпредметна інтеграція сприяє інтенсифікації освіти, спрямованої на поглиблення взаємозв'язків між предметами. Дослідження цієї проблеми важливо як в аспекті розвитку основ педагогічної науки, так практичної діяльності фахівців соціальної сфери. Основне завдання інтеграції полягає у пошуку єдиного об'єднуючого компоненту, у створенні нового інтегрованого змісту. У цьому власне і відмінність інтеграції від міжпредметних зв'язків. Процеси інтеграції освіти не є новими. Приклади їхнього прояву — реалізація імпліцитних напрямів освіти (гуманізації, інформатизації, екологізації). Зміст усіх навчальних предметів має певний інтегративний потенціал, що визначає можливості різних предметів вступати в інтегративні зв'язки. Професійна підготовка фахівців вимагає виділення дидактичних основ навчальної інтеграції. Певною мірою інтегративність в навчанні є основним чинником розвитку системності освіти. Встановлення зв'язків між окремими дисциплінами сприяє динамічності мислення, творчій активності учнів, формуванню цілісного світогляду.

Метою статті є з'ясування особливостей інтегрованої технології навчання як способу організації сучасного цікавого та практикоорієнтованого уроку та оцінка значення технології у розвитку та активізації пізнавальних здібностей учнів у період воєнного стану.

Кожен педагог постає перед проблемою: учні, приходячи на урок з одного предмета, не готові використовувати знання, отримані на інших уроках. Успішне вивчення школярами однієї дисципліни часто залежить від набутих знань та вмінь з іншої.

Інтеграція — це глибоке взаємопроникнення, злиття, наскільки це можливо, в одному навчальному матеріалі узагальнених знань у тій чи тій галузі.

Ідея про єдність наукових знань простежується в працях мислителів різних часів. Концепція інтеграції була запропонована А. Коменським, який уважав, що для формування системи знань важливо послідовно встановлювати зв'язки між навчальними предметами. Упродовж XX початку XXI століття педагоги шукали різні шляхи вирішення проблеми взаємозв'язків навчальних предметів. У 20-х рр. XX століття застосовували комплексний метод навчання. Наприклад, К. Ушинському за допомогою інтеграції письма і читання вдалося створити аналітико-

синтетичний метод вивчення грамоти. У 60-х рр. В. Сухомлинський провів «Уроки мислення на природі» - один із найважливіших прикладів інтеграції різних видів діяльності, об'єднаних однією метою. У 70-80-х рр. почали активно використовувати міжпредметні зв'язки. У 80-90-х рр. набули поширення інтегровані й бінарні уроки, почалося створення інтегрованих курсів. А на початку XXI століття починається впровадження інтегрованого навчання.

Поняття «інтеграція» може мати два значення:

а) створення у школярів цілісного уявлення про навколишній світ (інтеграція як мета навчання);

б) пошук загальної платформи зближення знань (інтеграція як засіб навчання).

Технологія інтегрованого навчання це не лише доповнення одного предмета іншим, а насамперед – активна співтворчість колег у колективі. Впровадження у практику школи подібного навчання насамперед пов'язане з бажанням педагогів змінити своє ставлення до організації навчального процесу. По-друге, це вимагає нестандартних рішень в організації внутрішньошкільного розкладу уроків та додаткових занять таким чином, щоб вчителі могли проводити спільні заходи, могли здійснювати взаємовідвідування, тобто вдосконалювати свої професійні навички. По-третє, технології інтегрованого навчання тлумачать як стимул для розробки педагогами авторських програм та педагогічних технологій, методів та прийомів роботи. Можна сміливо сказати, що технологія інтегрованого навчання є чинником динамічного розвитку та мобілізації спільних зусиль всього педагогічного колективу. Завдання вчителів, що формують інтегровані курси – знайти шляхи зміни (трансформації) деяких розділів навчальних дисциплін для об'єднання їх у комплекс (або спеціальний курс), узгодження досліджуваного змісту, послідовність освоєваних тем з різних предметів, виділення та опанування спільних понять на різних уроках, в різних життєвих ситуаціях. Це може бути пов'язано, наприклад, з процесом розвитку у дітей дослідницьких здібностей, проєктних форм діяльності, з розширенням кола пізнавальних інтересів, навчанням конкретним розумовим операціям, прийомом узагальнення та аналізу, з формуванням емоційно-чуттєвої сфери.

Звичайно, все це вимагає і знання педагогами (хоча б у загальних рисах) навчального матеріалу інших шкільних предметів, що вивчаються паралельно, вміння використовувати ці знання на своїх уроках, знаходити спільні точки дотику. Такий спосіб ведення занять навчає школярів будувати логічні зв'язки між предметами чи темами, розвиває їхню здатність до аналізу та узагальнення інформації. Тому можемо характеризувати основне завдання інтегрованої технології як навчити дітей аналізувати одні й ті ж явища, проблеми у різних ситуаціях, системах і напрямках, спираючись на динаміку і логіку міркувань.

Найбільш повно інтеграцію предметів здійснюють тоді, коли між програмами чи предметами встановлено смислову відповідність, існує центральна ідея, яка поєднує весь блок тем і проблем, що розглядаються на різних предметах. Сенс такого навчання спрямований на гуманітаризацію освіти загалом, що насамперед пов'язано з впровадженням гуманітарних технологій у практику освоєння предметів будь-якого циклу, наближення досліджуваних правил, понять, законів, формул, відкриттів у науці до життя. Це передбачає, що у школярів важливо сформувати уявлення про те, що кожне явище вивчалось не опосередковано, а було тісно пов'язане з суспільним устроєм, історичними умовами, стилем епохи, розвитком мистецтва, політики тощо.

Чим викликано активне використання інтегративного підходу до навчання серед учителів-практиків? Звісно, існування певних проблем навчання, зокрібно:

- збільшення навчального навантаження, що часто стає причиною погіршення здоров'я школярів;
- уривчастість та неузгодженість, роз'єднаність формування загальних понять, вироблення узагальнених умінь та навичок;
- фрагментарність знань учнів, несформованість єдиної картини світу, недостатня практична спрямованість навчальних предметів;
- зниження інтересу до навчання у значній частині учнів.

Інтегративне навчання допомагає вирішити чи певною мірою зменшити ці проблеми. Інтеграція мотивує учнів, активізує їхню навчально-пізнавальну діяльність. Інтеграція на уроці знімає напруженість та стомлюваність дітей, від якої вони страждають. У такий спосіб діти стають активними учасниками навчального процесу. За допомогою цієї методики учні можуть застосовувати отримані знання у реальних умовах. При реалізації міжпредметних зв'язків у школярів формуються уміння встановлювати та засвоювати зв'язки між предметами, здійснювати перенесення та синтез знань із суміжних предметів, що, у свою чергу, сприяє посиленню взаємодії індукції та дедукції, аналізу та синтезу, узагальнення та конкретизації у пізнанні, і навіть розвитку евристичних методів навчання. Формуючи в учнів уміння узагальнювати знання із суміжних предметів, педагог розвиває вміння в одиничному бачити загальне.

Змістовні та цілеспрямовані інтегровані уроки вносять у звичну структуру шкільного навчання новизну та оригінальність та мають певні переваги для учнів:

- враховують індивідуальні особливості здобувачів освіти, зокрема вікові та психологічні;
- формують інтерес, що сприяє самоосвіті, підвищенню рівня навченості та вихованості учнів;
- сприяють формуванню цілісної картини світу, розгляду предмета з кількох напрямів: теоретичного, практичного, прикладного;
- дозволяють систематизувати знання та мати змогу використати їх у повсякденні;
- сприяють розвитку більшою мірою, ніж звичайні уроки, естетичного сприйняття, уяви, уваги, пам'яті, творчого мислення учнів.

Цілком природно, що такі уроки вимагають від вчителя додаткової підготовки. Оскільки інтеграція – це не самоціль, а певна система у діяльності вчителя, має бути цілком конкретний результат інтегрованого навчання, а саме:

1. Підвищення рівня знань з предмета, що проявляється у глибині засвоєваних понять, закономірностей шляхом їх багатогранної інтерпретації з допомогою відомостей інтегрованих наук.
2. Зміна рівня інтелектуальної діяльності, що забезпечується розглядом навчального матеріалу з позиції провідної ідеї, встановленням природних взаємозв'язків між проблемами, що вивчаються.
3. Емоційний розвиток учнів з використанням музики, живопису, літератури тощо.
4. Зростання пізнавального інтересу школярів, що виявляється у бажанні активної індивідуальної та групової роботи на уроці та у позаурочний час.
5. Заохочення учнів до творчої діяльності, результатом якої можуть бути їхні власні висновки, оцінки, що є відображенням особистісного ставлення до тих чи інших явищ та процесів.

Інтегровані педагогічні технології, у свою чергу, мотивують самоосвіту вчителя. Цінність самоосвіти як способу розвитку особистості є беззаперечною, «саморозвиток – це результат професійної творчості, а не лише приросту знань, умінь та навичок» [2, с. 167]. Професійний саморозвиток педагогів визначають як усвідомлені дії щодо вдосконалення як особи-професіонала, це – цілеспрямований процес

підвищення рівня своєї професійної компетентності, педагогічної техніки та розвитку професійно значущих якостей відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної діяльності та власних переконань. Рушійною силою та джерелом професійного саморозвитку педагога є його усвідомлена потреба у цьому процесі, викликана бажанням бути кращим, успішнішим, мати визнання оточуючих, отримувати задоволення від процесу та результатів професійної діяльності. Основними напрямками саморозвитку особистості є самовиховання (виховання волі, якостей характеру, певної моделі поведінки) та самоосвіта (пізнання нового, осмислення інформації, її інтеграція з наявними знаннями, інтелектуальне збагачення).

Таким чином, інтегративний підхід до навчання сьогодні потребує часу. Його реалізація вимагає від вчителя додаткових зусиль під час підготовки уроку. Застосування інтеграції дозволяє вдосконалювати пізнавальні мотиви: інтерес до знань, до змісту та процесу вивчення.

Необхідність проведення інтегрованих уроків виникла у зв'язку з тим, що у більшості учнів знання диференційовані, вони важко пов'язують поняття, факти з інших предметів. Крім того, основні вимоги до якісного уроку передбачають включення етапу встановлення міжпредметних зв'язків, усвідомлюваних школярами, змісту уроку для здійснення зв'язку з раніше опанованими знаннями і вміннями.

Проблема інтеграції навчання та виховання в середній школі важлива та сучасна. Її актуальність продиктована новими соціальними запитами до школи та викликами часу, перед якими постала наша держава. Сучасна система освіти спрямована на формування високо освіченої, інтелектуально розвиненої особистості з цілісним уявленням картини світу, з розумінням глибини зв'язків явищ та процесів навколишнього світу. Предметна роз'єднаність стає

однією з причин фрагментарності світогляду здобувачів освіти, тоді як у сучасному світі переважають тенденції до економічної, політичної, культурної, інформаційної інтеграції. З використанням інтеграції у навчанні відновлюється цілісність освітнього простору з допомогою об'єднання навчання, розвитку, виховання учнів та залучення їх до активної роботи. Особливо це актуально в умовах воєнного стану, коли школярі можуть спілкуватися, висловлювати ідеї та пропозиції і таким чином абстрагуватися від моторошних подій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойцова А. А. Проектная деятельность как средство интеграции предметов естественнонаучного цикла в школе. *Человек и образование*. 2013. № 4 (37). С. 185 – 188.
2. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя. М.: Педагогика, 1987.
3. Іванчук М. Г. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал. (Виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання). Чернівці: Рута, 2004. 359 с.
4. Кендюхова А. А. Інтеграційні процеси в системі післядипломної педагогічної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2003. № 9. С. 20 – 22.
5. Медведюк Є. К. Реалізація міжпредметних зв'язків як умова інтеграції змісту освіти. *Біологія*. 2004. № 9. С. 2 – 5.
6. Мітрасова О. П. Інтеграційні процеси в науці та освіті. *Нова парадигма*. 200. Вип. 65 (Ч. 1). С. 329-335.
7. Просіна О. Інтеграція в НУШ. Інтегрований підхід в освітньому процесі. *Методист*. 2018. № 2. С. 68 – 71.
8. Стрепітова Р. А. Використання міжпредметних зв'язків – шлях до удосконалення змісту навчального матеріалу. Збірник матеріалів інтернет-семінару / Інтеграція знань з предметів природничо-математичного циклу: проблеми та шляхи вирішення. Ч ІІ. Черкаси, 2012. С. 50 – 53.

П.В.Теслюк,

доцент кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук, доцент

КОМУНІКАТИВНІ АСПЕКТИ ПСИХОПРОФІЛАКТИКИ ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТРЕСОВИХ РОЗЛАДІВ У ДОРОСЛИХ ТА ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Оголошення воєнного стану, бойові дії в Україні радикально змінили звичні умови життя більшості сімей, створили реальну небезпеку життю та здоров'ю людей. Через це як діти, так і дорослі можуть потерпати від стресу та різного роду психічних травм. Психологічний стрес може запускатися не лише реально діючими, але й імовірними подіями, які ще не відбулися, проте настання яких людина боїться (наприклад, можливе бомбардування після сигналу повітряної тривоги,

загроза відсутності продуктів харчування тощо). Основними стресогенними чинниками за таких обставин є: ризик для життя та здоров'я; дефіцит часу для аналізу обстановки і прийняття рішення; висока ціна можливих помилок; усвідомлена відповідальність за рідних та близьких; великі фізичні навантаження; конфліктні ситуації у процесі евакуації; інтенсивний вплив несприятливих факторів навколишнього середовища (холод, нестача води, продуктів, ліків) тощо.

Все різноманіття поведінкових проявів стресу у дитини можна розділити на чотири групи: порушення психомоторики, порушення режиму дня, порушення у навчальній діяльності і порушення соціально-рольових функцій. Порушення психомоторики може проявлятися у надмірному напруженні м'язів, тремтінні рук, зміні ритму дихання, тремтінні голосу, зменшенні швидкості реакції, порушенні мовних функцій (заїкання та ін.). Порушення режиму дня може виражатися в скороченні сну, зміщенні навчальних та інших продуктивних циклів на нічний час, відмові від корисних звичок. Порушення у навчальній діяльності можуть виражатися у збільшенні числа помилок при виконанні звичних дій, в хронічній недостатці часу, у низькій продуктивності навчальної діяльності. Порушення соціально-рольових функцій при стресі виражаються у зменшенні часу, який приділяється на спілкування з батьками і друзями, підвищенні конфліктності, регресивній поведінці (поведінці, яка характерна для більш ранніх періодів розвитку).

Емоційні прояви стресу, в першу чергу, стосуються характеристик загального емоційного фону, який набуває негативного, песимістичного забарвлення. При тривалому стресі дитина стає більш тривожною, втрачає віру в успіх і у випадку особливо затяжного стресу може впасти в депресію. На фоні такої зміни настроїв у дитини, що переживає стрес, можуть бути більш сильні емоційні спалахи – гнів, роздратованість, агресія, афективні стани [1].

Слід враховувати, що реакції дітей на стрес залежать від віку. У дітей дошкільного віку можуть бути такі прояви, як нічний енурез, нічні жахи, труднощі із засипанням, надмірна залежність від батьків, страх самостійного відвідування туалету, заїкання. Діти молодшого шкільного віку можуть демонструвати підвищену турботу про свою особисту безпеку та безпеку близьких їм людей, нічні жахи, прояви гніву, схильність до сварок, бажання залишатися поруч із батьками, замкнутість, пригнічений емоційний стан. Реакції підлітків та юнаків подібні до дорослих. Вони можуть проявляти схильність до заперечення реальності, утримуватися від вираження думок про надзвичайну ситуацію, сваритися з однолітками, виявляти надмірну емоційність. Дорослий має пояснити дитині, що всі ці прояви є нормальними реакціями на ненормальну реальність [2].

В результаті дії стресогенних чинників воєнного стану у дітей і дорослих виникає значне нервово-психічне напруження, яке викликає негативні зміни в психіці з можливою трансформацією їх у посттравматичні стресові розлади (ПТСР).

Концепція посттравматичних стресових розладів, яка сформувалася в останні десятиліття, увійшла до найважливіших загальномедичних і соціально-психологічних проблем. Найбільш інтенсивні розробки в цій області ведуться за кордоном (М. Горовіц, П. Дженет, Ф. Кардінер, Е. Крепелін; Е. Стерлінг та ін.), у той час як в Україні даній проблемі присвячені лише окремі роботи (О.Д. Сафін, Н.В. Тарабрін, О.В. Тімченко та ін.). Вивчення питань, пов'язаних з ПТСР, здійснювалось, головним чином, у контексті службової діяльності військових або працівників спецслужб. Існують також дослідження прояву цього феномену у постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій, зокрема війни, у жертв злочинів, жертв сексуального насилля та радіаційних аварій [3].

Розробка проблеми посттравматичних стресових розладів становить одне з основних завдань психології діяльності в особливих умовах. Проблема ПТСР також систематично досліджується в рамках психотравматології (науки, що займається різноманітними наслідками психічних травматизацій) і щораз більш диференційовано описується.

Історично посттравматичний стресовий розлад відомий під назвою «копний невроз», «носіїв» якого після першої світової війни зневажливо називали «боягузами війни». У 1941 році Ф. Кардінер запровадив поняття «психоневрозу», яке стало попередником сучасного, більш диференційованого, опису нейрофізіологічних і нейробіологічних механізмів виникнення та існування ПТСР.

Посттравматичний стресовий розлад – це психічне порушення, безпосередньо пов'язане з емоціями, що виникли в результаті надзвичайної ситуації, яка могла заподіяти або вже заподіяла фізичну чи психологічну шкоду організму. Іншими словами, це емоційна реакція людини на психологічну травму. Така надзвичайна ситуація може включати загибель близьких людей, загрозу життю постраждалого, серйозні фізичні каліцтва, загрозу фізіологічній або психологічній цілісності організму. В деяких випадках ПТСР може бути наслідком глибокої психологічної й емоційної травми. Проте найчастіше зустрічаються випадки, в яких беруть участь обидва види травм: і психологічна і фізична.

На думку більшості дослідників ПТСР, цей розлад психічної діяльності є наслідком якоїсь конкретної надзвичайної події, яка перевищує адаптаційні можливості людини і супроводжується переживаннями страху та безпорадності. Така психотравмуюча подія може стосуватися окремої людини (через смерть близького, зґвалтування тощо), групи людей або навіть всього населення певної місцевості (через землетрус, війну) [3].

Таблиця 1.
Вплив різних травматичних подій на виникнення ПТСР

Травматична подія	Частота, з якою подія зустрічається серед населення	Ризик виникнення ПТСР
Несподівана смерть близьких	35-60%	10-20%
Свідки насильства чи вбивства	10-30%	7%
Дорожньо-транспортна пригода	10-30%	10-25%
Напад із насильством і/чи зброєю	10-25%	10%
Стихийне лихо	5%	10-25%
Збройні конфлікти (дані ветеранів США)	6%	40-60%
Військовополонені	1%	60-80%
Сексуальне насильство (чоловіків, жінок)	2%, 15-20%	65%, 50%
Жорстоке поводження із дітьми	1-4%	20-40%

Для посттравматичного стресового розладу характерний ряд клінічних симптомів: підвищена тривожність як основна складова звичайного емоційного стану; підвищена агресивність, тенденція вирішувати проблеми з допомогою грубої сили; невмотивована пильність, що переходить у

підозрілість, очікування загрози чи нападу; знижений настрій, депресія, почуття самотності і відчаю; порушення пам'яті і концентрації уваги, труднощі концентрування, особливо у соціально значимих ситуаціях; наявність так званих «непрошених спогадів»; придушення емоцій і агедонія (відсутність почуття задоволення, радості життя); безсоння; тенденції до зловживання нікотином, алкоголем, наркотичними і лікувальними речовинами; почуття провини тощо.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що результатом впливу на людину катастрофічних подій є складна картина змін її фізіологічних, психологічних, соціально-психологічних характеристик. Психологічні наслідки дії екстремальної ситуації залежать від інтенсивності, раптовості виникнення, тривалості дії травмуючих чинників. Вірогідність виникнення психологічних порушень у жертв травматичних подій також багато в чому обумовлена особистою оцінкою і ступенем суб'єктивної значущості цих подій. Психологічні порушення можуть спостерігатися не тільки у безпосередніх учасників події, але й у членів їх сімей, знайомих, свідків, а також персоналу спецслужб, зокрема у рятувальників [1].

3 метою упередження розвитку ПТСР психологічну допомогу постраждалим слід надавати, по можливості, невідкладно. При цьому слід дотримуватись наступних специфічних правил міжособистісної комунікації.

1. Щоб швидше відійти від травми, людина має бути активною на тлі того, що відбулося (під час події і після неї). Важливо якнайшвидше ініціювати діяльність постраждалого (дорослого чи дитини), щоб не дати можливості розвинути стану безпорадності. Також важливо, щоб при цьому постраждалий переживав успіх. Для цього йому потрібно давати невеликі конкретні завдання (порахувати поранених, вказати, скільки серед них дітей і т. ін.), з якими людина впорається і отримує позитивний підкріплюючий відгук від терапевта. У такий спосіб постраждалий буде переводитись з ролі жертви у роль помічника, партнера. Навіть пораненому необхідно давати посильні для виконання завдання з метою його активзації.

2. Важливо правильно реагувати на стан постраждалого відразу після настання травматичної події: не обіймати, не просити сісти і заспокоїтись, не пропонувати не думати про подію. Зазначені реакції будуть загострювати почуття безпорадності і актуалізувати регресивну поведінку постраждалого і компульсивність (нав'язливі думки).

3. Комунікувати з постраждалим необхідно не на мові емоцій (яка буде фіксувати безпорадність), а на мові «раціо». У психофізіологічній термінології завдання полягає у тому, щоб мінімізувати вплив на реакції постраждалого мигдалевидного тіла (ділянка мозку, відповідальна за емоційність, виділення гормонів стресу) і примусити працювати лобні долі мозку, відповідальні за раціональні реакції. Для розв'язання зазначеного завдання необхідно «включати раціо» постраждалого: попросити назвати людей, причетних до події, поставити перед необхідністю зробити вибір і т.п. Слід враховувати, що чим більш емоційною буде мова при спілкуванні з постраждалим, тим інтенсивнішим буде стрес.

4. Коли постраждалий демонструє регресивну поведінку («я не можу»), її не можна легітимізувати (висловлюваннями на кшталт «я це розумію», «це нормально»). Необхідно тричі назвати ім'я постраждалого (це виводить зі стану ступору) і перевести людину із ролі жертви у роль помічника.

5. Для постраждалого терапевт має створити відчуття завершеності травмуючої події. Це дає постраждалому відчуття контролю над ситуацією.

Для створення відчуття завершеності травмуючої події (відразу після її настання) необхідно допомогти постраждалому поновити події у хронологічному порядку. Якщо постраждалий перебуває у стані ступору, терапевт має проговорити йому події, що з ним відбулися, у хронологічному порядку, а потім запитати: «Що відбулося?» (постраждалий просто перекаже щойно почуте від терапевта).

6. Важливо знижувати відчуття самотності у постраждалого («я з тобою», «я тебе не покину»), терапевт у цьому має проявити наполегливість, навіть якщо людина відмовляється від допомоги.

Одним з критеріїв психічної травматизації дитини є порушення послідовності викладу травматичної події дитиною, тобто такої події, коли дитина стала свідком смерті чи смертельної небезпеки для неї та інших. У розповіді дитини, яка не отримала психічну травму, буде збережена логічна послідовність від початку події до її завершення; у дитини з психічною травмою ця послідовність порушується і відтворення події набуває хаотичного характеру. У випадку психічної травми людина (і дитина, і дорослий) переживає безпорадність перед зовнішньою або внутрішньою загрозою своєму існуванню і відчуває, що не має внутрішніх і зовнішніх ресурсів, щоб впоратися з цією загрозою. Така ситуація призводить до зміни свідомості, зокрема виникає порушення фундаментального припущення, що світ є добрим – «світ не такий, як той світ, який ми знали досі».

Щоб мінімізувати негативні психологічні наслідки пережитого стресу чи отриманої психічної травми дорослим при взаємодії з дитиною в умовах воєнного стану необхідно враховувати правило користування кисневою маскою у літаку. Згідно цьому правилу, дорослий зобов'язаний спочатку вдягнути маску сам, а вже потім вдягати її дитині (якщо дорослий втратить свідомість від кисневого голодування, дитині вже ніхто не допоможе). Це означає, що дорослі (батьки, педагоги, психологи) в умовах воєнного стану не мають права забувати про себе, дбаючи про благополуччя дітей. Цей висновок стосується як фізичних, так і психологічних аспектів існування в цих умовах. Якщо у дорослих не буде психологічних ресурсів (впевненості, оптимізму, віри, загального психічного тону), вони не зможуть допомогти дитині.

Надавати інформацію дитині слід у відповідності з її віковими особливостями. Так, дітям дошкільного віку потрібна проста та конкретна інформація із заспокоїливими повідомленнями («Мама і тато з тобою» і т. ін.). Діти молодшого шкільного віку потребують більш детальної, але конкретної інформації із зрозумілими ілюстраціями з їхнього життя, наприклад, «війна – це як сварка між нами й ними». При цьому треба ділитися обнадійливими висловлюваннями («Ситуація зміниться», «Ми переживали важкі часи у минулому, переживемо і зараз»). Підліткам і юнакам потрібна більш широка інформація, яка поєднує історичні, політичні та етичні аспекти. Доцільно ініціювати діалог, заохочуючи дітей висловлювати свої уявлення та ставлення до ситуації. Слід уникати драматичних і катастрофічних висловлювань на кшталт «сорок зникнуть харчі», «не буде води» і т.п.

Події воєнного стану здатні порушити у дитини внутрішнє відчуття неперервності (підриваючи відчуття контролю над життям) у когнітивній, рольовій, соціальній та історичній сферах. У результаті у дитини порушується вміння розуміти і пояснювати реальність, здатність виконувати звичні соціальні ролі й відповідні завдання, здатність бути в контакті зі звичною соціальною реальністю, впевненість у передбачуваності завтрашнього дня. Відповідно, взаємодія дорослих з дитиною в умовах воєнного стану має спрямовуватись на відновлення у дитини внутрішнього відчуття неперервності у зазначених

сферах. Для цього дитину слід, по можливості, повернути до звичної «життєвої рутини», до звичних для неї соціальних ролей, які б дозволяли використовувати набуті раніше навички; бажано забезпечити поновлення контактів з однолітками та вчителями. Все це разом буде створювати у дитини необхідне відчуття, що «є завтра», «є завдання, які потрібно виконати», «я маю певний контроль над частиною життя».

В умовах воєнного стану найбільш важливим моментом для дітей у взаємодії з дорослими є не зміст спілкування (знання, які транслюються дорослими), а емоційна підтримка, яку діти можуть відчутти в результаті цього спілкування. Саме тому особливості значимості набувають невербальні форми комунікації: впевнений, а не розгублений вираз обличчя, спокійні інтонації голосу, звичний голосовий режим (без крику), відсутність метушливості, почуття гумору тощо. У зазначених умовах центральними фігурами у формуванні почуття безпеки у дітей є батьки.

Для того, щоб посилити ресурси дитини у боротьбі зі стрес-факторами воєнного стану, батькам необхідно: відновити розпорядок дня навіть у надзвичайних ситуаціях (визначити години неспання і сну, фізичної активності, читання та ін.); повернути дитину хоча б до елементів навчання, до виконання звичних ролей (прибрати кімнату, нагодувати тварину, допомогти члену сім'ї тощо); проводити планування

майбутньої діяльності для створення оптимізму та надії (наприклад, планування подорожі на час, коли «все закінчиться»); забезпечити поновлення реальних чи віртуальних соціальних зв'язків дитини, зокрема через спільні ігрові заняття з іншими дітьми; забезпечити помірні фізичні навантаження.

Необхідно враховувати, що різні діти мають різні потреби, тому завдання дорослих – забезпечити різноманітність. Якщо для однієї дитини найефективнішою терапією буде зайняття музикою чи живописом, то для іншої – спортивні ігри з однолітками чи певні інтелектуальні заняття. Необхідно відшукати засоби, які «спрацюють».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Євсюков О.П., Куфлієвський А.С., Лебедев Д.В. Екстремальна психологія / за ред. О.В. Тімченка. Київ: ТОВ «Август трейд», 2007. 502 с.
2. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Ніка-Центр, 2006. 580 с.
3. Тімченко О.В. Синдром посттравматичних стресових порушень: концептуалізація, діагностика, корекція та прогнозування. Харків: Вид-во Університету внутрішніх справ, 2000. 268 с.

I. М.Руденко,

доцент кафедри педагогіки, психології та освітнього менеджменту комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат психологічних наук

ЯК ВБЕРЕГТИ ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ УЧИТЕЛЯ З УЧНЯМИ

Ситуація війни для дитини будь-якого віку є психотравматичною. Діти все розуміють, але ще не вміють справлятися із своїми емоціями та почуттями. Тому потрібно з розумінням ставитися до поведінкових та емоційних проявів дитини. Мозок дитини формується до 21 року, що позначається на її сприйнятті реальності. За даними психологів, емоційний стан дитини має стабілізуватися близько 3 тижнів після закінчення війни. Якщо емоційний стан дитини не стабілізувався за цей період, то важливо батькам порадити звернутися за психологічною допомогою до психологів, психотерапевтів, психіатрів та неврологів, невропатологів.

ПОРАДИ

1. Пам'ятайте, важливо дати дитині відчуття стабільності та контролю над частиною власного життя, оскільки війна вносить хаос в звичайний ритм. Для цього потрібно повернути дітей до учбового процесу, до організації роботи за певними правилами, використовуючи на даний час дистанційне навчання; повернути до звичайної ролі «учня», «учениці», яка їм знайома та зрозуміла; відновити спілкування з однокласниками та

учителями; пропонувати домашні завдання, які потрібно виконати. Це дає дитини можливість знизити рівень тривоги та стресу, відчуття певний контроль над частиною власного життя, відчуття впевненості у завтрашньому дні.

2. Пам'ятайте, що від Вашого емоційного стану залежить емоційний стан дитини (корисні покликання нижче). Щоб емоційно коректно спілкуватися з дитиною та проводити уроки, важливо спочатку стабілізувати та врівноважити себе. Для цього використовуйте власні способи розслаблення: медитація, дихальна гімнастика, молитва, хобі, позитивні програми та фільми, піклування про домашніх тварин, сімейне спілкування тощо. Також важливо зменшити час перегляду новин та інформаційного контенту в інтернеті, щоб додатково не підсилювати власний стресовий стан.

Учитель, який емоційно врівноважений та психічно стабільний дає дітям відчуття захищеності, стабільності, емоційної підтримки, у них знижується рівень тривоги. Якщо учитель відчуває, що самотійно важко відновити стан емоційної стабільності, важливо звернутися до фахівців за психологічною допомогою та подбати про своє психічне здоров'я.

3. Зверніть увагу на поведінкові, емоційні, когнітивні реакції, які вважаються нормальними в ненормальних стресових умовах життя дитини. Важливо з розумінням та терпінням ставитися до поведінкових та емоційних проявів дитини. За даними психологів, емоційний стан дитини має стабілізуватися близько 3 тижнів після закінчення війни. Якщо емоційний стан дитини не стабілізувався за цей період, то важливо батькам поради звернутися за психологічною допомогою до психологів, психотерапевтів, психіатрів та неврологів, невропатологів.

Діти молодшого шкільного віку (6-11 років): енурез, заїкання, страх самотійно відвідувати туалет, труднощі із засипанням, нічні кошмари; бажання залишатися поруч із батьками; прояви гніву, схильність до сварок та бійок, непосидючість або, навпаки, замкненість та пригнічений стан; постійні питання про особисту безпеку та безпеку близьких для дитини людей.

Діти старшого шкільного віку мають реакції подібні до дорослих: підвищена тривога та страхи, сенсорне оніміння, прояви гніву та помсти, схильність до сварок з однолітками та їхніми батьками або, навпаки, замкненість, пригнічений стан, депресія; схильність заперечувати або утримуватися від думки про надзвичайну ситуацію.

Стресовий стан позначається на функціонуванні психічних процесів дитини будь-якого віку: проблеми з концентрацією уваги, проблеми зі сприйняттям та аналізом зовнішньої інформації, проблеми із запам'ятовуванням, затримка мислення щодо прийняття рішень, відчуття розгубленості та плутанина в думках, проблеми із логічним висловленням власної думки; або, навпаки, прискорене мислення, швидка мова, швидкий потік думок. *Тому не очікуйте від дітей високих результатів у навчанні. Бажано обмежити кількість домашніх завдань до 1-2.*

4. Пам'ятайте, особливо значущим та цінним для учнів є спілкування з учителями та однокласниками. Діти, які пережили війну у 2014 році в секторі Газу говорили, що найбільш важливою для них була емоційна підтримка учителя. Більшість з учнів (76 %), хто спілкувався з вчителями через соціальні мережі під час війни визнали цей зв'язок корисним.

Емоційна підтримка – це можливість учня поділитися своїми переживаннями з учителем, який вислухає. Психолог О. Шахов виокремив 4 правила емоційної підтримки: терпеливо слухати, не перебивати, відсутність будь-яких порад та оцінок «правильно» чи «неправильно»; «добре» чи «погано». В кінці розмови учитель має сказати: «Я тебе розумію, я розумію твої переживання». Це щире співчуття, якого хоче кожен учень.

Також діти арабо-ізраїльської війни виокремили теми спілкування, які давали моральну та психічну підтримку. Вони були названі у такій послідовності:

- турбота – зацікавленість та турбота вчителя про моє здоров'я;
- заспокоєння – використання технік та вправ на розслаблення та заспокоєння, підняття морального духу в моменти стресу, надання впевненості дитини в собі;
- емоційний обмін – висловлюватися та ділитися своїми переживаннями з учителем та учнями;
- почуття партнерства – досвід єдності та перебування разом з учителем та однокласниками, співпереживання почуттям друзів;

- відволікання – розважальний та гумористичний контент, який допоміг забути неприємності;

- навчальний зміст.

В надзвичайній ситуації батьки та учителі формують основу для дитини будь-якого віку. Учитель – це центральна фігура, що сприяє відчуттю безпеки та готовності дитини справитися з різними викликами реальності.

Зверніть увагу на особливості проведення уроків за рекомендаціями Ш. Гроздін-Чеасарі, психолога-педагога, яка має досвід подолання травм тривалого стресу у дітей, учителів, батьків, які перебували в зонах бойових дій.

- створити регулярні ритуали на початку уроку та вкінці. Наприклад, починаємо урок з життєстверджувального гасла, позитивного твердження, а закінчуємо позитивними побажаннями один одному;

- діти накопичують стресові емоції в організмі, це впливає на поведінкові реакції дітей, появу суїцидальних думок, різних психосоматичних хвороб. Тому після позитивного гасла урок варто продовжити руховими вправами, а потім зробити вправи на дихання (розслаблення) (корисні покликання нижче):

- приділяти час упорядкуванню інформації, знань і думок. Важливо подбати про те, щоб надати дітям мінімальну, але достовірну та точну інформацію про сьогоднішній день: «У нас Х день бойових дій. Дитина Y перебуває в....». Подбати про те, щоб діти зменшили перегляд новин, учитель як посередник між складною інформацією і дитиною. Якщо діти діляться інформацією, якою вчитель не володіє, сказати: «Я дізнаюся та вас повідомлю, коли у мене буде більш точна інформація». Якщо діти питають: «Коли закінчиться війна?», вчителю важливо сказати правду, зберігаючи щирість та довіру у стосунках: «Я не знаю»;

- не спонукати дітей до обговорення важкого психотравматичного досвіду, можна запропонувати розмову про позитивні переживання, які дарують надію. Важкі моменти прийдуть самі... тоді важливо дитину вислухати, поспівчувати, надати емоційну підтримку та підсилити відчуття безпеки та надії: «Ситуація справді тривожна, напружена, сумна, однак ми допомагаємо один одному впоратися з труднощами. А давай разом поміркуємо, якою буде наша Україна після війни»;

- важливо прагнути організувати учбовий процес навіть у надзвичайній ситуації, оскільки це дає дитині відчуття безпеки та контролю, емоційно її стабілізує;

- заохочувати, щоб дитина займалася хобі та приємними для неї заняттями: музика, малювання, спільні ігри, позитивні фільми та мультфільми, добрі справи для безпритульних тварин або людей, які постраждали від війни;

- різні діти мають різні потреби. Комусь подобається навчання, а хтось не може зосередитися. Завдання учителя – забезпечити різноманітність.

Ідеї уроку для першої зустрічі з учнями:

1. **Початок** – учитель говорить про радість зустрічі, тугу за дітьми.

2. **Саморегуляція** – використання рухливих та дихальних вправ, які знижують рівень стресу, тривоги, напруження.

3. **Обговорення** – обговорити чи сумували діти за школою, за чим найбільше сумували.

4. **Позитивні емоції** – поділитися з дітьми своїм позитивним досвідом, який трапився за останні кілька днів, місяців. Це буде сприяти зниженню тривоги,

страхів, емоційної нестабільності та покращенню їх самопочуття.

5. Пояснення, упорядкування інформації – надати дітям мінімальну, але достовірну та точну інформацію про сьогоднішній день: «У нас Х день бойових дій. Дитина У перебуває в...». Подбати про те, щоб діти зменшили перегляд новин, учитель як посередник між складною інформацією і дитиною. Якщо діти діляться інформацією, якою вчитель не володіє, сказати: «Я дізнаюся та вас повідомлю, коли у мене буде більш точна інформація». Якщо діти питають: «Коли закінчиться війна?», вчителю важливо сказати правду, зберігаючи щирість та довіру у стосунках: «Я не знаю».

6. Дати дітям відчуття безпеки, надії, відновити ресурсний стан – обговорити: «Що нам допомагає, коли важко, страшно? Давайте запропонуємо один одному ідеї, що ми можемо зробити, коли нам страшно? Наприклад, малювати, співати, вигадати казку, відволіктися (пограти в комп'ютерну гру, вирішити завдання з фізики), фізичні вправи, напрацювати «м'яз сили» (С.Ройз) тощо.

7. Завершення – проговорити побажання один одному та учитель має підкреслити, що завтра ми плануємо певну роботу. Це дає дитині можливість знизити рівень тривоги та стресу, покращити емоційний стан, відчуття впевненості у завтрашньому дні.

СПИСОК КОРИСНИХ ІНФОРМАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Он-лайн платформа «Розкажи мені». Інститут когнітивного моделювання, МОЗ, Офіс Президента України стають на варту психічного здоров'я українців. На платформі надаються безкоштовні консультації. Приєднатися до платформи можна за посиланням, URL: <https://tellme.com.ua>.

2. «Психологічна підтримка», Viber-спільнота В мобільному додатку Viber розміщені корисні поради щодо психологічної допомоги під час війни для дітей та дорослих.

3. Долаємо паніку. Відкрита зустріч з психологінею Світланою Ройз для вчителів та батьків. Що важливо для дітей. Як пояснити дитині, що таке війна та чому вона почалася. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=g17n1KyXXh0>

4. URL: <https://nus.org.ua/articles/dolayemo-paniku-46-vprav-i-porad-yak-stabilizuvatsya-pid-chas-vijny/>

5. Світлана Ройз Як підтримати та заспокоїти дитину під час війни

6. URL: https://znayshov.com/News/Details/Yak_pidtrymaty_ta_zaspokoity_dytnu_pid_chas_viiny

7. Світлана Ройз про те, чим зайняти дитину в сховищі чи в дорозі. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/5320-svitlana-roiz-pro-te-chym-zainiaty-dytnu-v-skhovyshchi-chy-v-doroz/>

8. Паніка. Стрес. Як швидко себе заспокоїти. URL: https://www.youtube.com/watch?v=uY_Cp42tS4I

9. Медитація від безсоння / Зняття стресу. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=aBd7r0RLZV0&t=62s>

10. Медитація для заспокоєння. Релаксація за Джекобсоном. Швидкий спосіб зняти стрес, тривогу і м'язеве напруження.

11. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=9ekFjWE3k0g>

12. М'язова релаксація від тривоги, панічних атак, затисків в тілі.

13. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=lodkxvZtVKI>

14. Медитація глибоке розслаблення та наповнення щастям в моменті Тепер. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CnwZ-yWxrdg>

15. Аутотренінг, релаксація психологічна і фізична. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=KrPCFieF5aE>

РУХОВІ ВПРАВИ ТА ГІМНАСТИКА ДЛЯ ОЧЕЙ

1. Руханка танець "Marshmallow Dance". URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4HRtxxo9HWU&t=6s>

2. Руханка танець "Halloween Dance" with Dracula . URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4FCvA8RIMKg>

3. Руханка танець "School Dance. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=r44y0oKKuJs>

4. Руханка танець "Pen, Eraser and Pencil Dance." URL: https://www.youtube.com/watch?v=Mzhjp_Phf_g&t=18s

5. Фізкультура-руханка – запалюємо з Монатіком. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fitJie07Ybk>

6. Фізкультура-руханка – запалюємо з Jerry Heil URL: https://www.youtube.com/watch?v=5h_JEUzt_qQ

7. Фізкультура/руханка з іриною Сопонару, Микитою Бурдою та Ісмаїлі Гонсалвіс дус Санту URL: https://www.youtube.com/watch?v=XVfnql_8QPIQ

8. Фізкультура/руханка з неймовірною Світланою Тарабаровою. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=h3TDubZen3E>

9. Фізкультхвилинка для очей. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JlyT3dp457Y>

10. Гімнастика для очей. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8gvoPGoxnxA>

11. Дитяча гімнастика для очей. Гра-релаксація. «Чарівний сон». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SAT2Lstm9cQ>

12. Дихальна гімнастика, релаксація. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=67nsp58w284>

Для успішного навчання, можна запропонувати дітям вправи, які спрямовані на розвиток мозку, поліпшення розумової діяльності, допомагають розвинути пам'ять, мову, увагу, знижують втомлюваність

КІНЕЗІОЛОГІЧНІ ВПРАВИ

1. Рухавка Учениці 8-В класу КЗО "Гімназія №3" ДМР пропонують застосовувати кінезіологічні вправи для збалансування. URL: https://www.youtube.com/watch?v=0ug_JfVYNg8

2. Кінезіологічні вправи. Гімнастика для мозку. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=EFZ172ewdKo>

3. Нейропсихологічна гра "Майстерні руки" (повтори, якщо зможеш). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=H3jbfL0zUYo>

4. Гімнастика для мозку Урок 1 | Розвиток дітей. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=difXRMjl79k>

Для заспокоєння та зняття стресового нервового стану можна запропонувати слухати медитації, релаксації

1. Гра-релаксація "У лісі. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VTEFjcQvCoQ>

2. Гра-медитація "Я сонце". URL: https://www.youtube.com/watch?v=gynetqL-oa4&list=PLp3ubJrw_pai_jyTyfLaaNqnVzV3Jul

3. Гра-медитація "Я море". URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4SZ16iUrA8&t=4s>

4. Казка-подорож | ЛІС | Медитація для підлітків та дітей. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=oJPbNZJNQI&t=98s>

5. Казка-подорож | КОСМОС | Медитація для дорослих та дітей. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=b4nBIIx8SY4>

6. Казка-подорож | МОРЕ | Медитація для підлітків та дітей. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=HVXOFef2o4Y&t=199s>

І. М. Литвин,

завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ДЛЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

У зв'язку із військовою агресією з боку Російської федерації та введенням воєнного стану в Україні, відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 Міністерство освіти і науки України у доповнення до указу надали додаткові роз'яснення в листі від 06.03.2022 № 1/33-71-22 та рекомендації щодо організації освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами, які переїхали на тимчасове проживання до інших регіонів України.

В умовах воєнного стану важливо забезпечити продовження навчання осіб з особливими освітніми потребами (далі – осіб з ООП) за місцем їх тимчасового перебування, максимально можливе збереження кадрового потенціалу педагогічних працівників закладів освіти, які забезпечували навчання дітей з ООП та функціонування інклюзивно-ресурсних центрів.

З метою максимального включення до освітнього процесу та продовження навчання осіб з особливими освітніми потребами, які вимушено переїхали на тимчасове проживання до інших регіонів України батькам рекомендовано звернутися до відділу освіти чи закладу освіти за місцем нового проживання осіб з ООП та у органи соціального захисту населення для виконання наступного алгоритму дій:

- взяття на облік та надання довідки про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб» інформувати батьків (інших законних представників) осіб з ООП, повнолітніх осіб з ООП про можливість продовження навчання у закладах освіти, в яких організовано освітній процес, та за їх заявою організувати очну та/або змішану очно-дистанційну та дистанційну форми навчання;

- інформувати про діючі ІРЦ, заклади освіти, де особам з особливими освітніми потребами може продовжити навчання;

- сприяти залученню осіб з ООП до освітнього процесу;

- за їх заявою організувати очну та/або змішану очно-дистанційну та дистанційну форми навчання для осіб з ООП;

- сприяти забезпеченню проведення (надання) додаткових психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових занять (послуг) (індивідуальних та групових) особам з ООП, які тимчасово проживають на території громади, були зараховані на навчання або долучені до освітнього процесу в закладах освіти, відвіду ІРЦ у очній формі, очно-дистанційній, дистанційних формах.

Організація інклюзивного навчання, а саме, створення інклюзивного класу (групи), має наступний алгоритм дій:

- інклюзивний клас створюється на підставі заяви одного з батьків (інших законних представників) особи з ООП та висновку про комплексну психолого-

педагогічну оцінку розвитку дитини, що надається ІРЦ (далі - висновок);

- керівник закладу освіти утворює інклюзивний клас (групу) та організовує інклюзивне навчання з урахуванням рівня підтримки, рекомендованого ІРЦ (постанови Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 року № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти», від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання в закладах дошкільної освіти»);

- за умови створення інклюзивного класу, під час дії військового стану, якщо його не було створено раніше, використовується довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року № 509 «Про облік внутрішньо переміщених осіб» та висновку;

- у разі, якщо під час воєнного стану висновок, що надавався ІРЦ до введення воєнного стану було втрачено, батьки (інші законні представники) особи з ООП можуть отримати копію висновку на порталі АС «ІРЦ» (<https://ircenter.gov.ua/>) або у відповідному мобільному додатку. Якщо самотійно отримати копію висновку не можливо, батьки (інші законні представники) особи з ООП можуть звернутися до ІРЦ за місцем тимчасового проживання особи, отримати копію висновку за допомогою фахівців ІРЦ або провести первинну (повторну) комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи.

Щодо визначення рівня підтримки, батьки особи з ООП можуть звернутися до найближчого до місця тимчасового проживання ІРЦ, які під час проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи можуть визначити, так і у закладі освіти, щоб команда психолого-педагогічного супроводу (далі – Команда) на підставі діючих висновків, які надали батьки (інші законні представники) особи з ООП його визначили.

Інклюзивний клас (група) утворюється на період дії довідки про взяття на облік внутрішньо-переміщеної особи, або до моменту виїзду особи з ООП до іншого місця проживання.

Організовуючи освітній процес для осіб з ООП за дистанційною формою варто пам'ятати:

1. Педагогу потрібно організувати власне безпечне робоче місце. З батьками варто обговорити питання щодо безпечного місця для особи з ООП. Можливо, затишне місце біля вікна варто замінити на приміщення з двома стінами. Обговоріть з рідними та родинами учнів порядок дій у разі, якщо оголошено тривогу під час того, коли проводите урок.

2. Однією з важливих умов забезпечення якісного освітнього процесу та його корекційної складової є наявність швидкісного інтернет-зв'язку та сучасних гаджетів, як у педагогічних працівників, так і в здобувачів освіти. То ж на це питання потрібно звернути увагу.

3. Перед тим, як розпочати онлайн-навчання потрібно в обов'язковому порядку провести зустріч із батьками в он-лайн, пояснити правила проведення онлайн-уроку не лише дітям, а й їхнім батькам: як підняти руку та дати відповідь у чаті, як виконувати інтерактивні вправи, онлайн-тестування тощо.

4. Батькам, варто пояснити, що під час уроків (занять) вони виступатимуть у ролі асистента-учня (асистента-дитини) івкрай необхідно виходити разом із особами з ООП на щоденні онлайн-уроки. Адже дорослий може легше привернути увагу дитини до монітору, швидше налагодити технічні проблеми, які можуть виникнути раптово під час уроку (заняття). Крім того, з досвіду роботи ми помічаємо, що в присутності батьків діти є особливо старанними.

5. Результативною є така форма роботи як тісна співпраця вчителя, асистента-вчителя щодо надання щоденних консультацій батькам (асистентам-учням), з метою ефективного виконання різноманітних вправ, умінь аналізувати навчальний поступ своєї дитини. Одним словом, потрібно докласти всіх зусиль щодо налагодження партнерства і взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

6. Достатню увагу потрібно приділити підготовці до кожного уроку: ретельно відібрати мовленнєвий матеріал, переглянути та адаптувати за потреби модифікувати величезну кількість відео-продукції, розробити інтерактивні вправи, тестові завдання тощо.

7. Варто здійснювати зйомку власних відео-уроків з поясненням нових тем. Звичайно, накопичується досить багато матеріалу і постає питання, де його зберігати, як зручніше його розмістити та використовувати. У практиці роботи наших креативних педагогів – це створення власного блогу. Це дуже зручно: не перевантажується пам'ять гаджетів; матеріал знаходиться у цілодобовому вільному доступі, і всі учасники освітнього процесу можуть переглянути його у будь-який зручний для себе час. Крім того, це шанс для вдосконалення рівня власної цифрової компетентності самим педагогом. (До прикладу, посилання на блог вчительки початкових класів КЗО «Криворізька спеціальна школа «Сузір'я» ДОР» Оксани Романовської: <https://ksena76.blogspot.com/?m=1>)

8. При проведенні онлайн-уроків та онлайн-занять слід пам'ятати про вимоги санітарних нормативів і не перевантажувати осіб з ООП. Надавати перевагу навчальним предметам, інтегрованим курсам, які мають релевантний контент (тобто адекватність інформації, яку видають пошукові системи), що вкрай важливо для здобувачів освіти. Адаптувати/модифікувати програму з навчальних предметів, відібрати мовленнєвий матеріал, добираючи теми, цікаві й корисні дітям з огляду на їх вік (розвиток, словниковий запас) з урахуванням ситуації в Україні.

9. Важливо демонструвати учасникам освітнього процесу власний спокій та врівноваженість – це найбільш простий спосіб допомогти заспокоїтись іншій людині. Поведінка осіб з ООП та здатність засвоювати матеріал може змінитись. Стрес, в якому перебувають всі жителі України, а наші діти особливо вразливі, може впливати на увагу та пам'ять. Деякі з них можуть почати демонструвати поведінку, яка їм не властива. Поставитись до цього потрібно терпимо і не докоряти їм за це.

Особам з ООП потрібно дозволити говорити про свій страх, розгубленість, сум чи злість, а після цього спрямувати їхню увагу на маленькі радощі, перемоги, гарні новини. У кожному дні можна знайти щось позитивне, якщо це шукати. Завдання педагога допомогти учням та їх батькам також побачити це. Кожному педагогу варто пам'ятати, що для того, щоб надавати допомогу іншим, необхідно відновлювати власний ресурс та задовольнити свої базові потреби.

10. В умовах поділу уроку/заняття на синхронну та асинхронну частини навчальні матеріали потрібно

відповідно адаптувати. Подумати і визначити, над чим працювати під час онлайн-уроку/заняття, а яку частину матеріалу надати на самостійне опрацювання.

11. Не всі родини особливо під час воєнних дій мають можливість виходити на заняття у синхронному режимі, тому варто записувати власні відеоуроки з поясненням та закріпленням нових тем з декількох відеофрагментів тривалістю 5-7 хвилин.

12. Кожен педагог повинен добре знати стан особи з ООП, спільно з корекційним педагогом, батьками узгодити вимоги до дитини, організації та умов проведення онлайн-уроків/занять за можливостями родин (відстань, на якій повинен розташовуватись ПК, планшет, телефон, окрема кімната, робоче місце дитини тощо).

13. Пам'ятати, що ні в якому разі не можна говорити, повернувшись до учня спиною, прикривати обличчя руками, важливо, щоб учень бачив всі рухи та жести педагога: артикуляцію (губна помада може зробити губи виразнішими), міміку (вираз) обличчя, мову тіла, жести. Одяг завжди має бути охайним, краще всього, якщо це будуть гольфи темних кольорів або будь-якого іншого, але бажано однотонного.

14. Під час проведення онлайн-уроків/занять потрібно використовувати візуальний контент (презентації, анімації, опорні схеми, таблиці, таблиці, текст тощо).

15. Мовленнєвий матеріал повинен бути підібраний з урахуванням особливостей сприймання та закріплення понять та слів; менше складних слів і більш ілюстрацій та наочності.

16. Під час пояснення матеріалу використовувати загальноживані слова та висловлювання, доступні та зрозумілі для дитини.

За потреби повторювати і перефразувати їх або демонструвати особі з ООП, чого від неї вимагає. Час від часу переконуватися, що вона вас розуміє, запитуючи її про це. Якщо здобувач освіти не розумів і просить щось повторити, спробуйте перефразувати/адаптувати повідомлення, вживаючи короткі прості речення так, щоб дитина зрозуміла.

17. Якщо ви не зрозуміли відповідь учня, необхідно попросити його повторити ще раз чи написати те, що він хотів повідомити.

18. Надаючи будь-який текст, переконатися, чи всі слова в тексті зрозумілі. За можливості адаптувати/спростити текст. Вкрай важливо ініціювати мовленнєве спілкування особи з ООП. Не перебивайте її, надайте можливість висловити власну думку, не квапте, давайте достатньо часу для обмірковування.

19. Потрібно постійно тримати на контролі виразність вимови дитини, домагатися правильної вимови дитиною слів, фраз. Не залишати поза увагою помилки у вимові дитини. Обов'язково потрібно проводити під час онлайн-уроків/занять фонетичну та кінетичну зарядку, «хвилинки релаксації», вправи для очей, руханки, тощо.

20. Оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти потрібно здійснювати вербально під час онлайн-уроків/занять, письмові роботи перевіряти за допомогою месенджерів та онлайн-платформ.

21. Потрібно узгодити з родинами, які виїхали за кордон, різницю у часових поясах, для того, щоб особа з ООП вчасно виходила на онлайн-уроки.

22. Розклад та початок онлайн-уроків оголошувати заздалегідь, щоб родини могли коректувати свої плани на день.

23. Попереджати, що потрібно підготувати на наступний урок (на завтра) - олівець, циркуль, пластилін, роздруковану таблицю множення тощо.

24. Пам'ятати, що одним з найважливіших факторів успішного навчання особи з ООП є правильна мотивація.

О. В. Норкіна,

доцент кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ

Анотація. У статті представлено обґрунтування доцільності використання кейс-технології в освітньому процесі закладу дошкільної освіти, окреслено основні поняття та окремі аспекти роботи педагогів з дітьми за цією технологією в умовах воєнного стану; представлено і схарактеризовано методи, що представляють собою аналіз ситуацій; розглянуто види кейсів та описано типи кейсів за змістом та метою; визначено ознаки кейс-технології та можливості її застосування вихователем в очному та дистанційному режимах у період війни.

Ключові слова: технологія, метод, кейс-технологія, дошкільна освіта, аналіз ситуації, дискусія, проєкт, умови воєнного стану.

Дослідження українських науковців та практиків (І. Катериняк, В. Лобода, К. Менеєр, О. Сидоренко, Ю. Сурмін, В. Чуба та ін.) акцентує увагу на ефективному використанні в освітньому процесі інтерактивних технологій, зокрема, кейс-технології, як дієвого практичного інструменту для набуття нових знань та життєвого досвіду. Ретельний аналіз педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що професійна підготовка педагогів закладів дошкільної освіти щодо використання кейс-технології у своїй діяльності тільки стає об'єктом для розвідок українських дослідників.

Сучасні педагогічні технології в дошкільній освіті спрямовані на реалізацію державних програм і вимагають від вихователя інноваційного формату роботи з дітьми.

У парціальній програмі для системи дошкільної освіти зазначено, що педагог (вихователю) закладу дошкільної освіти має виступати організатором дій дітей, надихати їх, підбадьорювати, скеровувати їхні зусилля, спонукати до вибору способу діяльності, самостійного виконання обраних дій та їх обговорення. Роль педагога (вихователя) полягає в тому, щоб, враховуючи вік дітей, створити умови для безпечного й ефективного навчання, залучити їх до участі в ньому. Він має вміти слухати й чути дитину, підтримувати її особисті зміни через позитивний зворотній зв'язок [1, С. 5].

Сьогодні внесло корективи в навчальний процес закладів дошкільної освіти, що організовується в умовах воєнного стану в очному, дистанційному та змішаному режимах. На локальному рівні заклади дошкільної освіти мають стати осередками, які дають змогу дітям отримувати не лише знання та практичні вміння для життя, а й психолого-педагогічну підтримку, не втрачати відчуття приналежності до спільноти [2, с. 4].

Оскільки форма освіти дошкільників залежить від безпеки у кожному регіоні, комунікація з учасниками освітнього процесу має здійснюватися з урахуванням локації дітей (вдома, у бомбосховищі, в умовах зовнішньої міграції, в умовах внутрішньої міграції, в закладі дошкільної освіти, з батьками, вихователями, опікунами, волонтерами тощо) [2, с. 5].

Кейс-технологія допомагає педагогу будувати освітній процес відповідно до сучасних вимог і умов. Вона передбачає використання педагогічних методів,

спрямованих на осмислення, аналіз і вирішення різних навчальних завдань та життєвих ситуацій. Потрібно відмітити, що ця технологія є інтерактивною і дає змогу кожній дитині проявляти свої здібності, виражати емоції, інтереси та обирати зміст освітньої діяльності.

Сутність кейс-технології у роботі з дітьми дошкільного віку полягає в тому, що діти засвоюють нові знання шляхом активної самостійної діяльності, вирішуючи зазначені кейсом протиріччя. Дітям пропонується осмислити життєву ситуацію і опанувати потрібні знання для рішення проблеми, що не має однозначного розв'язання. Результатом цієї діяльності є набуття навичок і вмінь разом з розвитком розумових здібностей. Варто відмітити, що кейс-технологія може використовуватись для дистанційного навчання дошкільників, оскільки за допомогою кейсів нові знання не передаються від педагога до вихованців, а виробляються дітьми самостійно.

Цінність кейс-технології полягає у тому, що вона моделює доросле життя, відображає конкретну практичну проблему і потребує певної системи знань для її розв'язання, цим самим поєднує навчальну, дослідницьку і виховну діяльність дитини.

Основним поняттям кейс-технології є «кейс», що в перекладі з латинської визначається як нестандартна важковирішувана ситуація, а з англійської – портфель, валіза. Отже, використання технології кейсів в освітньому процесі передбачає осмислення та вирішення реальних або вигаданих проблемних ситуацій. А враховуючи дошкільний вік дітей, діяльність щодо розв'язання ситуацій спрямовується як на засвоєння знань, так і на формування нових вмінь та навичок.

Перевагами кейс-технології є постійна співпраця між усіма учасниками освітнього процесу та батьками вихованців, можливість обирати форми поведінки, змога засвоювати моральні норми і цінності, що притаманні нашому суспільству.

Головними елементами будь-якого кейсу є **проблема**, що передбачає декілька варіантів рішення, **допоміжна інформація** та **завдання**, яке потрібно розв'язати.

До кейс-технології відносяться такі методи навчання, що передбачають аналіз, а саме: метод ситуаційного аналізу, метод інциденту, метод розбору ділової кореспонденції, ігрове проєктування, метод ситуаційно-рольових ігор, метод дискусії. Охарактеризуємо ці методи та зазначимо особливості їх використання у дошкільній освіті.

Метод ситуаційного аналізу являється найпоширенішим методом, що використовується у дошкільній освіті і дозволяє дітям у спільній діяльності набувати життєвого досвіду вирішення конкретних ситуацій та отримувати нові знання. Ситуація, обрана вихователем для опрацювання за цим методом може бути як реальною, так і вигаданою. Завданням дітей є виявлення проблеми, аналіз ситуації, оцінка можливих алгоритмів рішення і вибір найоптимальнішого з них.

Метод інциденту передбачає, що діти самі мають знайти інформацію щодо певної проблеми і зробити

висновки. За цим методом діти дошкільного віку набувають досвіду роботи з різними, їм доступними, джерелами інформації, умінь систематизувати і аналізувати відомі матеріали і обирати власну позицію. Серед джерел інформації, доступних для дітей дошкільного віку є спілкування з однолітками та старшими людьми, перегляд відеоматеріалів, сприйняття візуальної інформації, власний досвід тощо. Поставлене завдання кейсу передбачає неоднозначність і формується як полярність думок. Прикладами кейсів за методом інциденту можуть бути такі: «Перегляд мультфільмів – за і проти», «Читання казок – плюси та мінуси».

Метод розбору ділової кореспонденції дозволяє аналізувати певну проблему, що відноситься до конкретної теми. Вихователь готує дітям однакові пакети документів, що місять матеріали щодо проблеми, і питання, які потрібно вирішити. Діти набувають навичок роботи з інформацією, обираючи потрібну із запропонованої, оскільки пакет містить окрім матеріалів для рішення і зайву, що не відноситься до даної проблеми. Вихованці працюють у малих групах або індивідуально і самі приймають правильне рішення. Прикладом використання методу розбору ділової кореспонденції може бути вправа «Світ професій», де дітям пропонується підібрати інформацію, що відноситься до конкретної професії із пакета документів, який містить картинки із зображеннями людей, що виконують різну діяльність, і різноманітних приладь для цього.

Ігрове проєктування дозволяє дітям дошкільного віку в ігровій формі досліджувати різні природні та штучні об'єкти навколишнього світу, отримувати нові знання разом з вже існуючим досвідом і сприймати їх як цілісну систему [3, с. 152]. Вихователь пропонує дітям працювати у малих групах, кожна з яких розробляє свій проєкт. Особливість використання цього методу у тому, що дітям потрібно чітко зрозуміти тему, разом скласти план діяльності і створити об'єкт або вдосконалити знання про нього. Цей процес має дослідницький характер, метою якого є взаємозв'язок різних галузей людського життя навколо однієї визначеної теми. Прикладом ігрового проєктування може бути така тема «Шоколад: їсти чи не їсти?». Вихователь може запропонувати дітям разом розробити такий план покрокового дослідження шоколаду: Чим корисний шоколад?, Чому не можна багато шоколаду?, Як у шоколаді утворити бульбашки? Як надрукувати шоколадне тістечко?, Як зробити домашній шоколад? Результатом прийняття дітей може бути плакат з малюнками-відповідями, а може бути колективне виготовлення шоколаду і презентація продукту тощо.

Метод ситуаційно-рольових ігор має на меті виявити здібності особистості дитини, її інтереси та погляди, що формують модель дорослого життя. Педагогу потрібно ретельно підготувати несподівану ситуацію для інсценізації, проговорити з дітьми відповідні правила гри, допомогти увійти у ролі і вчасно вийти з них. Учасникам потрібно розв'язати ситуацію на свій розсуд, визначити власну поведінку і реагувати спонтанно на поставлену проблему. Цей метод є дуже наближеним до реального життя, оскільки наповнений емоціями, почуттями і переживаннями, дозволяє дітям проявляти творчість і характер під час рішення проблеми. Використання методу ситуаційно-рольових ігор потребує від вихователя умінь передбачити негативну поведінку дітей, трансформуючи на позитивні емоції. Допоможуть у цьому введення правил на початку гри, обговорення, оцінка, аналіз вчинків учасників, позитивні висновки й рекомендації щодо моделі поведінки на майбутнє.

Метод дискусії передбачає залучення дітей до обговорення певної проблеми, обрання позиції, що відповідає їхній думці, а також вміння пояснити

і відстояти свою позицію. Важливим умінням дітей дошкільного віку при роботі за цим методом є роль слухача. Педагогу потрібно привчати вихованців слухати і розуміти почуте для цілісності сприйняття опису ситуації, поведінки героїв і можливості участі в подальшому обговоренні. Варто пропонувати дітям одразу оцінювати вислови учасників дискусії за критерієм погоджуюсь, не погоджуюсь з позицією доповідача. Уважне слухання є участю в дискусії для того, щоб вчасно озвучити власне бачення в обговоренні.

Потрібно відмітити що інформація, яку осмислює і аналізує дитина шляхом інтерактивних методів навчання, стає її особистісним досвідом, закладається у довготривалу пам'ять та міцні знання. Тому кейс-технологія формує і розвиває у дошкільників як алгоритмічне так і творче мислення. Методи, що використовує кейс-технологія дозволяють дітям закріпити набуті знання і застосовувати їх у реальному житті, не боячися помилок і привчають відстоювати власну точку зору у спілкуванні з однолітками та старшими людьми. Всі окреслені методи педагога можуть використовувати для роботи з дітьми дошкільного віку як в очному форматі, так і в дистанційному, залучаючи батьків вихованців.

Серед доступних дітям дошкільного віку кейсів можна виділити такі види:

1. Кейс-ілюстрації, що застосовуються для візуалізації проблемної ситуації. Педагог показує ілюстрацію, заохочує дітей до обговорення зображення, виявлення проблеми, аналізу ситуації, вироблення різних варіантів рішення, їх оцінки та вибору найоптимальнішого, підводить до висновків.

2. Фото-кейси призначені для виконання спеціальних вправ, спрямованих на вивчення або закріплення нового матеріалу, застосування умінь у практичній діяльності. Вихователь пропонує дітям проаналізувати ситуацію, спрямовуючи їх дослідницький інтерес на засвоєння нових знань і моделювання суспільно-прийнятої поведінки, заохочує дітей до формулювання власних суджень.

3. Кейс-бокси використовуються як дидактичний матеріал у вигляді дидактичних ігор, вправ, проблемних ситуацій, творчих завдань. Це тематично підібрані матеріали за допомогою яких можна вивчати геометричні фігури, цифри, букви, кольори, пори року, професії тощо. Вони можуть містити завдання для розвитку творчості дітей: зробити малюнок до розповіді, зобразити героїв, придумати свого персонажа тощо.

Зазначимо, що для роботи з дітьми в дистанційному форматі, педагог може представити різні види кейсів в електронному варіанті й розмістити на сайті закладу дошкільної освіти для доступу батьків і подальшої роботи з дітьми. Для цього кейси мають містити чіткі інструкції для батьків, що пояснюють як краще використовувати електронні матеріали кейсів.

За змістом і готовною метою навчальні кейси розподіляють на чотири типи:

У кейс-проблему закладено декілька труднощів, з якими зустрічається герой історії кейсу. Починаючи працювати за таким кейсом, дітям потрібно сформулювати проблему, визначити причини і можливі наслідки.

У кейс-рішеннях докладно представлені дії герою кейсу та його рішення ситуації, що склалася. Діти мають виявити і запропонувати інші варіанти розв'язку ситуації, проаналізувати і оцінити їх наслідки.

Кейси-судження містять загальний опис ситуації і не мають явної проблеми або дій учасників. Діти мають оцінити вчинки та взаємовідносини людей та саму ситуацію.

Кейси-правила орієнтовані на застосування конкретних знань дітей у практичній діяльності. Діти мають обрати потрібні матеріали й вірно використати правила.

Завдання кейсів діти можуть виконувати у великій групі, у малих групах, у парах та індивідуально, а при

дистанційній освіті – самостійно за підтримки і пояснень батьків чи вихователя (при можливості онлайн-занять). Дітям потрібно зрозуміти, що одна проблема може мати різноманітні шляхи вирішення, тому вихователь, по можливості, має надавати перевагу саме роботі у групах. Педагог виконує важливу роль у цьому процесі, допомагаючи вихованцям, осмислювати та обговорювати ситуації, дискутувати і займати певну позицію, що відповідає власній думці, а не нав'язана іншими. Таким чином діти привчаються до самостійності, відповідальності за свою поведінку та висловлення.

Вагомую особливістю ефективності використання кейс-технології є високий рівень майстерності вихователя. Тому під час роботи з дітьми дошкільного віку за цією технологією педагогічний працівник має враховувати такі її ознаки [4, с. 56]:

Колективна діяльність передбачає обмін думками, обговорення ситуацій, збір ідей, взаємодія у грі. Колективне виконання завдань посилює пізнавальну активність дітей і спрямовує на досягнення позитивного результату.

Знання, що отримує дитина при вирішенні кейсу, є одним з декількох можливих варіантів розв'язання проблемної ситуації.

Різнорівнісність джерел знань, що включають пояснення дорослих, візуальна та мультимедійна подача інформації, вислови однолітків тощо.

Творчість процесу пізнання проявляється як у дітей, так і у педагогів при вільному спілкуванні та обміні ідеями.

Швидкий темп отримання знань через занурення у проблемну ситуацію і можливості розвитку латерального мислення, тобто вийти за рамки звичних шаблонів.

Наше життя у всіх своїх галузях є джерелом для створення кейс-ситуацій. Вихователь дошкільного закладу освіти може брати для розробки кейсів ситуації з реального життя, художньої літератури, поведінки, вчинків та ігор дітей. При цьому потрібно обов'язково враховувати індивідуальні та вікові особливості дітей, чи є для них проблема кейсу актуальною та цікавою, які конкретні знання і компетенції має розвивати розв'язання ситуації, що передбачає декілька варіантів рішень, де можна використати отриманий досвід, стимулювати до обговорення, дискусій тощо. Зазначимо, що в умовах воєнного стану опис ситуацій кейсів мають бути доречними, правильно сформульованими, щоб не травмували психіку дітей, а пояснювали складні речі доступною і легкою формою.

Окрім того, педагогу під час створення кейсу потрібно творчо і нестандартно підходити до цього процесу. **Важливо виробити покроковий алгоритм складання ситуацій кейсу, що включає такі основні дії:**

1. Визначити головну мету кейсу – основні компетенції, уміння, що будуть сформовані у дітей і допоможуть виявити та розвинути здібності.
2. Описати кейс – створити проблемну ситуацію і потребу її вирішити.
3. Підвести до вирішення – із змісту діти мають зрозуміти, що є декілька варіантів рішення і їх завдання відшукати найоптимальніше.

Під час воєнного стану більшість закладів дошкільної освіти працюють у дистанційному форматі, що ускладнює роботу педагога і вимагає іншого способу зв'язку з дітьми і батьками та інший формат подачі навчального матеріалу. В першу чергу, ця діяльність має бути спрямована на підтримку батьків і дітей щодо збереження життя, комфортних умов, спокою, врівноваженості. Обов'язково вихователю необхідно переглядати і адаптувати для дітей інформацію, пояснювати батькам як працювати з готовими кейсами та відеоматеріалами.

Варто проводити синхронні онлайн-зустрічі з батьками і дітьми. Але все ж більшість матеріалу представляти для асинхронного режиму. Для зручності і зрозумілості співпраці потрібно обрати електронні

платформи для спілкування в синхронному та асинхронному режимі. Доречним є складання чіткого графіку проведення занять у прямій та непрякій трансляції. Асинхронність опанування матеріалів дає можливість батькам самостійно планувати роботу з дитиною, враховуючи умови і вільний час, який приділяють дитині.

Обов'язково потрібно враховувати особливості дітей дошкільного віку під час організації освітнього процесу в дистанційному форматі. Такі заняття, у разі згоди батьків, з дітьми молодшого та середнього дошкільного віку проводяться не більше 10 хвилин, старшого дошкільного віку – 15 хвилин [2, с. 8].

Для асинхронного режиму роботи педагог може знімати невеликі відео заняття (їх називають скрінкасти) по 1-3 хвилини для подальшого розміщення в мережі Інтернет і доступу батькам з дітьми для опрацювання у зручний час. Варто створювати короткі й дидактично продумані відеоролики.

Педагог має отримувати зворотній зв'язок від батьків та дітей щодо опрацювання ситуацій, вирішення кейсів. Співпрацювати та організовувати такий зв'язок з батьками дітей можливо через сайт закладу дошкільної освіти, програми Skype, Viber, WhatsApp, Telegram та соціальні мережі з питань стану здоров'я дитини, особливостей навчання, виховання, розвитку дітей при використанні дистанційного та змішаного видів комунікації. Результати зворотного зв'язку сформулюють основу для планування консультативної та методичної допомоги батькам з різних питань виховання дітей.

Ефективними можуть бути розміщені на сайті ЗДО завдання і рекомендації для батьків щодо роботи з дітьми, відповідно до їхнього віку; створення груп із батьками, вихователями, психологами в соціальних мережах Viber, Telegram, WhatsApp тощо для отримання інформаційно-освітніх та психолого-педагогічних послуг; використання електронних платформ Zoom, GoogleMeet, Google Classroom, Microsoft Teams та ін. [2, с. 6].

Отже, кейс-технологія дає багато можливостей для розвитку творчості педагогів і вихованців, організації освітнього процесу як в очному, так і дистанційному форматі. Завдяки використанню методів аналізу підвищується інтерес дітей до теми освітньої діяльності, розвивається їх активність, уміння слухати один одного, ставити питання і шукати на них відповіді, висловлювати власну думку, отримувати інформацію з доступних джерел, обирати із можливих шляхів вирішення проблем найкращий.

Працюючи за технологію кейсів у роботі з дітьми дошкільного віку, вихователь може застосовувати кейси для синхронних та асинхронних зустрічей з різною метою і на різних етапах освітнього процесу: і на початку заняття, і в кінці, і при переході від групової до самостійної діяльності в очному та дистанційному форматі. Важливо, щоб педагог вільно володів методикою застосування таких вправ і діти могли робити правильні висновки, отримувати ґрунтовні знання і розвивати компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриш Н., Пометун О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку: парціальна програма для системи дошкільної освіти. Київ, 2019. 23 с.
2. Лист МОН України від 02.04.2022 р. № 1/3845-22 «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-rekomendaciyi-dlya-pracivnikiv-zakladiv-doshkilnoi-osviti-na-period-diyi-voyennogo-stanu-v-ukrayini> (дата звернення: 04.05.2022).
3. Освітні технології / Ред. О. М. Пехота. Київ: А.С.К., 2002. 256 с.
4. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / под ред. Сурмина Ю.П. Киев: Центр инноваций и развития, 2002. 286 с.

І.П.Устименко,

учитель історії Новоукраїнського навчально-виховного комплексу
«Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа І-ІІ ступенів»
Чорнобаївської селищної ради Черкаської області

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ, ОКРЕСЛЕНЕ ВІЙНОЮ

Анотація. У статті охарактеризовано сутність сучасного процесу патріотичного виховання у контексті війни рашистів проти України, національної спрямованості та демократизації освіти в Україні; акцентовано увагу на тому, що сьогодні, яке нажаліть окреслене війною, вивели на якісно новий рівень уявлення про патріотичне виховання як педагогічну категорію.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання, процес патріотичного виховання, патріотичне виховання як система.

Постановка проблеми. У період становлення української державності, коли Україна ціною життя Героїв, зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів відстоює свободу і територіальну цілісність, проблема патріотичного виховання особистості набуває особливої значущості. Це обумовлено тим, що патріотизм є ціннісною основою будь-якого суспільства і виступає не лише чинником інтеграції нашої нації, а й істотним мотивом саморозвитку і розкриття всіх потенційних можливостей кожної людини у духовній, економічній і соціально-політичній сферах.

Визнаючи необхідність розробки суттєво нової моделі освіти ХХІ століття, яка б відповідала на виклики сьогодні, у документах Всесвітньої організації ЮНЕСКО основними напрямками реформування освітніх систем визначені такі: глобалізація суспільних процесів, гуманізація і демократизація освіти; її орієнтація на безперервний розвиток особистості, а також формування її національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати. За таких умов пріоритетним завданням сучасного навчально-виховного процесу є виховання патріотизму учнівської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вимоги до виховання патріотизму зростаючої особистості знайшли відображення у Законах України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту», Державній цільовій соціальній програмі національно-патріотичного виховання на період до 2025 року, Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. Концепції НУШ та ін.

Теоретичні аспекти виховання патріотизму як однієї із пріоритетних якостей особистості висвітлені у працях видатних просвітителів і педагогів Г. Ващенко, А. Волошина, О. Духновича, М. Костомарова, П. Куліша, І. Огієнка, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги, які велику увагу приділяли проблемі виховання любові до своєї землі, рідної мови, формування національної свідомості та самосвідомості особистості, поваги до історичного минулого.

Значна увага вихованню патріотизму дітей та молоді приділяється у сучасних наукових дослідженнях. Зокрема, розробляються теоретико-методологічні засади та методика виховання цього феномену в умовах модернізаційних суспільних змін (І. Бех, К. Журба, В. Киричук, К. Чорна), висвітлюється

сучасний зміст патріотичного виховання (Г. Агапова, Д. Арабаджієв, А. Афанасьєв, О. Вишневецький, О. Духовна-Кравченко, В. Карлова, О. Киричук, Г. Корж та інші); розглядаються педагогічні засади формування патріотичних почуттів учнів різних типів навчальних закладів (О. Абрамчук, Т. Гавлітіна, В. Датський, В. Дроговоз, В. Мірошніченко, П. Онищук, Р. Петронговський та інші); визначаються сучасні підходи до організації й підвищення ефективності патріотичного виховання (М. Дубина, О. Коркішко, Н. Мазикіна, А. Монахов, В. Матяшук, П. Онищук, Г. П'янковський, Є. Ширекіна та інші); презентується методика підготовки педагогів до здійснення патріотичного виховання в сучасних умовах (Т. Анікіна, Т. Мельник, Г. Назаренко та інші).

Метою статті є висвітлення сутності і структури процесу патріотичного виховання як складової сучасного освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, враховуючи нові суспільно-політичні реалії в Україні пов'язані з російською агресією, усе більшої актуальності набуває питання виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції тощо. Адже саме патріотизм породжує впевненість у собі, волю в перемогу, віру в свою націю, свій народ, вселяє у звичайну людину силу, яка дає міць йти впевнено та безстрашно до мети в єдності зі своїм народом.

Інтерпретація наукових праць провідних вчених сучасності І. Беха, О. Киричука, М. Красовицького, О. Коберника, Н. Мойсеюк, Л. Новікової, Н. Селіванової, К. Чорної та інших у контексті досліджуваної проблеми дає змогу трактувати патріотичне виховання не як вплив суб'єкта-вихователя на об'єкт-вихованця, а як цілеспрямовану динамічну взаємодію вихователя і вихованця на засадах співробітництва і партнерства, у ході якої у спілкуванні та різноманітних видах патріотично спрямованої діяльності здійснюється самовизначення, самореалізація, розвиток і саморозвиток особистості вихованця як зростаючого патріота України. Це призводить до зміни ролей і функцій учасників патріотичного виховання: позиція педагога по відношенню до учня з авторитарної перетворюється на особистісно-розвивальну, яка вибудовується на засадах діалогічної взаємодії та співробітництва. Перетворювальна взаємодія вихователя й вихованця, за І. Бехом, спрямована «на зміну свідомості, світогляду, психології, ціннісних орієнтацій, знань і способів діяльності особистості, що сприяють її якісному зростанню та вдосконаленню» [3, с. 213].

Одним із провідних методологічних підходів до вивчення патріотичного виховання як педагогічного процесу є системний підхід. Він дозволяє виявити спільні системні властивості, системоутворюючі характеристики окремих елементів патріотично спрямованого виховного процесу, принципи його побудови і структуру. М. Красовицький зазначає, що цілісна система – це сукупність закономірно

побудованих, динамічно пов'язаних компонентів, взаємодія яких породжує нову системну якість [10, с. 41]. Визначальними для процесу патріотичного виховання як системи є компоненти, структура (взаємне розміщення і взаємодія компонентів), функції та фактори, що об'єднують систему (інтегративні фактори).

Слідом за С. Гончаренко, Н. Мойсеюк розглядаємо патріотичне виховання у контексті системного підходу як сукупність таких взаємопов'язаних компонентів, як мета (завдання), принципи, зміст, методи, прийоми, форми та засоби, а також результат [5; 7]. Конкретний зміст зазначених компонентів буде висвітлений нами нижче.

На реалізацію основних функцій патріотичного виховання (упорядкування всього спектру впливів оточуючого середовища на становлення патріотизму вихованця та створення патріотично спрямованого виховного простору для розвитку патріотичних почуттів особистості) впливають як зовнішні (об'єктивні), так і внутрішні (суб'єктивні) фактори. До зовнішніх (об'єктивних) факторів можна віднести соціально-історичні особливості, культурні традиції країни, прийняту в ній систему освіти.

Як зазначалось вище, патріотичне виховання визначається єдністю мети і змісту, причому саме у відповідності до мети обирається зміст і способи виховної діяльності. Крім цього, саме з метою порівнюються реальні результати виховання. Загальна мета патріотичного виховання конкретизується системою завдань.

Визначення оптимальної мети і завдань патріотичного виховання як сучасного педагогічного процесу потребує розгляду сутності феномену «патріотизм» як очікуваного результату зазначеного процесу [1].

Слово «патріотизм» (від «patris») – грецького походження, в перекладі означає «батьківщина, вітчизна». Патріотизм – соціально-історичне явище, саме тому у різні епохи зміст цього поняття, в залежності від різних підходів, тлумачився дещо по-іншому.

Я. Коменський, який першим у педагогіці найбільш послідовно висвітлював проблему виховання у дітей патріотизму, визначив це поняття як любов до рідної землі, місцевості, де народилася людина [8]. Пізніше сутність цього феномену розширив К. Д. Ушинський, який до основних засад формування патріотизму відніс вивчення середовища, де дитина народилася, рідної мови та народного фольклору, звичаїв і традицій [11].

Продовження цих ідей знаходимо у працях вчених, діячів культури, педагогів, письменників України Х. Алчевської, Г. Ващенко, М. Драгоманова, М. Коцюбинського, І. Огієнка, С. Русової, Я. Чепіги та інших, які велику увагу приділяли проблемі виховання любові до своєї землі, рідної мови, формування національної самосвідомості, поваги до історичного минулого свого та інших народів. У працях цих дослідників патріотизм розглядається як почуття, яке об'єднує різні народи (етноси) навколо спільної ідеї служіння Батьківщині.

Історики, філософи та літературознавці М. Бердяєв, М. Грушевський, С. Єфремов, Ян Колар, Г. Сковорода, Д. Чижевський визначали основні компоненти патріотичного виховання свідомого громадянина. Зокрема, чеський філософ минулого століття Ян Колар схилявся до того, щоб орієнтувати патріотичні почуття не лише на Батьківщину, а й на народ, націю. На думку вченого, протиставлення в патріотичних почуттях спрямованості на батьківщину і народ ніколи не принесло добра. Ці обидва складники патріотизму повинні поєднуватися і підсилювати один одного [8, с. 111].

На важливому аспекті патріотизму акцентував увагу М. Грушевський: «Україна – не тільки для українців, а для всіх, хто живе на Україні, а живучи, любить її, а люблячи, хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй, а не оббирати, не експлуатувати для себе» [3, с. 4].

Видатні педагоги ХХ століття О. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко радили прищеплювати учнівській молоді високі почуття вірності й відданості Батьківщині, пошани до її трудівників [10].

Сучасні вчені В. Вугрич, Н. Мойсеюк, П. Онищук, К. Циганчук [12] висвітлюють сутність поняття «патріотизм» як *інтегрованої єдності почуттів, переконань і діяльності*, у яких відбивається ставлення особистості до себе, людей, Батьківщини, її минулого, майбутнього і сьогодення.

Автори Програми патріотичного виховання дітей та учнівської молоді І. Бех та К. Чорна, зазначають, що патріотизм – це «*суттєва частина суспільної свідомості, яка проявляється у колективних настроях, почуттях, ціннісному ставленні до свого народу, його способу життя, національних здобутків і достоїнств, культури, традицій, героїчного історичного минулого і сьогодення розбудови держави як єдиної нації, до безмежних просторів Батьківщини, її природних багатств*» [2, с. 17–21]. На думку цих вчених, особливу увагу у формуванні патріотичного почуття необхідно приділяти саме емоційно-чуттєвій сфері, адже людські емоції і почуття найяскравіше виражають духовні запити і прагнення людини, її ставлення до дійсності.

З огляду на те, що із набуттям незалежності наша держава задекларувала і намагається здійснювати людиноцентричну політику, поведінка громадянина-патріота України повинна базуватися на принципах гуманістичної етики. Отже, моральні почуття особистості-патріота проявляються у гуманності, доброзичливості, співчутті, чуйності, турботливості, людяності, гідності, самоповазі, совісті, відповідальності, сумлінності тощо.

Отже, на основі зазначеного вище можемо зробити висновок про те, що емоційно-ціннісний компонент патріотизму інтегрує в себе такі основні почуття:

- почуття любові до своєї Батьківщини, її природи, українського народу (любов до рідної землі проявляється у любові до рідного дому, повазі до батьків, свого роду, «рідної школи», «рідної вулиці», «міста»);
- почуття національної гордості за свою країну, її культуру, народ (захоплення визначними місцями рідної землі, побутом, звичаями, народними та родинними традиціями);
- почуття честі та власної гідності як громадянина-патріота України;
- почуття обов'язку перед Батьківщиною, яке виражається у готовності служити її інтересам, стати на захист своєї Вітчизни у випадку загрози національній безпеці;
- почуття відповідальності за власні вчинки та дії;
- почуття гуманності та толерантності у ставленні до представників українського народу, різних за етнічним походженням;
- почуття любові до праці на користь Батьківщини та українського народу (громадянин-патріот із задоволенням та захопленням відгукується на різні види діяльності – трудову, навчальну, суспільно активну на користь Батьківщини та її народу) [6].

Зазначені вище почуття є проявом ціннісного ставлення особистості-патріота до Батьківщини, рідної землі, українського народу, рідного дому, батьків, свого роду, етносу; до історії, культури,

цінностей, звичаїв і традицій усіх етносів, що входять до складу українського народу. Наголосимо також на тому, що у патріотизмі, як комплексі вищих почуттів, яскраво виявляються їх інтелектуальні, емоційні та вольові компоненти.

Отже, відчуття особистістю цінності того чи іншого об'єкта або явища спонукає її до активних дій, перетворюючись на мотив діяльності, причому мотивом можуть бути лише визнані особистістю цінності. Патріотизм поєднує в собі емоційно-ціннісне і дієве ставлення до Батьківщини, рідної природи, свого народу, нації, до матеріальних та духовних надбань суспільства.

Аналіз змісту патріотизму як почуття, особистісної цінності дозволив визначити *патріотичне виховання* як цілісний, цілеспрямований, свідомо організований процес становлення та розвитку особистості активного громадянина-патріота України, якому притаманне ціннісне ставлення до Батьківщини, рідної природи, українського народу, історії, матеріальних та духовних надбань суспільства.

Положення Програми патріотичного виховання дітей та учнівської молоді (автори І. Д. Бех, К. І. Чорна) [2], а також наукових праць зазначених вище сучасних дослідників дають можливість визначити *мету* патріотичного виховання – створення умов для становлення громадянина-патріота України, носія патріотичних цінностей, готового самовіддано розбудовувати Батьківщину як суверену, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних *завдань*: виховання любові до рідної землі, держави, родини, народу; визнання духовної єдності населення усіх регіонів України, спільності його культурної спадщини та майбутнього; утвердження у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, поваги до культури та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки, державної мови; сприяння усвідомленню прав дитини та прав людини як найвищої цінності держави і суспільства; утвердження у свідомості особистості взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю дітьми та учнівською молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі у патріотично спрямованій діяльності [12].

Мета і завдання патріотичного виховання відображаються у *змісті* патріотично спрямованого виховного процесу. Для реалізації кожного із зазначених вище завдань у процесі патріотичного виховання відбувається опанування вихованцями патріотично спрямованими знаннями, принципами і правилами патріотично спрямованої поведінки; розвиток патріотичних почуттів; формування системи патріотичних цінностей і переконань, які будуть, з одного боку, своєрідним мотивом патріотично спрямованої діяльності, а з іншого – «стрижнем» поведінки особистості як патріота своєї країни; розвиток у старшокласників умінь і навичок патріотично спрямованої поведінки, які є передумовою активної діяльності особистості у сфері реальних життєвих ситуацій; накопичення досвіду патріотично спрямованої діяльності.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, важливо, щоб кожен заклад освіти став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверену, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти

єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

У контексті зазначених положень виникає нагальна необхідність переосмислення і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у громадсько-політичному житті країни; - повага до прав людини;
- верховенство права;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- рівність усіх перед законом; - готовність захищати суверенітет та територіальну цілісність України.

З огляду на це вважаємо за необхідне виокремити ключові аспекти патріотичного виховання в умовах закладу освіти, а саме [6; 9]:

- **по-перше**, необхідно виокремити як один з найголовніших напрямів виховної роботи, національно-патріотичне виховання – справу, що за своїм значенням є стратегічним завданням. Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів - Герба, Прапора, Гімну;
- **по-друге**, необхідно виховувати в учнівської молоді національну самосвідомість, налаштованість на осмислення моральних та культурних цінностей, історії, систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності;
- **по-третє**, системно здійснювати виховання в учнів громадянської позиції; вивчення та популяризацію історії українського козацтва, збереження і пропаганду історико-культурної спадщини українського народу; поліпшення військово-патріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту Батьківщини;
- **по-четверте**, важливим аспектом формування національно самосвідомої особистості є виховання поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та послуговування нею повинно стати пріоритетними у виховній роботі з дітьми. Мовне середовище повинно впливати на формування учня-громадянина, патріота України;
- **по-п'яте**, формувати моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці.

Для реалізації цих глобальних завдань необхідна системна робота, яка передбачає забезпечення гармонійного співвідношення різних *набдань матеріальної та духовної культури* (наочні посібники, художня, наукова література, радіо, телебачення, предмети образотворчого, театрального, кіномистецтва тощо); *форм виховної роботи* (дискусії, дебати, конференції, ігри, змагання тощо); *різних видів діяльності* (дослідницька, художньо-естетична, предметно-перетворювальна та інші); *педагогічних технологій* (ігрові, інтерактивні, колективної творчої діяльності, кооперативної діяльності та інші).

Нині, коли вся країна працює на перемогу, навіть у важких умовах війни, Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді спільно з обласними, міськими, районними центрами національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму організував заняття з різних тем, які, стануть у нагоді і нині, і коли війна залишиться у минулому. Матеріали занять будуть розміщуватися на окремій сторінці

“Знання для перемоги” сайту УДЦНПВКТУМ (patriotua.org) за розкладом, який складатиметься щотижня. Ознайомитись з ресурсом можна за посиланням <https://patriotua.org/znannia-dlia-peremohy/> [6].

Висновки. Таким чином, війна рашистів на території нашої Держави, ідеї гуманізації та демократизації освіти вивели на якісно новий рівень уявлення про патріотичне виховання як педагогічну категорію, яка нині переживає оновлення та в котрє підтверджує незламність сили волі, національної свідомості та міці кожного Українця-патріота! Тому сьогодні, в умовах війни, провідною метою в кожному закладі освіти має стати виховання особистості на засадах феномену ПАТРІОТИЗМУ!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності : наук. вид. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
2. Бех І. Д., Чорна К.І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді Київ: Світ виховання, 2007. 39 с.
3. Бех І. Д., Цибульська О.І. Виховання особистості : у 2-х кн. Київ: Либідь, 2003. Кн. 2 : Особистісно-орієнтований підхід : науково-практичні засади. 2003. 344 с.
4. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл., доп. Київ: Академвидав, 2007. 616 с.

5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

6. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <https://dsru.edu.ua/wp.pdf>

7. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник. Біла Церква, 2003. 616 с.

8. Назаренко Г. А. Сучасні підходи до виховання культури демократії старшокласників // Матеріали наук.-практ. конференції (за результатами науково-дослідної роботи Інституту проблем виховання НАПН України у 2010 році) / за ред. І. Д. Беха, О. В. Мельника. Івано-Франківськ, 2011. Вип. І. С. 53-56.

9. Онищук П. В. Педагогічні засади технології формування патріотичних рис в учнів шкіл — гімназій, ліцеїв : автореф. дис....канд. пед. наук: 13.00.01/ Прикарпатський ун-т ім. В. С. Стефаника. Івано-Франківськ, 1996. 22 с.

10. Практична педагогіка виховання : посіб. з теорії виховання / за ред. М. Ю. Красовицького; [упоряд. Г. І. Іванюк]. Київ; Івано-Франківськ : Плай, 2000. 218 с.

11. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. редкол.: В. М. Столетов (голова) та ін. Київ: Рад. школа, 1983. Т. 1. 488 с.

12. Чорна К. І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України : метод. посіб. Черкаси : ЧОІПОП, 2008. 40 с.

В. В. Коваленко,

викладач української мови та літератури вищої категорії Державного навчального закладу «Смілянський центр підготовки і перепідготовки робітничих кадрів»

"ДУШУ Й ТІЛО МИ ПОЛОЖИМ ЗА НАШУ СВОБОДУ"

ОДКРОВЕННЯ ПЕДАГОГА, ВОЛОНТЕРКИ

*...Іде війна. росія наступає,
Вбиває, нищить і руйнує все.
В нас наші рідні землі відбирає,
Та біль, і смерть, і сльози всім несе.
Добра нема. Вмирають наші діти
За рідну землю, гори і поля.
А так хотілось в радості прожити,
Бо чарівна і гарна в нас земля.
А ворог нищить і людей вбиває,
Ні совісті у нього, ні жалю.
Неситим оком в дім наш заглядає.
А я ж цю землю серцем всім люблю...
Бо це мій край, казкова Україна,
Це наймиліша світла сторона.
Вона найкраща в світі і єдина,
Як рідна матір — мила і одна...
Ну, а росія лізе, все плюндрує,
Та скоро їй самій кінець прийде!
Ще ця підлота нашу міць почує
І захлинеться злістю, пропаде.
Народ мій не поставить на коліна,
Він гордим став, хоч і зазнав біди.
Бо справжній українець — це Людина!
І в нашій серці воля назавжди!
Нікому волю в нас не відібрати,
Вона, як сонце вранішнє встає.
Ніхто не зможе дух людський зламати,
А в українців дух незламний є!*

Надія Красоткіна

Ці віршовані рядки глибоко торкнулися мого серця 24 лютого. Чорний ранок, коли почалася війна.

«Та ні! Це ж не війна. Це ж спецоперація, «руський мір прийшов» звільняти українську землю від нацистів», — кричали російські засоби масової інформації.

Я не могла зрозуміти, адже мир — це відсутність збройної боротьби, ворожнечі, сварок. А широкомасштабне вторгнення російських військ в Україну вмиль докорінно змінило життя українців: як людей старшого покоління, так і юнаків та дівчат і принесло не мир і спокій, а СМЕРТЬ ні в чому не винних ДІТЕЙ, ЖІНОК, СТАРИХ ЛЮДЕЙ.

Повномасштабним вторгненням російської армії розпочався новий етап російсько-української війни. Це — народна війна за незалежність і суверенітет України, яка триває з 2014 року. Це також війна за цивілізований вибір: Україна відстоює свою приналежність до європейської цивілізації. І, зрозуміло, ніхто відступати не збирався ні на крок. Завдяки спротиву української армії і сил самооборони вже в перші дні агресії російська армія зазнала значних втрат у живій силі та техніці. Але принесла і великі втрати та біль, руйнування інфраструктури міст і сіл, катування мирних жителів.

І чомусь наразі згадалися слова моєї бабусі: «Добре, внученько, що ти не знаєш, що таке війна». Відійшло із життя те покоління, що пережило ту страшну війну, яке не дуже любило згадувати про її бруд та кров, і девізом подальшого життя якого були слова: «Аби тільки не було нової війни»!

Добре, що моя бабуся не побачила всі страхіння і жахи БУЧІ, БОРОДЯНКИ, МАРІУПОЛЯ, адже «діяння фашистів» у Другій світовій війні – ніщо у порівнянні з тим, що робили рашисти у цих містах. Від вибухів здригалася земля, плакала кровавими ріками людської крові замордованих тіл. Якби будинки вміли плакати, - плакали б і вони, але від крилатих ракет вони просто падали мовчки. Та все ж як символ стійкості, незламності українського народу на стіні вщент зруйнованої бомбою багатоповерхівки у Бородянці на Київщині **уціліла кухонна шафка**. Уціліла там, де не було шансів, здавалося б, жодних. З усім своїм вмістом: порцеляновим посудом, скляними віконцями дверцятами, баночками для спецій, традиційними сувенірами. І навіть керамічною декоративною посудиною для напоїв у вигляді півника, виготовленою у 1960-х роках видатними майстрами художньої кераміки із Василькова Валерія та Надії Протор'євих.

Весь час росія доводила, що ми – братські народи. Хочеться запитати, чи зміг би брат ґвалтувати дітей, вбивати батьків, а потім з насолодою грабувати оселі? Ні! Ніколи, чуєте, люди, ніколи ми не пробачимо такого «братерства». Без сумніву, це – орда. Дике стадо вбивць, які позбавлені усього людського. Ні, це не воїни. Справжній воїн не буде воювати з пологовим будинком, двохрічним малюком. Це істоти, які позбавлені людських рис. Я не можу назвати їх навіть дикунами, бо і в дикунів є поняття людського. Мабуть, і тварини не дозволили б ображати малюків.

Але чим більше лютує ворог, тим ріднішими і ближчими стаємо ми – **УКРАЇНЦІ**.

Хочу розповісти один випадок, що стався в Києві, коли заходили окупанти, а люди виїжджали із міста:

Один чоловік виїшов із бомбосховища і побачив біля магазину автомобіль з ключами в замку запалення. Якийсь час спостерігав за авто – чекає господаря. Не дочекався. А потім із сім'єю сіли в машину і виїхали до родичів у Вінницю. Пізніше знайшов в речовому ящику на аркуші записаний номер телефону власника авто. Зателефонував. Став просити вибачення, що, втікаючи з міста, взяв авто і поїхав. Машину обов'язково поверне. І що почув у відповідь? – «Не хвилюйтеся. У мене чотири автівки. Я спеціально залишив їх з ключами в різних місцях Києва, а також номер свого телефону. І мені всі зателефонували, ви – останній. Після перемоги зустрінемося. Нехай Господь вас береже».

«Українці на своїй землі і нікому її не віддадуть. «Я залишаюсь тут, зі своїм народом! А якщо треба – візьму зброю і буду захищати країну!», - зробив заяву на початку війни **Президент Володимир Зеленський**. ІМІ поряд зі своїм очільником пліч-о-пліч стоїть і нікому не віддамо своєї землі. Країна – агресор зустріла сильніший, ніж очікувала опір. У своїй новітній історії, за оцінками України, росія в усіх війнах, які вона вела, ще не зазнавала навіть приблизно таких великих втрат за такий короткий час.

*Ой у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша слава Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо!*

Війна в мить докорінно змінила життя української молоді. Багато юнаків і дівчат ідуть до війська, щоб давати відсіч агресору, долучаються до лав тероборони, вчать надавати медичну допомогу пораненим. І надто голосно лунає те, що страшило ворога: **«Доброго вечора, ми з України»**.

Війна змінює все. Люди стали добрими, більш дружніми. Почастішали об'яви «Хто загубив золоту сережку?», «Хто залишив в маршрутці сумку? Звертайтеся за телефоном +380.....»

Кожен намагався і намагається бути потрібним, знайти змогу допомогти іншим. А коли безліч людей з Харкова, Ірпеня, Краматорська, Попасної та інших населених пунктів вимушені були виїздити, то відразу ж знаходилися бажані допомогти з житлом. Пропонували свої оселі для переселенців, одяг, продукти харчування, і просто необхідні речі. Чужого горя не буває, і не лише так було в нашій країні. Багато хто виїздив за кордон, втікаючи від жаків війни. Такі країни як Польща, Румунія, Чехія, Німеччина, Франція, Угорщина та інші країни цивілізованого світу погодилися прийняти у себе українців, надаючи їм житло. Кожен намагався чимось допомогти.

Хто не може тримати зброю – стає волонтером. Ні, не примусово, не ті часи. Тут керує свідомість. Волонтер, або доброволець – це людина, яка за власним бажанням, готова витратити свої сили, час і талант на користь суспільству, або конкретній людині, не чекаючи винагороди. Якось сказав один мудрець, **що багатий – це не той, хто має багато грошей, а той – хто може чимось поділитися**. Не важливо чим – навіть посмішкою або словом розуміння – і вже однією печаллю на землі стане менше.

Для волонтера роботи вдосталь. Наші захисники повинні добре харчуватися. Отож, **і ми зі своїми колегами** стали готувати їм тушонку, борщові набори, пекти пиріжки та різні смаколики. На Великдень смакували воїни ЗСУ домашніми пасками. Вони мають відчуття, що їх люблять та шанують. Це вони наші Ангели-охоронці. Хто не «товаришує» з кухнею, той плете маскувальні сітки. А хтось допомагає людям похилого віку вижити у цей скрутний час. І, звичайно, не забувають про людей, яким необхідна гуманітарна допомога: комплектують продуктові набори. Ніхто, повірте, не промовить: «А я не буду». Ні, це все робиться залюбки, з душею. Я вас запевняю, кожен хоче допомогти іншим: і це від щирого серця. Уся Україна – волонтер. А інакше й бути не може. Ми разом і тому – єдині. Ми стоїмо і стоятимемо поруч до кінця. Це значить, що перемога за нами. Я в це вірю. Так само вірить кожен українець. Ми живемо на своїй землі. Ми любимо свою Україну.

Та ніхто і ніколи не зможе стерти з нашої пам'яті трагедії міст та жертв людей. Як можна забути маленьких убитих українців та українок?! Як можна забути молодих юнаків, які боронили нашу землю і загинули, захищаючи її? Я не можу не згадати про відважних захисників окремого загону спеціального призначення «Азов», відомих також як полк «Азов» та морських піхотинців, які захищали Маріуполь. Війна – це завжди трагедія. Трагедія народу, трагедія людини, трагедія душі.

Вііну можна порівняти з іспитом з предмета, що має назву «життя». А головним його вимогами є навіть не глибокий розум, а безстрашне серце, добра душа та ставлева воля. Війна змушує переосмислити моральні цінності, і, можливо, потім, коли переможемо, декому не подамо руки, з кимось не привітаємось, А хтось, зовсім чужий стане рідним. Але то буде потім. Так, ми переможемо. І нічого, що в нас знищені і зруйновані міста. Ми відбудуємо. І в нас буде ще краще. Адже, ми – українці і цим все сказано. Ми – єдині. А ще ніколи не буде у нас зрадників – колобогрантів. Вони підуть за російським кораблем. Хочу вклонитися низько захисникам землі моєї, які відважно стримують ворожі наступи, які не пустили ординців в серце України – місто Київ; які загинули, захищаючи мою країну. Велике спасибі вам, любі. Ви – найкращі. Не вистачить, мабуть, і життя дякувати вам. Ви довели, що українці уміють воювати. Ми цінуємо те, що ви робите. Хай Бог оберігає вас. Ми пишаємось вами і будемо пам'ятати все життя ваші подвиги. Повертайтеся живими!

В.В. Басик,

методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ПІДВИЩЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧИТЕЛІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ІЗ ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

*Учні вибачать своїм учителям і суворість,
і сухість, і навіть прискіпливість,
але не пробачать поганого знання своєї справи.*

А. Макаренко

У всьому світі спостерігається тенденція щодо шанобливого та індивідуалізованого ставлення до учнів з особливими освітніми потребами, сприйняття їхніх особливостей психофізичного розвитку не як проблеми та перешкоди, а саме як можливості методичного збагачення процесу навчання й забезпечення рівного доступу до освіти усім дітям, незалежно від стану їхнього фізичного та психічного здоров'я.

В Україні протягом багатьох десятиліть функціонувала єдина система освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яка передбачала їх навчання у спеціальних закладах загальної середньої освіти інтернатного типу. Такий стан речей негативно впливав насамперед на соціальну адаптацію дітей, адже їхнє перебування в умовах такого освітнього закладу не тільки обмежувало соціальні контакти, а й негативно впливало на формування соціальної компетентності у цілому. Тому основне завдання закладів загальної середньої освіти – докласти максимум зусиль для того, щоб діти з особливими потребами мали можливість успішно інтегруватися у суспільство, стати його гідними членами.

Наразі в Україні право дітей з особливими освітніми потребами на навчання в ЗЗСО за місцем проживання визнано законодавчо. Від 23 травня 2017 року Верховна Рада України прийняла законопроект № 6437 «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг», а 5 вересня 2017 р. Закон України «Про освіту» було ухвалено. Цей нормативний акт врегулював питання доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг у навчальних закладах. У 2019 році прийнято постанови Кабінету Міністрів України, які регламентують організацію інклюзивного навчання у закладах дошкільної (постанова КМУ від 10.04.2019 N 530), професійної (професійно-технічної) (постанова КМУ від 10.07.2019 N 636), вищої (постанова КМУ від 10.07.2019 No 635) та позашкільної освіти (постанова КМУ від 21.08.2019 N 779). [1].

Міністерство освіти і науки України, Інститут спеціальної педагогіки АПН України та Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» започаткували науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах», основна мета якого полягає у розробці і реалізації механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранній інтеграції

цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їхніх типологічних та індивідуальних особливостей. Але остаточно інклюзивна освіта стала підтримуватися законодавчою базою України з 2010 року, коли до Закону України «Про загальну середню освіту» були внесені зміни, згідно з якими загальноосвітні навчальні заклади могли повноправно створювати спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими потребами. У жовтні 2010 року МОН України затвердило «Концепцію розвитку інклюзивної освіти», а у вересні 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив «Порядок організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти». Нині інклюзивне навчання поширюється у всіх регіонах України.

Для того, щоб забезпечити належні умови реалізації права дітей з особливими освітніми потребами на освіту, потрібне підвищення психолого-педагогічної компетентності педагогічних кадрів та опанування ними новими технологіями викладання і продуктивної взаємодії з дітьми, що мають особливі освітні потреби. Адже успішність створення інклюзивного освітнього середовища прямо пропорційна до рівня професійної готовності педагогів.

Вивченню цього питання приділяли значну увагу вітчизняні і зарубіжні науковці, зокрема В. Бондарь, А. Колупаєва, Ю. Найда, Особливості формування професійної компетентності осмислено у наукових працях І.Бека, А.Маркової, О. Мартинчук, В.Сластьоніна, І.Хафізулліної, Л.М. Коврігіної, В.А. Гладуш, А.Ю. Баранець. Основним переконанням науковців є те, що інклюзивна освіта для дитини з порушеннями розвитку за всіма параметрами має бути такою самою, як освіта, яку отримують діти без порушень. Йдеться про повну участь у навчанні (залучення) у звичайному (а не сегрегованому) класі, в якому діти з порушеннями проводять більшість часу і беруть участь в усьому, що відбувається в ньому. Водночас, для забезпечення таких умов доцільно застосовувати відповідні адаптації чи модифікації в освітньому середовищі і звичайно підвищувати психолого-педагогічну компетентність учителів, які працюють із такими дітьми.

О. Мартинчук визначає зміст поняття «професійна компетентність вчителя у сфері інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку» як інтегральну якість особистості, що проявляється у загальній здатності і готовності до виконання на високому рівні професійної діяльності у сфері інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, здатності нести професійну відповідальність за результати

цієї діяльності, постійно підвищувати рівень своєї професійної діяльності. [2].

Підготовка вчителя до професійної діяльності з учнями, які мають особливі освітні потреби в навчанні, є багатогранною і багатоаспектною проблемою. Вона базується на сучасній системі знань із загальної педагогіки, психології та методик навчання учнів, а також на системі медичних (клінічна, психопатологія, невропатологія) і дефектологічних знань (корекційна педагогіка, спеціальна психологія, спеціальні методики). Але мусимо зазначити, що традиційної вузівської загально-педагогічної підготовки спеціалістів для ефективної діяльності з дітьми, які мають різні порушення в розвитку на сучасному етапі вже недостатньо. Формування готовності майбутніх педагогів до організації інклюзивного навчання є досить складним процесом, оскільки немає належного програмно-методичного забезпечення та підручників і посібників. Тому на себе цю роль взяли Інститути післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради». Інститути наразі є чи не єдиними осередками, що зможуть надати допомогу вчителям у діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами і підвищенні їх психолого-педагогічної компетентності шляхом проведення тренінгів, семінарів-практикумів, ділових ігор, навчальних семінарів, вебінарів тощо.

У межах компетенції надається консультативно-методична допомога з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами керівникам та педагогічним працівникам закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, установ (закладів) соціального захисту населення, закладів охорони здоров'я, батькам (іншим законним представникам) дитини, посадовим особам обласної державної адміністрації, представникам органів місцевого самоврядування та громадським об'єднанням.

Методичний супровід здійснюється завдяки тісній співпраці з Інститутом спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук та іншими структурними підрозділами обласного інституту щодо застосування сучасних методик проведення комплексної оцінки, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвивальних послуг, адаптації освітніх програм до потреб дітей з особливими освітніми потребами, розробки індивідуальної програми розвитку та з інших питань в межах своєї компетенції. Спільно з науковцями розробляються методики, методи, технології, системи, моделі, прийоми роботи як з дітьми з особливими освітніми потребами, так і з педагогічними кадрами для підготовки їх до навчання таких дітей в інклюзивному просторі. Проводиться інформаційно-просвітницька робота з підвищення рівня обізнаності громадськості про дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі з інвалідністю, у взаємодії з громадськими об'єднаннями.

Ефективність процесу професійної підготовки та подальшої практичної діяльності, перш за все, залежить від змісту навчального матеріалу, його структури, організації. Тому при добірї навчального матеріалу основна увага звертається на орієнтацію на професійні цілі та цінності, з урахуванням вже наявних знань із дисципліни загальнонаукового, психолого-педагогічних циклів, минулого (шкільного) досвіду, а також природних потреб і мотивів особистості: допитливості, пізнання нового, прагнення побачити суперечності у власних уявленнях. Також використовуються **Методики діагностики когнітивного компоненту психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з ООП**.

Сформованість когнітивного компоненту психологічної готовності педагога закладу ЗСО до інклюзивного навчання дітей з ООП передбачає високий рівень розвитку операцій мислення (аналіз,

синтез, узагальнення, порівняння тощо) і його якостей (гнучкість, швидкість, продуктивність), що дозволяють швидко та ефективно засвоювати нові знання, уміння, навички і поєднувати різні види діяльності; наявність цілісної системи знань про різні категорії дітей з ООП та особливості реалізації індивідуального підходу до них у навчально-виховному процесі.

Шляхи підвищення психолого-педагогічної компетентності: поради педагогам

Підвищення рівня психолого-педагогічної компетентності відбувається **ШЛЯХОМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ЖИВОЇ РОБОТИ УЧИТЕЛЯ З ТАКИМИ ДІТЬМИ**. Як зазначає науковець С.В. Ковальова, «досвід учителя є підґрунтям, на якому зростає його педагогічна майстерність. Водночас він – джерело розвитку педагогічної науки. Це своєрідний пробний камінь під час експерименту, перевірки істинності теорій, концепцій, прогнозів тощо.»[3].

Тому, щоб підвищити рівень професійної готовності, педагогу належить підвищити інформаційну компетентність, добре володіти педагогічними технологіями, знаннями з основ психології та корекційної педагогіки, знати індивідуальні особливості дітей з порушеннями у розвитку та їх відмінності від дітей з типовим розвитком. Це також готовність педагогів моделювати урок і використовувати варіативність в процесі навчання, готовність до професійної взаємодії і навчання.

Насамперед, в інклюзивному навчанні потрібно використовувати більш гнучкий підхід до викладання та навчання, який сприяє задоволенню потреб «різних» дітей. Тому одним із завдань осіб, які працюють з цими дітьми, є підтримка їхніх інтересів. До того ж більшість досліджень свідчать про те, що ця категорія дітей часто стикається з агресією і стає жертвою поведінки ровесників. До такого висновку прийшла група дослідників Вищої педагогічної школи в місті Лодзь (Польща) та Центру бехевіоральних досліджень Університету в м. Ставангері (Норвегія) – учасників проекту «Reducing Bullying Strengthening Diversity».

Соціальна обумовленість діяльності в роботі з дітьми з особливими потребами полягає в наданні корекційно-розвивальної, пропедевтичної та консультативно-просвітницької діяльності. Виконуючи їх, вчитель стає учасником різного рівня і характеру суспільного ставлення, без якого його професійна - педагогічна діяльність неможлива. Основні два блоки – це ставлення до дітей з особливими потребами і ставлення до батьків, які виховують дітей з особливими потребами.

Формуванню досвіду роботи з дітьми з особливими потребами сприяє розвиток таких умінь:

- обирати оптимальні корекційно-розвивальні методи і прийоми навчання;
 - прогнозувати успіхи та труднощі дитини з особливими потребами;
 - використовувати знання корекційної педагогіки, спеціальної психології, фізіології в корекційно-розвивальних, навчальних та виховних цілях;
 - здійснювати незалежну клініко-фізіологічну та психолого-педагогічну діагностику;
 - спілкуватися з дітьми з особливими потребами та розуміти їх;
 - здійснювати емоційну саморегуляцію;
 - уміти виражати емоції та почуття;
 - комунікативні уміння;
 - терпіння, доброта, милосердя, оптимізм, почуття гумору, працелюбність, тактовність та спостережливість.
- Оптимальній взаємодії з батьками дітей з особливими потребами сприяють уміння:
- висловлювати та вмотивовувати свою точку зору;
 - тактовність, делікатність та впевненість в собі;
 - спілкуватися з батьківською аудиторією;
 - самодисципліна.[4].

Підготовка вчителя до уроку з дітьми з особливими освітніми потребами має на меті, зокрема створення оптимального психічного стану, яке відрізняється енергійністю, упевненістю, життєрадісністю та оптимізмом. Необхідними компетенціями у роботі учнями з особливими освітніми потребами є знання про розвиток дитини; віра в можливість успіхів учня; постійне вдосконалення і набуття досвіду від інших осіб та сприйняття школи як середовища професійного розвитку; уміння працювати з різним темпом навчання учнів; застосування діагностичних умінь; використання інформаційно-комунікаційних технологій та інших технічних засобів.

Велику роль відіграють множинні способи залучення учня до навчального процесу. Вчитель має враховувати відмінності учнів: їхні індивідуальні потреби, стилі навчання та мислення, тип інтелекту (провідний центр компетентності), здібностей і нахилів, інтересів, аби не лише задовольняти їхні навчальні потреби, а й допомогти їм виявляти свої сильні сторони, створювати для них належні виклики та підвищувати мотивацію.

Важливе значення для підвищення компетентності є практика співпраці та колегіальності (коли педагоги обговорюють свою діяльність; спостерігають за роботою один одного, спільно працюють над адаптацією навчально-методичного забезпечення, планують, розробляють, оцінюють його; діляться знаннями про викладання та навчання) надзвичайно ефективна в закладах, які стали на шлях впровадження інклюзивної практики. У таких умовах педагоги більше налаштовані експериментувати, вдосконалюватися, брати відповідальність за результати своєї роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту: Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. Назва з екрана.
2. Мартинчук О.В. Сучасні вимоги до професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання. URL: <https://www.psyh.kiev.ua>.
3. Ковальова С.В. Концепт передового педагогічного досвіду як соціально-педагогічної категорії. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2708.
4. Гладуш В.А., Баранець Я.У. До питання формування професійної компетентності педагога інклюзивного закладу. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 2015. № 1 (9).
5. Коврігіна Л.М. Формування готовності вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Освіта та розвиток обдарованої особистості. №11(66). 2017.С. 10-14.
6. Гудзь К. Практична реалізація педагогічних умов готовності майбутнього вчителя початкової школи до інклюзії *Педагогічний часопис Волині*: наук. журн./ Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2015 С. 81-87.
7. Бевзюк М.С. Особливості підготовки вчителя початкової школи до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі. *Актуальні питання корекційної освіти*. URL: <http://aqce.kaflogoped.org.ua/>.
8. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики»: [монографія]. Київ :ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

Н.М.Ратушна,

вчитель української мови та літератури Лукашівського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів» Чорнобаївської селищної ради Черкаської області

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Моральні заповіді старших поколінь стають тими духовними цінностями, по яких вимірюють свою людську сутність нинішні вихованці.

О.А.Захаренко

«Немов ріка, що народжується зі струмочків, озерець, гірських потічків, людське життя бере початок з шкільної парти. Вона — колиска майбутньої долі», — говорив наш земляк, український педагог, колишній директор Сахнівської школи, народний вчитель Олександр Антонович Захаренко.

Усі близькі і далекі наші плани починаються зі школи. Саме у її стінах починають формуватися, набиратися знань і морального здоров'я наші вихованці-учні. Чи будуть ці діти громадянами гідними своєї країни залежить від нас, педагогів. Перед нами стоїть важливе завдання — допомогти дітям, переступивши шкільний поріг, стати гуманними та справедливими людьми.

Особливо сьогодні, коли наше суспільство перебуває в кризовому стані, ведеться пропаганда бездіяльного життя, розхитуються основи сім'ї, відбувається маніпулювання свідомістю і підсвідомістю людей, ведуться війни, руйнуються держави.

Великий мислитель Г.С. Сковорода із занепокоєнням писав: «Що може бути гірше за людину, яка володіє знаннями найскладніших наук, але не має доброго серця? Вона усі свої знання застосовує для зла». Продовжуючи роздуми Г.С. Сковороди, варто подумати: чи має сучасна людина добре серце? Іншими словами: чи можемо ми стверджувати, що зі зростанням досягнень науки, техніки пропорційно

зростає, утверджується гуманізм людей? Думаємо, що ні. Навпаки, спостерігаємо парадоксальне явище: людина стає розумнішою, технічно і технологічно більш грамотною, а її духовність, гуманізм руйнуються. Економічне і науково-технологічне багатство руйнує в людині найдорожче — духовність, душевність, людяність.

Змінюється світ, у якому ми живемо, змінилися й нинішні діти, причому не на краще: змінилася їхня психологія, ставлення до дійсності, характер колективного життя. Нині ми помічаємо духовне падіння наших вихованців, яке супроводжується зниженням рівня освіченості, завищенням пристрасей до задоволень. Молодь відходить від пошуку істини, сенсу життя, свого призначення, від служіння ідеалам, від почуття совісті, обов'язку, відповідальності.

Останніми роками до школи приходять зовсім інші діти. Вони дуже різні: вразливі, тривожні і ніби байдужі, впевнені і налякані, щирі і злі, трохи егоїсти, трохи циніки, конфліктні, самостійні і не дуже, контактні і замкнуті, доглянуті і покинуті, нещасні і щасливі — всі вони потребують уваги, турботи, допомоги, співпереживання, розуміння, вимогливості, щирості, поваги, добра, впевненості дорослого у їхньому гідному майбутньому.

Україні сьогодні як ніколи потрібні люди з активною громадянською позицією, моральні, благородні, великодушні та освічені, сповнені «сродною працею» (Г.Сковорода), які знають, що таке совість, вдячність, вміють співпрацювати і співробітничати. Тож сучасна українська школа має увібрати в себе найкращий педагогічний спадок.

В умовах реформування сучасної школи, в процесі створення цивілізованої демократичної держави, модернізаційних процесів загальної середньої освіти надто важливе значення має гуманно-особистісний підхід в освітньому процесі. Формування ключових та предметних компетентностей, необхідних кожній сучасній людині, неможливий без гуманного, особистісного підходу в освіті. Сучасний випускник повинен не тільки мати необхідну суму знань, вмінь, а й повинен бути наділений цінностями, і насамперед — це повага до людської гідності та прав людини, толерантності. І саме завдяки гуманно-особистісному підходу в освітньому процесі можна досягти мети повної загальної середньої освіти, а вона чітко визначена статтею 12 Закону України «Про освіту» — «Всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та самореалізації».

Проблема гуманно-особистісного підходу в освітньому процесі не є відкриттям сьогодення. Вже з давніх-давен вчителю передана чітка програма дій, вистраждана пошуками таких великих гуманістів як Я.А.Коменський, Ж.Ж.Руссо, Й.Г.Песталоцці, К.Д.Ушинський, Л.С.Виготський, Януш Корчак, В.О.Сухомлинський, Ш.О.Амонашвілі, О.А.Захаренко.

Ці видатні педагоги стверджували, що знання — сила, але ця сила може бути доброю, а може бути злою. Про це обов'язково має думати учитель, тому що вісь виховання, як акцентує гуманна педагогіка, наповнюється образами. Освіта має годувати душу і серце дитини всім кращим, вищими духовними плодами культури і цивілізації.

У період активного впровадження Нової української школи гуманістична педагогіка набуває нового значення. Багато ідей великих педагогів переосмислюються з постулатами НУШ. У концепції гуманістичної педагогіки школа життя наголошує на веденні дитини з допомогою надання розуміння цінностей свого народу, своєї нації і країни до осягнення людських цінностей. А в концепції НУШ — виховання ведеться таким чином, щоб вчитель

був не лише наставником, але й порадиником та старшим товаришем для своїх учнів.

Формула класичної педагогіки виховання має бути попереду від навчання. Розмірковуючи над питаннями духовного оновлення людини, філософ І.О. Ільїн писав: «Хто прагне виховати дитину, той мусить пробудити й зміцнити в ній духовність її інстинкту. Якщо дух у глибині несвідомого буде пробуджений і якщо інстинкт буде вдоволений цим пробудженням, то в житті дитини відбувається надзвичайна подія і дитя впорється з усіма труднощами і припадами майбутнього життя: і ангел не спатиме в його душі й людина ніколи не обернеться на вовка».

Наведене міркування І.О. Ільїна в певній мірі дає відповідь на питання: що саме є головним, визначальним у системі формування особистості. Це — морально-духовні цінності. Отже, педагогічний процес лише тоді буде ефективним, коли виховання буде йти попереду навчання, сприятиме потужним духовним силам, необхідним для становлення особистості учня.

Особливу роль у розвитку педагогічної теорії відіграв видатний педагог другої половини XIX ст. К.Д.Ушинський. У його педагогічній системі визначальним є вчення про мету виховання, що формулюється як підготовка людини до життя і праці, як формування в неї почуття обов'язку перед народом. Він створив цілісну дидактичну систему, визначив шляхи і засоби розвиваючого навчання, збагатив гуманні принципи навчання.

Одним з головних завдань гуманного виховання, на думку Ушинського, є розвиток у людини високих моральних якостей — чесності, справедливості, правдивості, щирості.

Видатний вітчизняний педагог заклав теоретичні основи національної гуманної педагогіки. Ідеальний учитель, на його думку, тонко відчуває душевний стан своїх учнів, убачає в них особистості, які гідні такої самої поваги та визнання своїх прав, як і дорослі люди. Такий педагог прагне створювати взаємини, за яких виникає можливість особистісного впливу вчителя, його розуму, моральності, волі, характеру на особистість вихованця. Справжній учитель повинен любити педагогічну професію, бути добре обізнаним із науковими основами психології і педагогіки, досконало знати свій предмет, володіти методикою навчання та виховання учнів. Погляди видатного педагога про гармонійний розвиток дитини, пріоритет морального виховання, виховання в сім'ї, в праці не втратили своєї актуальності і в наш час.

Талановитий польський педагог Януш Корчак свій основний педагогічний доробок назвав «Як любити дітей», в якому акцентував увагу на тому, що виховання, у першу чергу, — це процес постійного пізнання дитини і розвитку її природних здібностей плюс повага до її особистості. Він писав про те, чого нам сьогодні так не вистачає — про любов до дітей. Причому не любові-виховання-доглядання, а любові-розуміння, любові-самовідданості, любові-прийняття. А ще — відвертості, мудрості та моральності, дбайливого ставлення до великого серця маленької людини. А ще розуміння того, що діти мають право на власну думку і навіть на протест. Януш Корчак підкреслював: «Треба вчити дитину впізнавати неправду, цінувати правду, і не тільки любити, але й ненавидіти, не тільки поважати, але й зневажати, не тільки погоджуватися, але й обурюватися, не тільки підкорятися, але й бунтувати». Адже діти — це, в першу чергу, — люди. Більше того, діти, на переконання педагога, насправді мудріші за дорослих — чистіші і глибші: «Дитина у сфері почуттів перевершує дорослого, у нього немає гальм. У сфері ж інтелекту дитина не поступається дорослому, просто йому не вистачає досвіду... Не узагальнюйте, не абсолютизуйте, немає «дітей взагалі», у процесі виховання ми маємо справу із конкретними індивідами. І тому кожен із них потребує індивідуального підходу». Тому у спілкуванні з дітьми

дорослі повинні не опускаєтися до їх рівня, як заведено вважати, а навпаки – «підніматися до їх почуттів»: «Підніматися, ставати навшпиньки, тягнутися. Щоби не образити».

Наш український Прометей педагогічної думки другої половини ХХ ст. **В.О.Сухомлинський** наповнив свої педагогічні праці духом гуманістичної педагогіки. Вдумаємося лише в назви окремих його творів: «Проблема виховання всебічно розвиненої особистості», «Духовний світ школяра», «Як виховати справжню людину», «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина». Усі його монографії, численні статті сповнені гуманізмом — любов'ю до дітей. «Виховання душевної здатності до співпереживання, — писав В.О. Сухомлинський, — це одне з найтонших і найважчих завдань сім'ї. Вміння мислено перевтілюватися в іншу людину, поставити себе на місце іншого — ось чого вчать мудрі батьки... Від того, як ставиться дитина до квітки й метелика, до бездомного цуценяти й горобеняти, що випало з гнізда, до «приблудного» собачки, що прижився в школі, й кошеняти, яке хтось викинув на вулицю, — від усього цього залежить людська краса майбутнього громадянина й трудівника, культурної особистості й сім'янина».

Цінною у плані виховання духовності, гуманізму **у творчому доробку В.О. Сухомлинського є праця «Як виховати справжню людину»**. Вона наповнена повчаннями, своєрідними заповідями, зверненими до юнаків і дівчат та рекомендаціями мудрої людини, якими засобами можна досягти бажаних результатів морально-духовного становлення.

Ось лише деякі з них: «Ти народився людиною. Але людиною треба стати. Справжня людина виражає себе в переконаннях і почуттях, волі і прагненнях, у ставленні до людей і до самої себе... Люби людей. Любов до людей — це твоя моральна серцевина. Живи так, щоб твоя серцевина була здоровою, чистою і сильною. Бути справжньою людиною — це значить віддавати сили своєї душі в ім'я того, щоб люди навколо тебе були красивішими, духовно багатшими, щоб у кожній людині, з якою ти зустрічаєшся в житті, залишилося щось хороше від тебе, від твоєї душі».

Ми постійно звертаємось до педагогічної спадщини Василя Олександровича, як до педагогічної енциклопедії, життєдайного джерела педагогічної мудрості і творчої наснаги. Серцевиною його педагогічної спадщини є гуманізм, що ґрунтується на положенні про безумовну цінність людини, індивідуальну неповторність.

Педагог-гуманіст був глибоко переконаний у тому, що «все шкільне життя повинно бути пройняте духом гуманності», «у школі має панувати дух поваги до людської гідності, дух взаємного довір'я вихователів і виховуваних, дух віри в людину», і лише створення атмосфери довір'я, допомоги, справедливого ставлення, вимогливості і такту може забезпечити справжню гуманізацію виховного процесу.

«Школа за самою природою своєю має бути святим місцем гуманності, людяності, храмом високої культури людських почуттів», — писав В.О.Сухомлинський і наполегливо відстоював гуманний, людяний підхід до дитини, виступаючи проти засилля авторитарної педагогіки, яке нерідко є причиною конфліктних ситуацій, педагогічних неврозів. «Покрикування, нервозність, запальність подекуди стали звичним у взаєминах учителя з учнями», — з тривогою писав у статті «Не бійтеся бути ласкавими».

Василь Олександрович неодноразово наголошував на тому, що слово мудрого вчителя, допоможе підтримати дитячу душу, утвердити атмосферу довір'я, сердечності, бажання стати кращим. Воно потрібне дитині кожної хвилини — і тоді, коли вона втішається радіощами життя, і тоді, коли на серці боляче. Воно повинно бути звернене до розуму і серця дитини, а не намагатися повчати, вказувати їй, розпоряджатися нею.

«Слово — це найтонший різець, здатний доторкнутися до найнижчої рисочки людського характеру. Вміти користуватися ним — велике мистецтво. Словом можна створити красу душі, а можна й спотворити її. Тож оволодіваймо цим різцем так, щоб з-під наших рук виходила тільки краса! Краса, сила, виразність слова облагороджує почуття, думки, переживання і душі дітей. Мистецтво говорити, звертатися по-людському до дитячого серця спонукає дитину до творчості».

«Якщо ви бачите учня тільки з-за свого столу в класі, якщо він іде до вас тільки за викликом, якщо вся розмова з вами тільки складається із запитань та відповідей, жодні знання з психології не допоможуть. Треба зустрічатися з дитиною як з другом, однодумцем, пережити з ним радість перемоги і гіркоту невдач», — говорив В.О.Сухомлинський.

Всеосяжна, багатоаспектна науково-педагогічна творча спадщина В.О.Сухомлинського з роками не втрачає своєї актуальності, а відкривається все новими і новими гранями.

Із плином часу ми все глибше усвідомлюємо велич життєвого подвигу В.О.Сухомлинського, все більше переконуємось у тому, як «масштабно мислив видатний педагог, наскільки чітко й багатогранно бачив він основні стратегічні завдання у формуванні особистості», що «його спадщина слугуватиме нашій освіті сьогодні і завтра».

Новаторськими є методи і прийоми методика виховання у діяльності Шалви Амонашвілі, який пропонує організовувати дитяче життя так, щоб дорослий мав можливість направити енергію дитини в русло продуктивних занять та розвитку її внутрішнього «я», її творчого потенціалу. Про зміст і значення гуманної педагогіки він говорить у своєму педагогічному трактаті «Школа Життя»: «Гуманна педагогічна думка споконвіку, супроводжуючи людство, нагадує про обов'язковість виховання Душі і Серця через розкриття особистості людини, її талантів, інтелекту, неповторності... Для багатьох великих мислителів людства, для багатьох вчителів минулого і сьогодення гуманно-педагогічне мислення стало основою їх світогляду і творчості. Ось чому Доба Серця і Любові, в яку вступає людство, вимагає глибокого оновлення всього освітнього процесу, основа якого — гуманно-педагогічне мислення».

На думку Шалви Олександровича Амонашвілі, педагог повинен бачити характери своїх вихованців і в даний момент, і в перспективі; потрібно вміти випереджувати події, тобто вчитель повинен бути «оптимістичним і випереджаючим дорослішання дітей». Він має постійно підвищувати свою педагогічну майстерність, рухатись вперед і, звичайно, вірити в свої сили, зуміти розкрити всі свої можливості, свій талант.

Моральну, благородну людину можна виховати лише у Школі Радості, Школі Життя, де уроки — це співпраця, співпереживання, співжиття, де процес пізнання обов'язково позитивний, де урок — це творіння долі учня.

Саме система гуманної педагогіки надихає вчителя на створення такого освітнього процесу, де дитина сама вчиться змінювати, покращувати умови свого життя, а не пристосовується до тих умов, що склалися. Джерелом такого прагнення повинна стати висока духовність.

Педагогіка по Амонашвілі («Без серця, що зрозуміємо», «Посмішка моя, де ти?», «Чому не прожити нам життя героями духу», «Істина школи») вражає, як свіже повітря на порозі школи, коли після уроків виходиш з її гармидеру і задухи. Але педагогіка повинна бути екологічно чистою, на відміну від забрудненої — авторитарної. Всі діти прагнуть до розвитку і нам не потрібно примушувати їх вчитися, потрібно не заважати їм у цьому. Гуманна педагогіка — не всездозволеність. Це виховання любов'ю, яка організовує й творить. Кожна дитина прийшла у цей світ не випадково. У неї своя життєва місія, яку ми не знаємо. І наш обов'язок — допомогти їй виконати цю місію. Цей постулат є основою

учительської філософії Амонашвілі. Він перевертає, знищує всі основи традиційної авторитарної педагогіки.

Гуманний вчитель перетворює кожну зустріч із дитиною на радість відкриття світу і себе. Гуманна педагогіка – це атмосфера радості та любові на уроках.

Зрозуміти багатогранний світ гуманної педагогіки, іти до істини Добра і Краси під силу кожному вчителю, який цього забажає. **До методичних новацій Ш.О. Амонашвілі відносяться:**

- відмова від виставлення балів за навчання;
- неприпустимість порівняння дітей між собою;
- навчання одразу на всіх доступних рівнях академічних знань для учнів;
- залучення учнів до побудови уроку.

Отже, гуманна педагогіка Шалви Амонашвілі відрізняється від авторитарної педагогіки тим, що: його погляди співзвучні з положеннями НУШ; пропонує творчий пошук системи співробітництва, а не формує і реалізує систему примусу; звернена в першу чергу на облагородження душі дитини, а знання мислиться як необхідна умова творчості, творення блага, а не орієнтована на формування знань, умінь, навичок; приймає й вбирає дитину цілком такою, як вона є, а не задовольняється обліком психологічних особливостей дітей; виховує дітей самим життям, а не готує дітей до життя; є діалогічною, а не монологічною; йде шляхом творчості й інновацій, тому далека від консерватизму.

Все це цілком задовольняє Нову українську школу, метою якої якраз і є всебічний розвиток, виховання та соціалізація особистості, яка усвідомлює себе; здатна до життя в суспільстві взаємодії з природою.

Отже, гуманістична педагогіка Ш.О. Амонашвілі відрізняється від авторитарної педагогіки своїм толерантним відношенням до особистості учня. А ідеї гуманістичної педагогіки є вкрай необхідними для гармонічного та правильного функціонування Нової української школи.

«Лицарем гуманної педагогіки» називають нашого земляка - великого Вчителя і мудрого Наставника, справжнього Творця, Скульптора дитячих душ – **Олександра Антоновича Захаренка**, адже зроблене ним можна використовувати на кожному кроці у виховній роботі. Його творчість – невичерпна спадщина, жива педагогіка. Вона така багата, що у ній почерпнеш відповіді на всі запитання, знайдеш поради для всіх категорій працівників, особливо тих, що відповідають за облагородження душі вихованця.

У центрі педагогічної, батьківської, громадської уваги Захаренко ставив її величність Дитину, яка виховувалася на загальнолюдських гуманних цінностях добра, справедливості, любові, толерантності, порядності, поваги до батьківщини, матері і батька, оточуючого світу. У прямому значенні О.А.Захаренко вів дитину до пізнання світла, яке облагороджує душу кожної дитини, збагачує її духовно.

Як педагог – новатор О.А.Захаренко глибоко розумів, що успішне вирішення розмаїття педагогічних проблем пов'язане з пошуком та впровадженнями нових методів, прийомів, технологій навчання і виховання. Його головною професійною турботою було виховання у дитини загальнолюдських моральних цінностей, на основі яких вона («поспішала б робити добро»). Цей ідеал досяжний за умови гуманістично спрямованих міжособистісних взаємин.

Великий педагог заповідав: «Шановний друже! Визнач своє місце в оточенні вихованця. Допоможи йому відповісти на запитання, які йому ставить білий світ. І твоє щастя буде без меж, бо зробиш ще одну людину духовно багатшою. На світі добавиться краси, порядності, значить щастя» («Поради колезі, народжені в школі над Россю»).

Час рікою спливає, а наше життя, приносячи нам радість перемог та успіхів, ставить перед нами нові проблеми. Все рухається, змінюється, удосконалюється.

Так є і так буде завжди. От тільки яку роль зіграє кожен із нас у тому русі, має турбувати людину. Про це завжди думав Олександр Антонович.

Чиста криниця спадщини великого педагога – гуманіста невичерпна багатством і глибиною досвіду, тому що О.А.Захаренко не міг горіти наполовину, він віддавав освіті всього себе, розуміючи, що ніколи не загниває вода в колодязях, звідки її черпають; чим більше із серця виймеш, чим більше віддаси іншому, тим більше в ньому залишається...

Тож давайте зачерпнемо для себе чистої водиці, святості почуттів, благородство душі, чистоту думок із Захаренкової криниці, щоб живила наші душі загальнолюдськими цінностями. Вони облагороджують наші душі, а облагороджені душі – це пробудження совісті. У кожної людини є совість, барометр, який підказує добро вона робить чи зло.

Духовні закони, як і фізичні, поширюються на всіх людей, незалежно від того, знають вони їх чи ні. Навіть не знаючи фізичних законів, людина все одно їм підкоряється. Так і в духовному житті: порушуючи духовні закони, людина мучиться, в ній говорить голос совісті, який неодмінно є у всіх.

Потрібно старатись так жити, щоб совість нас менше турбувала. Добре жити – це жити в ладі із своєю совістю. Це найважливіше за все, тому що дає мир і спокій душі, з'являється радість і гармонія, установлюється внутрішня цілісність. І, навпаки, якщо людині вдається зібрати всі скарби землі, а совість при цьому буде мучити, чи можеш ти сказати, що живеш добре?

«Все своє життя, – говорив О.А.Захаренко, – людина стоїть перед моральним вибором. І від того, чим він диктується – особистою вигодою чи прагненням стверджувати добре, світле, справедливе, залежить моральне значення кожного людського вчинку».

Знайомство із книгою О.А.Захаренка «Слово до нащадків» – то велика знахідка і насолода для мене і, мабуть, не помилюсь, якщо скажу, для моїх колег-однодумців. Важко сказати, який із нарисів найкращий, бо всі вони повчальні, виховуючі, розвиваючі... Та найбільше мені запам'ятався нарис «Жити за законами добра і краси». У ньому О.А. Захаренко закликає нас подивитися, який красивий світ.

Олександр Антонович вмів помічати красу природи навіть в буденному, як просто і разом із тим поетично говорить про це мудрий педагог: «Краса у водиці в озері, яка хвилями йде до берега. Краса в камінчиках, у травинках, що перешіптуються про свої таємниці. Краса в усьому. Прислухайтесь до лементу птаства, співу пташиного польоту».

А й дійсно, часто ми цього зовсім не помічаємо!

«Краса творить радість, облагороджує людину. Краса душі дорожча за золото і скарби...Краса – це божественний розчерк, – говорить Олександр Антонович, – це знак зверху. Вітай її в кожному прекрасному обличчі, прекрасному небі, кожній прекрасній квітці і дякуй за неї Бога, як за чашу благословіння. Подивись на себе як на невід'ємну частину цієї чаші благословіння, і дозвольте любові ввійти у ваше серце».

Очевидно, кожному із нас потрібно прислухатися до чистого голосу цієї людини, бо, як говорить ця неординарна особистість: «...прощаючись із життям, людина отямлюється і жалкує, що проходили роки, а вона не помічала дивовижних змін у природі, її істинної краси, не зживалася з нею і не робила для себе відкриття, не дивувалася всьому, що росте, цвіте, і помирає...»

О.А.Захаренко був глибоко переконаний: «Життя за законами добра і краси – це і є щастя» і «...жити потрібно так, щоб не попасти в жорна життя або не опинитись на його узбіччі». Дуже добре було б, щоб ці Захаренкові слова стали дороговказом у житті кожного нашого вихованця.

Гуманна педагогіка не відразу дасть результат, але необхідно вірити. Хто вірить, тому приходять ідеї, творчість, натхнення... Наше терпіння, турбота, оптимізм, віра створюють з дитини Людину. У справжніх вчителів - посмішки, світлі обличчя.

Є три заповіді сутності гуманної педагогіки:

- вірити в дитину, її безмежність...
- вірити в себе, у свою учительську іскру, «Я—вчитель від Бога».
- вірити у велику силу гуманної педагогіки.

Отже, основні принципи гуманної педагогіки великих гуманістів є сьогодні складовою гуманно-особистісного підходу в освітньому процесі. Знання їх, використання у педагогічній діяльності створює кращі можливості для реалізації завдань Нової української школи, бо НУШ — це школа, до якої приємно ходити учням. Тут прислухаються до їхньої думки, вчать критично мислити, не бояться висловлювати власну думку та бути відповідальними громадянами. Гуманізація навчального спілкування, домінування діалогу, стимулювання внутрішньої активності учнів, ситуації вільного вибору, природність і щирість учительських слів і жестів є обов'язковими умовами повноцінного навчання, виховання і розвитку кожної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш.О. Школа життя. Хмельницьк: Подільський культурно-просвітницький центр ім. М.К. Реріха, 2002. 170 с.
2. Гуманізм — визначальний принцип життєдіяльності особистості й людської спільноти. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-4041.html>
3. Захаренко О.А. Слово до нащадків. Київ.: СПД Богданова А.М., 2006. 216 с.
4. Ілляшенко В. Гуманістична педагогіка Ш.О. Амонашвілі. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/13955/1/43.pdf>
5. Коршак Я. Виховання серцем. URL: <https://tronkblog.wordpress.com/2011/05/03/януш-коршак-виховання-серцем/>
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). 10–22 с.
7. Сковорода Григорій. Твори: У 2 т. — 2-е вид. Т. 2. Київ: Обереги, 2005. 480 с.
8. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти томах. Київ: Радянська школа, 1976.
9. Сухомлинський В.О. Сто порад учителям. Київ: Радянська школа, 1988.

Н.М. Опалко,

учитель початкових класів Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №32 Черкаської міської ради

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

*Читання — це віконце,
через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе.*

В. О. Сухомлинський

Відповідно до концепції Нової української школи першочергову роль у прискоренні освітніх змін відіграє методична підтримка вчителя в питаннях переходу від знаннєвої освітньої парадигми до компетентної. Читацька компетентність, про яку йтиметься у статті, не входить до переліку ключових компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» і вимогами Нової української школи, але вона є складником інших ключових компетентностей, а саме: «вільне володіння державною мовою», «спілкування рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами», «навчання впродовж життя» та інших, де взаємодія з текстовим матеріалом є критично важливою. Крім того, читацька компетентність може розглядатися як предметна компетентність. У провідному освітньому документі — Державному стандарті початкової освіти термін «читацька компетентність» не вживається, але використаний термін «читання з розумінням» як назва наскрізного вміння, яке є складником усіх ключових компетентностей.

Сьогодні важливими є не тільки **формування читацької компетентності, а і становлення читача**, який творчо і повноцінно осягає літературне надбання покоління, уміє працювати з текстом, сприймати художній твір як мистецтво слова.

Найважливіше завдання початкової школи — навчити дітей учитися, а це неможливо без уміння читати і працювати з книжкою. Ще В. Сухомлинський радив учителям початкових класів: «Читання як джерело духовного збагачення не зводиться до вміння читати; з цього вміння воно тільки починається. Дитина може читати вільно, безпомилково, та книжка — це часто буває — не стала для неї тією стежиною, що веде до вершини розумового, морального та естетичного розвитку. Вміти читати — означає бути чутливим до змісту й краси слова, до його найтонших відтінків. Тільки той учень «читає», у свідомості якого слово вирає, тріпоче, переливається барвами й мелодіями навколишнього світу. Читання — це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе. Воно відкривається перед дитиною лише тоді, коли поряд з читанням, одночасно з ним і навіть раніше, ніж вперше розкрита книжка, починається копітка робота над словом, яка повинна охоплювати усі сфери активної діяльності, духовного життя дітей — працю, гру, спілкування з природою, музику, творчість». Адже саме читання рідною мовою є могутнім засобом виховного впливу на свідомість учнів: воно долучає їх до скарбниць народної духовності і культури, літературних надбань українського народу

і народів світу, сприяє моральному та естетичному розвитку особистості.

Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що ґрунтовні та принципово нові підходи до формування читацької компетентності молодших школярів досліджували багато науковців.

Суттєво вплинули на розвиток читацької культури школярів дослідження відомих педагогів та психологів: К. Ушинського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, П. Каптерева, А. Виготського, Д. Ельконіна та інших. А проблему розвитку навичок читання розглядали такі науковці і методисти, як І.Т. Федоренко, І.Г. Пальченко, В.М. Зайцев, О.Я. Савченко, Н.Ф. Скрипченко, В.Б. Едігей. О.Я. Савченко наголошувала на необхідності комплексного підходу до вдосконалення і розвитку усіх якостей читання, бо «Усвідомленість залежить від правильності і виразності читання, правильність – від темпу, рівня усвідомленості, а виразність відображає всі якості навички читання». В.Б. Едігей підкреслював, що читання потрібно розмежовувати на прочитування й усвідомлення прочитаного. Він наголошував на тому, що треба більше приділяти уваги прочитуванню, бо «саме тут закладаються ті здібності, які дозволяють не просто прочитати, а й запам'ятати прочитане, аналізувати. Проблема в тому, щоб зробити прочитане цікавим, привабливим не набридливим і полюбити магію перетворення суми символів в образ».

У типових навчальних програмах Нової української школи передбачено формування в учнів початкових класів повноцінної навички читання, умінь самостійно обирати й опрацьовувати тексти різних видів, висловлювати власне ставлення до прочитаного, сприймати художній текст як засіб збагачення особистого емоційно-чуттєвого, соціального досвіду, користуватися раціональними прийомами пошуку потрібної інформації в різних джерелах, працювати з інформацією в різних форматах, застосовувати її в навчально-пізнавальних, комунікативних ситуаціях і практичному досвіді.

Особливе місце у формуванні читацької компетентності відіграють уроки української мови, зокрема читання. Значущість цих уроків полягає в тому, що на них у комплексі вирішуються як навчальні, так і виховні завдання: формуються мовленнєві уміння і навички, повноцінне сприймання, розуміння та відтворення художніх, науково-пізнавальних текстів; відбувається розвиток емоційної і чуттєвої сфери учнів, образного мислення. Саме на уроках української мови є найбільше можливостей для формування в учнів морально-етичних уявлень і почуттів та для збагачення соціального досвіду.

Безперечно, кожне із завдань має свої конкретні шляхи реалізації, але вирішується у взаємозв'язку з іншими у процесі всієї роботи на уроках української мови.

Передумовами оволодіння читацькою компетентністю є достатньо сформована навичка читання молодшого школяра, індивідуальні здібності та інтерес до читання літературних творів.

У методичному аспекті читацька компетентність молодшого школяра – це володіння комплексом читацьких знань, умінь і навичок, ціннісних ставлень учнів, які надають йому можливість свідомо здійснювати пошук книг, відбір інформації для вирішення навчально-пізнавальних завдань і виявляються у процесі сформованості повноцінної навички читання, розуміння текстів різних жанрів, обізнаності з колом читання (доступного дітям цього віку), сформованості особистісних ціннісних суджень щодо прочитаного.

Рівень сформованості читацької компетентності свідчитиме про готовність випускника початкової школи до повноцінного сприйняття складніших за художньою формою і змістом літературних творів, засвоєння літературознавчих термінів в основній школі.

Дбаючи про високий рівень знань своїх учнів, у своїй роботі намагаюся використовувати такі форми і методи навчання, які б викликали у дітей цікавість до навчального матеріалу та бажання вчитися.

Щоб учні початкових класів мали можливість ефективно й якісно засвоювати програмовий матеріал, щоб їм цікаво було вчитися, на уроках української мови я застосовую дидактичні ігри та ігрові моменти, цікаві завдання та вправи. Адже гра є основною діяльністю дитини в молодшому шкільному віці та перша можливість проявити себе, самовиразитись і самоствердитись.

З допомогою дидактичних ігор та вправ я намагаюся зробити будь-який навчальний матеріал захоплюючим, викликати в учнів глибоке задоволення, створити радісний робочий настрій і добрий емоційний фон, полегшити процес засвоєння знань. Саме завдяки ігровим формам на уроках української мови мені вдається залучати пасивних учнів до систематичної розумової діяльності, давати змогу дітям відчувати успіх, вірити у свої сили.

До кожного етапу уроків підбираю цікаві, доступні дидактичні ігри, які мають пошуковий характер та містять різні види діяльності учнів. На власному досвіді переконалася: гра корисна тоді, коли органічно переплітається із серйозною, наполегливою працею, тобто вона повинна не відволікати уваги від навчання, а спонукати до інтенсивної розумової праці.

Від уроку до уроку я змінюю сюжети та ігрові ситуації. Та незмінною залишається владна сила перлин народної творчості, жартівливі пісеньки, скоромовки, лічилки, загадки. Тоді у дітей народжується почуття захоплення красою мови рідного слова.

Методи організації мовленнєвих та ігрових ситуацій обираю відповідно до мети етапу уроку. Ознайомлюючи з новим звуком, буквою, використовую для молодших школярів спеціально дібрані тексти, які поєдную з малюнками чи грою. Такі тексти допомагають дітям відчутти живописну роль звука у мовленні, виділити його ознаки (за способом артикуляції, участю голосу).

Наприклад:

Зима морозяна надворі.

Замети білі на землі.

Зоріють в небі ясні зорі.

Заснули зайчики малі.

(Н. Забіла)

2. Заєць зілля з'їв у Зіни,

Захотів заїсти сіном.

Зіна зойкнула у сінях:

Де ж узяти зайцю сіна?

Завдання:

Який звук найчастіше звучить у тексті? У яких словах ви його чуєте? Поділіть слова на склади. Назвіть послідовно звуки у кожному складі. Побудуйте модель слова.

Учні перших класів швидко запам'ятовують тексти у підручниках і часто читають слова по пам'яті, не усвідомлюючи при цьому, які саме звуки зливаються у склади. Тому особливу увагу я надаю роботі з деформованими текстами, побудові складів, слів, зіставленню їх за звуковою будовою та значенням. Цікаві ігрові та казкові сюжети тут є засобом незвичайної постановки завдань. Завдяки таким завданням можна запобігти і втомлюваності дітей. Щоб не знижувалася дитяча допитливість під час уроку, намагаюся підтримувати у класі бадьорий, працездатний настрій за допомогою методу незвичної постановки завдань.

Наприклад:

Гра «Чарівна квітка»

На малюнку – квітка. Під малюнком написана буква «з», на пелюстках – літери «е», «и», «а», «о», «і», «у».

Завдання:

Розгляньте чарівну квітку. Тут живе літера «З» зі своїми подругами «е», «и», «а», «о», «і», «у».

Пухкий	Іти
Мирний	Хоробий
Мерзнути	М'який
Крокувати	Радісний
«Слова – вороги» (антоніми):	
Ніч	Широкий
Початок	Знайти
Холод	День
Вузкий	Тепло
Загубити	Кінець
Сміятися	Холодно
Говорити	Плакати
Низький	Високий
Тепло	Мовчати

Для розвитку оперативної пам'яті, пильності зору та уваги пропоную до уваги учнів **такі вправи**: прочитати слова і визначити у них спільну буквену частину або букви, якими відрізняються.

гр ім	ма к
р іка	ра к
зо рі	та к
Р іта	ла к
р іжу	ба к

Гра «Знайди пенюк»

(Слова показую на кілька секунд)

КИТ	ЛИС	НІС
КИТ	ЛИС	НАС
КІТ	ЛИС	НІС
КИТ	ЛІС	НІС

Гра «Знайди помилку»

Зима – січень.
Весна – березень.
Літо – травень.
Осінь – вересень.

Гра «Знайди слова у слові»

	Вокзал	
	123456	
456	654	3245
зал	лаз	коза

Дуже часто учні, читаючи текст, зустрічаються з важкими для вимови словами, зупиняються, намагаються повторити кілька разів. Вони втрачають час, логічний зв'язок слів, знижують темп читання. Тому для подолання регресії пропоную **такі вправи**:

1. «Буксир».

Учні читають парами. Один читає, а другий веде указкою вперед на одне слово.

2. «Сам читач і сам ведучий».

Учні лінійкою закривають прочитане слово, щоб погляд не повертався до прочитаного.

Важкі слова записую на дошці, аналізую разом з учнями, даю змогу прочитати їх кілька разів уголос.

Слабшим учням раджу ритмічно постукувати олівцем чи ручкою в ході читання.

Моїм учням подобаються вправи на вироблення навички швидкого читання:

Багаторазове читання уривка (за певний час).

3. Читання тексту «Бджілка».

Вчитель говорить: «Бджілка – у вулику», діти читають тихенько. Коли звучать слова: «Бджілки вилетіли!», діти читають голосно.

4. «Вовк і засць».

Беруть участь двоє учнів. Перший починає читати, а другий продовжує після того, як перший опанує 1 речення і намагається його наздогнати.

Звичайно, за один урок всі ці вправи і прийоми читання застосувати неможливо, тому добираю найбільш вдалі і доцільні для окремо взятого уроку.

5. «Читання скоромовкою».

Певну частину тексту учні читають скоромовкою (дуже швидко), але добре запам'ятовуючи та відтворюючи зміст прочитаного

6. Читання «Хвилею»

Діти читають слова з різним темпом та силою голосу:

- повільно й тихо;
- швидко й тихо;
- швидко й голосно;
- повільно п пошепки;
- повільно й голосно

Як зробити читання справді цікавим для маленьких школярів? Я постійно задумуюся над цим і намагаюся пропонувати учням цікаві для них **завдання і вправи**:

1) під час дистанційного навчання щоденно спілкувалася з дітьми в чаті. Мої учні читали діалоги із задоволенням; особливо ті, які побудовані у вигляді чату соціальної мережі. А потім на уроках вони залюбки складали і свої «чати», де розповідали цілі цікаві історії;

2) гра «Розвідники», яка розвиває уважність під час читання. Пропоную учням порахувати, скільки разів у тексті зустрічається слово «школа», «зима» і т. д. Інколи я пропоную порахувати кількість слів, яких взагалі немає в тексті. Крім розвитку фотографічної пам'яті, така вправа допоможе дітям звикнути до читання у формі гри.

3) гра «Реклама». Після прочитаного оповідання, казки, вірша пропоную учням зробити рекламу, вигадати продовження або початок. Особливо такі завдання важливі для дітей, які вже люблять читати. Вони допоможуть зберегти зацікавлення і спонукатимуть до власної письменницької творчості.

4) пропоную учням написати відгук на прочитаний твір, скласти тестові завдання, пов'язати прочитане з власним життєвим досвідом.

5) вправа «Щоб речення зрозуміти — слова треба розділити»

СОНЦЕЯСНЕСВСТАСБУДЕДЕНЬГАРЯЧИЙ.
БДЖОЛАМАЛААЙТАПРАЦЮЄ.

6) вправа «Покажу словечко — знайдіть його містечко»

Прочитати уважно текст. Знайти речення, в якому є слово, що написано на дошці.

7) вправа «Склади слова з літер слів»

Шкарпеточка (рак, перо, шпак, точка, пара, Петро, карточка...);

горошиночка (гора, шина, шинок, риночка, корч, нори, шир...);

снігопад (нога, погін, ніс, сіно, дно, піна, сніг, сніп...).

8) вправа «Знайди закінчення»

Прочитати подані слова. Поміркувати, які закінчення можна додати до них. Чому?

Гарн... пісня біл... гуска
яскрав... сонечко дружн... учні.

9) вправа «Кожній букві — своє місце»

Назвати подані літери, поміркувати. Переставити їх так, щоб вийшло знайоме тобі слово.

ГИНАК (книга) РУЖЛАН (журнал)
КАВІТЛИС (листівка) ТАЗЕГА (газета)

Вагомих результатів щодо формування читацької компетентності молодшого школяра можна досягти завдяки і тісній співпраці з батьками. Щоб дитина хотіла читати, вона має побачити, що її батьки теж читають і що їм це читання приносить задоволення. Дуже часто, що не батьки обирають дітям літературу, а діти самі показують, яку книжку будуть читати. У першому класі доцільно проводити багато роз'яснювальних занять, індивідуально надавати консультацію батькам, як навчити дітей читати, що треба робити, аби діти полюбили читання; прислухаюсь до потреб кожної сім'ї.

І хоч ця праця вимагає від учителя великих зусиль, вона дуже швидко приносить бажані результати.

Дуже важливо, щоб книга увійшла в життя дитини якомога раніше, тому що вона є незамінною

щодо формування уваги, зосередженості, виховання душевності, моральності. Від учителя початкових класів значною мірою залежить, чи полюблять діти читання, чи залишаться байдужими до літератури, чи стануть вони друзями книги і постійними її читачами, таким чином здобуваючи широту кругозору, міцні знання.

Починаючи з 1 класу я намагаюся не лише навчати учнів читати, а й виховувати бережне ставлення до книги як до джерела знань. Тільки – не учні ознайомляться з буквами, починаю читати з ними художню літературу. Спочатку включається в цю роботу невелика група класу. Із кожним днем їх стає більше, і на кінець 1 класу не знаходиться жодного, хто б не приносив на уроки додаткову літературу до заданої теми.

Цікавою формою роботи є проведення бібліотечних уроків. Починаючи з 1 класу, такі заняття проводяться 2-3 рази на рік. Спочатку першокласники лише ознайомлюються зі шкільною бібліотекою, у них формується саме поняття «Бібліотека - місце, де зберігаються книги». Поступово вони вчаться почуватися тут господарями. Центральну роль на таких уроках відіграє бібліотекар школи. У цікавій і доступній формі він розповідає про історію створення книги, проводить літературні ігри, допомагає організовувати свята.

Бібліотекар разом із найактивнішими читачами вчить школярів берегти книгу, правильно користуватися нею. Бібліотечні уроки тісно пов'язані з позакласним читанням.

Таким чином, діти легко орієнтуються в книзі, уміють відшукувати додаткову літературу до уроків, правильно називати автора, художника. Книга стає потребою для дитини, а інтерес до читання не втрачається і в наступних класах.

Вважаю, що саме від учителя початкових класів значною мірою залежить, чи полюблять діти читання або залишаться байдужими до літератури, чи стануть вони друзями книги і постійними її читачами, таким чином здобуваючи широту кругозору, міцні знання, чи «знайдуть» самих себе, чи стануть Людиною у сьогоднішньому складному і багатогранному житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. Серце віддаю дітям: Книжка у духовному житті дитини. Київ: Радянська школа, 1969. 246с.
2. Старагіна І. П., Терещенко В. М., Панченко А. О. Нова українська школа: розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі інтегрованого навчання : навчально-методичний посібник. Харків : Соняшник, 2020. 176 с., іл.
3. Ткаченко П.І. Вправи з розвитку навичок швидкого читання (1–2-й класи). URL: <https://journal.osnova.com.ua/article>.
4. Презентація з літературного читання «Робота над художнім твором». URL: <https://vseosvita.ua/library/prezentacia-z-literaturnogo-citanna-robota-nad-hudozhnim-tvorom-148700.html>

Т.Л. Гавриленко,

вчитель-логопед дитячого відділення комунального некомерційного підприємства «Черкаський обласний психоневрологічний диспансер Черкаської обласної ради»

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ СТАНОВЛЕННЯ ДИТЯЧОГО МОВЛЕННЯ

Здатність оволодіння мовленням народжується тільки в процесі активної взаємодії із зовнішнім світом та спілкуванні з людьми. Перша, основна та майже головна функція мови – комунікативна та соціалізуюча. Спочатку дитина чує коментарі батьків з приводу його дій і відчуттів, вона пов'язує слова батьків зі своїми діями. Далі дитина сама хоче якось впливати на батьків, повідомити їм про свої бажання і відчуття. Чим активнішим чином дитина взаємодіє зі світом, тим більше у неї розвивається мова. Активність при цьому теж повинна бути специфічною - вона повинна бути у значній мірі комунікативною. Наприклад, маленька дитина повинна просити про допомогу, словесно повідомляти про свої бажання, в неї має бути сформована навичка спільної уваги (привертати увагу оточуючих, ділитися своїми враженнями: «Дивись, літак летить») – це і є комунікація. Комунікативна діяльність дитини дуже сильно залежить від батьків. Від того, яке вони надають їй значення, від того, чи розмовляють вони з дитиною, чи залишають вони їй простір для комунікативної активності. Тревожно спостерігати

за дитиною, яка бажає спілкування, а дорослий в той час листає сторінки гаджета або спілкується в соціальній мережі з друзями. Якщо дитині вже два, а тим більше три роки, а батьки все ще продовжують ставитися до неї як до немовляти, намагаються вгадувати і попереджати всі її бажання, не чекаючи від неї ніяких зусиль, то мотивація до говоріння у дитини знижується. Навіщо їй взагалі говорити, якщо її і так добре розуміють? Наприклад, дитина тільки подивилася в той бік, де знаходиться печиво, батьки вгадують бажання дитини та відразу подають смаколик, аби тільки запобігти негативної реакції з боку дитини. Наступного разу дитина вчинить також, бо в неї не сформована навичка вербального прохання бажаного предмету, а примітивне вимагання чогось, яке не дає результату формування мовлення, нажал, вже закріпилося. **Несформованість навички вербальної комунікації з соціумом знижує рівень взаємодії з оточуючими людьми та залишається примітивною, а взаємодія - пасивною.**

Про вплив гаджетів на здоров'я дитини ми чуємо чимало. Це, як правило, думка психологів і

педіатрів. **Як практикуючий логопед, пропоную виділити три аспекти впливу гаджетів на процес становлення дитячого мовлення.**

Перший аспект. Що таке мова без визначення, а взагалі? Це друга сигнальна система, для формування якої потрібна робота першої сигнальної системи, причому всіх її аналізаторів. Ну порівняйте, наприклад, красивий помаранчевий соковитий мандарин, який дитина тримає в руках, нюхає, пробує на смак і зображення мандарина на комп'ютері. Різниця очевидна. Уточнюю, чим повніше розвинений чуттєвий комплекс, тим міцніше зв'язок між словом і його значенням. Звичайно, зараз не говорю про ситуацію, коли гаджети слугують як засіб альтернативної комунікації. В окремих випадках це єдиний засіб спілкування, але не основний. Навіть при введенні такого виду альтернативної комунікації, фахівці продовжують роботу над запуском мовлення.

Другий аспект. Для становлення дитячого мовлення важливе живе спілкування з батьками вдома та з педагогами, особливо ЗДО, бо саме в цей період у дитини виникає розвиток мовлення. Якщо замість людини до дитини звертається планшет або смартфон це зараз дуже модно. У малечі не формуються необхідні нейронні зв'язки. Пояснюю, під час спілкування з дорослими дитині дуже важливо відчувати її енергію, любов, відчувати посмішку, дивитися в очі - це підсилює контакт. Дуже важливо спостерігати за артикуляцією педагога на занятті. Психологи провели експеримент, під час спілкування з дитиною, мамі прикривали рот спеціальним екраном. Так ось, виявилось, що в короткі терміни розвиток малюка загальмовується. Дитина не бачить артикуляційних рухів, а значить відразу ж втрачає інтерес до об'єкту.

Третій аспект. Гаджети завдяки своїй яскравості і привабливості зменшують увагу дитини до природних об'єктів, що її оточують. Нагадаю, що увага це перші двері у пізнання себе і світу.

Ще більше знижують мотивацію комп'ютерні ігри, особливо які не несуть в собі особливого смислового навантаження. Причому мотивація до спілкування знижується як у дитини так і у її батьків. Всім добре у своєму віртуальному оточенні, головне не заважати один одному. А де ж спілкування? Як буде у малечі розвиватися мовлення? Приведу приклад, роботи з підлітком, який знає літери, але читати не вміє. Під час корекційного заняття хлопець постійно заглядав у свій смартфон. На моє запитання він відповів, що в телефоні листає і роздивляється картинки. Що він в них розуміє? За рахунок чого буде збагачуватися активний та пасивний словник дитини? Як картинки можуть розвивати підлітка, коли він не можеш прочитати надпис під ними?

За даними дослідження, проведеного компаніями Newzoo і Octoloy, тільки в березні 2015 року гра Minecraft збрала 3,9 мільярда переглядів на каналі YouTube. Ця інформація навряд чи буде новиною для більшості батьків, які безнадійно намагаються відволікти своїх дітей від монітору. Ні велосипед, ні футбол, ні відпочинок в парку не здатні відвернути увагу маленьких геймерів від годин перегляду роликів, в яких інші люди створюють будови з маленьких зелених цегли. Є багато питань для роздумів та написання наступних статей:

чому усунення користувача від можливості впливати на гру а також нав'язані, узагальнені та безособові рішення так приваблюють дітей;

- чому від малечі до дорослого взагалі підсаджуються на онлайн-ігри;
- що діти шукають (і знаходять!) у віртуальному світі;
- чому діти обожають пасивно спостерігати, як хтось інший грає і коментує онлайн ігру.

Але, якщо телевізор хоч якось стимулює мовлення (картинки в телевізорі постійно супроводжуються емоційно навантаженою промовою), то для переходу на більш високий і складний рівень психічного функціонування потрібен серйозний комплекс зусиль.

Більшість проведеного часу за гаджетами, залишає менше часу для комунікації, що особливо важливо для набуття досвіду спілкування та обміну емоціями між учасниками комунікації. Дорослі, як правило, не вбачають безпеки, навіть хизуються тим, що дитина молодшого віку вже знає як вмикати гаджет, які кнопки натискати, щоб запустити улюблене відео. Але біда в тому, що дитина не може вивчити напам'ять віршика, їй важко пригадати чим вона сьогодні займалася, у неї виникають труднощі під час переказу оповідання. Дитина не вміє контролювати проведений час за пристроєм, а батьки тим часом не дуже поспішають вчасно вимикати мультфільм, бо, інколи, самі тим часом проводять вільний час за комп'ютером або за телефоном. Такий вид дозвілля дитини несе в собі серйозну небезпеку.

Вміння комунікувати та накопичувати досвід спілкування, здатність сканувати та обмінюватися різними емоційними станами, всі ці важливі навички формуються саме поза екраном. Безконтрольне дозвілля в телефоні, здається для деяких батьків нешкідливим, але ця діяльність занадто небезпечна, бо ховає в собі серйозну небезпеку. Згадаю про почервоніння очей та порушення зору, обмежену рухливість, порушення кровотоку, тобто страждає не тільки фізичне здоров'я, але всебічна загроза існує для психічного розвитку дитини, можливі стреси, знервованість, збудливість, розгальмованість. Пригадайте емоційний стан дитини, коли дорослий попереджає, що потрібно вимикати гру на планшеті або телефоні. Тоді починаються торги за 5-10 хвилин, а потім ще і ще. Пригадую хлопчика, який проходив корекційні заняття від заїкування. Однією з моїх порад було утримання від улюблених комп'ютерних ігор («стрілялки» – найпопулярніших жанр комп'ютерних ігор) протягом певного часу. Що визвало великий супротив у дитини, і занепокоєння в очах батьків, як забрати і чим замінити.

Взагалі порушення мовлення негативно впливає на розвиток пізнавальної діяльності, і як наслідок виникають вторинні порушення, конкретно порушення мислення та інших психічних процесів. З роками дорослішає покоління «дітей екранів» і загрози для дитини наслідки стають більш очевидними. Зростає кількість логопедичних діагнозів від затримки мовленнєвого розвитку до порушення розвитку мовлення в майбутньому. Діти пізніше починають говорити, у них немає мотивації та бажання комунікувати, активний словник дитини примітивний та обмежений, також відмічають мовленнєвий негативізм дитини. На сьогоднішній день спеціальна логопедична допомога потрібна практично в кожній групі закладу дошкільної освіти.

Якщо порівняти спеціальні дослідження сьогодення та 70-х років. То в наш час 25%

дітей чотирьох років страждають на порушення мовленнєвого розвитку (загальний недорозвиток мовлення, системний недорозвиток мовлення, дислалія, дизлексія, дизграфія тощо). А на початку 70-х років таке порушення спостерігалось тільки у 4% дітей того ж самого віку. Тобто за 20 років дітей з мовленнєвими порушеннями стрімко зросло більше ніж в шість разів. Наразі багатьом дорослим треба пояснювати, що неконтрольований перегляд програм на різних гаджетах, в цій прогресії зіграло не останню роль. Коли дитина сидить перед екраном телебачення чи комп'ютера і чує чужу мову, що це не сприяє мовленнєвому розвитку дитини? Яка може бути різниця хто говорить з дитиною – улюблений герой мультфільму чи дорослий?

Звісно, різниця є, вона суттєва і величезна. **Мовлення – це не імітація чи наслідування слів іншого і не запам'ятовування мовленнєвих штампів.** Коли дитина не тільки слухає дорослого, але і відповідає на запитання, самостійно спонукає до спілкування, налаштована на діалогічне мовлення, саме цей процес відбувається в ранньому віці і завдяки живому та безпосередньому спілкуванню. В діалогічному мовленні задіяні не тільки слух та артикуляція, але і почуття, думки, емоції та дії дитини. Для того, щоб немовленнєва дитина заговорила важливою умовою є включення самої мови в конкретні щоденні та практичні дії. Бо саме мова дитини збагачується через мовленнєве спілкування з дорослим.

Мовленнєві звуки залишаються «пустим звуком», коли вони не звернені до дитини особисто, не потребують відповіді, не спонукають до діалогу або до дії та не викликають у дитини будь-яких образів. Більшість сучасних дітей дуже мало використовують мову в спілкуванні, навіть в родині. Набагато частіше вони занурюються у віртуальний світ, який не вимагає відповіді на питання, не реагує відносини, не може впливати і нічого не може змінити. Прикро, що екран замінює втомлених та мовчазних батьків. Але мова, яку чує дитина з екрану це набір чужих звуків, вона не стає своєю рідною, вона навіть не осмислюється. В такому випадку залишається один шлях для дитини – це мовчати, або висловлюватися за допомогою жестів, застосовувати вербальну чи невербальну агресію. Мовлення виступає як засіб спілкування, мислення, уяви, регуляції, усвідомлення своїх емоцій, оволодіння та контроль своєї поведінки. Завдяки внутрішньому мовленню формується мислення, уява та уявлення, виникає думка.

Більшість дітей важко сприймають на слух інформацію. Їм важко подумки утримувати попередню фразу, або встановлювати логіко-граматичні зв'язки, розуміти смисл та знаходити зв'язок окремих речень. Мову, яку вони чують не викликає у них образів та стійких вражень. Саме з цієї причини при читанні їм важко розуміти слова та короткі речення, вони не утримуються та не пов'язуються між собою, в результаті дитина не розуміє тексту. З часом дитині стає нудно, не цікаво читати навіть найкращі книжки. Вони швидко втомлюються та виснажуються коли батьки їм читають дитячі оповідання. Тому, враховуючи ситуацію, потрібно пропонувати книжки гарно ілюстровані. Читати потрібно повільно, виразно та обмежитися одним абзацем. Після того задавати навідні питання, щоб дитина могла зорієнтуватися та відповісти по суті.

Діти, у яких сформувалася звичка або залежність від гаджетів відчувають певні проблеми при читанні.

Пояснення в тому, що тривала та часта гра на планшетах чи телефоні порушує динаміку роботи очних м'язів, що є протиприродно для читання та письма. Очі дитини звикли стежити в грі за яскравими руховими об'єктами, тепер дитині важко фокусувати та утримувати погляд на папері. Та ж сама причина просторового орієнтування, коли дитина повинна стежити за рядком зліва направо і зворотному русі очей з переходом на новий рядок. У дитини, яка попала під вплив гаджетів погляд, наче очі «бігають». А для усного та писемного мовлення важливо утримувати увагу і управляти м'язами очей. Для того, щоб навчити дитину читати і цей процес був для неї корисним, комфортним та оптимальним, дитина повинна володіти навичкою переводити погляд зліва направо вміти робити це уважно і зосереджено протягом усього процесу читання або письма

Заміщення і підміна людського способу комунікації в сім'ї електронним сурогатом представляють істотну небезпеку, так як порушують нормальний процес і алгоритм психічного, соціального, культурного і духовного розвитку дітей. Неповнолітні користувачі електронних іграшок стають ізольованими від соціуму, у них слабшають нормальні потреби і мотивації в контактах з батьками і дітьми.

Поступово дорослі втрачають провідну роль щодо психічного, мовного, емоційного, комунікативного, соціального і духовного розвитку і втрачають здатність впливати на поведінку дитини.

Впровадження в життєвий простір гаджетів вплинуло не тільки на формування усного мовлення, а й призвело до зародження особливого виду писемного мовлення (SMS) без орфографічних і синтаксичних правил і форм ввічливості, головною особливістю якої стали стислість і мінімум натискань клавіш. У міру дорослішання сучасні діти все частіше «слухають очима», читаючи SMS-повідомлення і листування в чаті «розмовляють пальцями» або використовують голосові повідомлення. Провідні нейропсихології свідчать «про втрату сучасними дітьми сенсу рідної мови - несучої осі свідомості».

Давайте узагальнимо. Еволюційно-артикуляційний апарат дитини з народження готовий до вимови звуків, але для розвитку мовлення (тобто вміння за допомогою слів викладати свої думки в усній і письмовій формі) потрібен час. Розвиток мовлення, активно відбувається в перші три роки життя і він неможливий без дитячо-батьківського спілкування. Сказане вище зовсім не означає заклади виключити телевізор і прибрати комп'ютер з життя дітей. Зовсім ні. Це неможливо і безглуздо. Є безліч цікавих онлайн програм для дитини певного віку. Але перегляд їх буде корисним, якщо дорослий буде коментувати та пояснювати сюжет та певні дії героїв, активно комунікувати з дитиною та контролювати час біля екрану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белова-Давид Р.А. До питання медико-педагогічного комплексу порушення мови в дошкільнят/ Під ред. Белова-Давид Р.А. та Гриншпуна Б. М. Київ: Просвітництво, 1969. 158с.
2. Вплив телевізора на дітей. URL: <https://avtovokzal-tver.ru/uk/buduschejj-mame-kak-vliyaet-televizor-na-detei-vliyanie-televizora-na.html>
3. Поваляева М.А. Довідник логопеда. Ростов-на-Дону: Фенікс. 2002.
4. Філічева Т.Б., Чевелева Н.А., Чіркін Г.В. Основи логопедії. Москва, 1989. 221с.

В. І. Сукач,

учитель української мови та літератури Мліївського ліцею №2
ім. М. М. Артеменка Мліївської сільської ради

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

11 клас

I СЕМЕСТР

Тема 1. Вступ. «Розстріляне відродження». Літературний авангард. Поетичне самовираження. «Київські неокласики»

1. Приводом для літературної дискусії 1925-1928рр. стала стаття

- А Леся Курбаса
- Б Миколи Зерова
- В Михайля Семенка
- Г Миколи Хвильового

2. Піком масових репресій українських письменників став рік

- А 1925
- Б 1928
- В 1932
- Г 1937

3. Перу М. Семенка належить збірка

- А «Вітер з України»
- Б «Земля і вітер»
- В «Дерзання»
- Г «Каравели»

4. Першою збіркою П. Тичини є

- А «Осінні зорі»
- Б «Сонячні кларнети»
- В «Чернігів»
- Г «Замість сонетів і октав»

5. Три «м»: місто, машина, маса – спрямування

- А кубізму
- Б футуризму
- В конструктивізму
- Г абстракціонізму

6. Який художній засіб П. Тичина використав у рядках: «Квітне сонце, грає вітер і Дніпро-ріка?»

- А оксиморон
- Б синекдоху
- В метонімію
- Г метафору

7. Поезія, у якій поет прославив пам'ять юнаків, які за Вітчизну полягли в битві й були поховані на Аскольдовій могилі, має назву

- А «Арфами, арфами...»
- Б «Одчиняйте двері...»
- В «Пам'яті тридцяти»
- Г «Похорон друга»

8. Наймудрішою порою у вірші «Вчись у природи творчого спокою...» є

- А літо
- Б зима
- В осінь
- Г весна

9. Установіть відповідність вірш – автор

А «Солодкий світ»	1. М. Семенко
Б «Місто»	2. П. Тичина
В «Одчиняйте двері...»	3. Є. Плужник
Г «Вчись у природи творчого спокою...»	4. М. Рильський

10. Установіть відповідність за жанром

- «У теплі дні збирання винограду...»
- А ліричний вірш
- «Ніч... а човен – як срібний птах!...»
- Б сонет
- «Пам'яті тридцяти»

В вірш-реквієм

«О панно Інно, панно Інно!...»

Г вірш

4. Установіть відповідність твір – художній образ

- «Запрошення»
- А перламутровий плач
- «Пам'яті тридцяти»
- Б Батієва гора
- «Вчись у природи творчого спокою»
- В Аскольдова могила
- «Арфами, арфами...»
- Г вересневі дні

Установіть відповідність стильові течії – митці

- М. Семенко
- А символізм
- М. Рильський
- Б футуризм
- Є Плужник
- В неокласицизм
- П. Тичина
- Г імпресіонізм

Тема 2 Прозове розмаїття. Проза 20-30-х років

XX століття

1. Справжнє прізвище М. Хвильового

- А Фітільов
- Б Губенко
- В Рудченко
- Г Лозов'ягін

2. Одне з головних гасел літературної дискусії 1925-1928 рр.

- А « У справжньому творі має бути думка, а не бездарні візерунки».
- Б «У суперечках народжується істина».
- В « Геть від Москви! Дайош психологічну Європу!»
- Г «Прогрес мистецтва доводять факти, а не логічні доводи».

3. Новела «Я(Романтика)» М Хвильового присвячена

- А матері
- Б побратимам
- В цвітові яблуні
- Г широкому степу

4. Кульмінацією новели «Я (Романтика)» є

А погроза розстріляти Андрюшу, якщо він покине трибунал

- Б розстріл черниць
- В розстріл чекістом своєї матері
- Г каяття чекіста в кінці твору

5. Яка тема роману Ю. Яновського «Майстер корабля»?

- А любов до природи
- Б боротьба за світле майбутнє
- В роль письменника у житті
- Г море й кіномистецтво

7. Композиційними особливостями роману «Місто» є

- А поділ на глави, кульмінація на початку твору
- Б присвята й розповідь від третьої особи
- В епіграф і розповідь від першої особи
- Г дві частини та два епіграфи

8. Справжнє прізвище Остапа Вишні

- А Губенко
- Б Фітільов
- В Рудченко
- Г Тобілевич

9. У назві гуморески «Моя автобіографія»

Остап Вишня використав

- А епітет
- Б інверсію
- В художній паралелізм
- Г приховану тавтологію

10. Установіть відповідність письменник –

твір

- А Остап Вишня
- 1. «Я (Романтика)»
- Б М. Хвильовий
- 2. «Вершники»
- В Ю. Яновський
- 3. «Місто»
- Г В. Підмогильний
- 4. «Сом»

11. Установіть відповідність твір - герой твору

- А «Я (Романтика)»
- 1. Іван Максимович
- Б «Місто»
- 2. Марія
- В «Майстер корабля»
- 3. Редактор
- Г «Моя автобіографія»
- 4. Тамара Василівна

12. Установіть відповідність літературний герой – прототип

- А Сев
- 1. Григорій Гричер
- Б Богдан
- 2. Олександр Довженко
- В То-Ма-Кі
- 3. Василь Кричевський
- Г Професор
- 4. Юрій Яновський

13. Установіть правильну послідовність подій у творі «Місто» В. Підмогильного

- А Степан Радченко пише повість про людей
- Б Степан знайомиться з Зосею
- В Степан Радченко їде до міста на навчання
- Г Степан пише книгу оповідань.

Тема 3 Модерна драматургія. Перлини західноукраїнської літератури

1. Більшу частину творчої спадщини М. Куліша складають

- А ліричні твори
- Б епічні твори
- В драматичні твори
- Г ліро-епічні твори

2. М. Куліш активно співпрацював з колективом

- А «Молодого театру»
- Б Харківського професійного театру
- В Київського театру ім. І. Франка
- Г театру «Березіль»

3. За жанром «Мина Мазайло» М. Куліша

- А комедія
- Б драма
- В трагедія
- Г фарс

4. У п'єсі «Мина Мазайло» М. Куліша події відбуваються в період

- А колективізації
- Б голодомору
- В українізації
- Г індустріалізації

5. Богдан-Ігор Антонич отримав літературну премію за збірку

- А «Привітання життя»
- Б «Три перстені»
- В «Книга Лева»

Г «Ротації»

6. У якому із запропонованих віршів Б.-І. Антонич порівнює весну з каруселлю?

- А «Вишні»
- Б «Зелена Євангелія»
- В «Книга Лева»
- Г «Автопортрет»

7. Який твір незабаром після написання був опублікований у Відні?

- А «Син землі»
- Б «Поза межами болю»
- В «Раби»
- Г «Де сонце?»

8. Події у творі «Поза межами болю» О. Туряньського відбуваються під час

- А голодомору 1932-1933 рр.
- Б Першої світової війни
- В Другої світової війни
- Г революція 1917 року

9. Установіть відповідність дійова особа – роль у творі

- А Рина
- 1. Береже в пам'яті героїчне славне козацьке минуле України
- Б Уля
- 2. Намагається «врятувати» родину Мазайла від українізації
- В тьотя Мотя
- 3. Через закоханість вивчає українську мову
- Г дядько Тарас
- 4. Намагається відволікти брата від вивчення української мови через подругу

10. Установіть відповідність приклад – художній засіб

- А Ходить сонце у крисані...
- 1. Алітерація
- Б Весна – неначе карусель...
- 2. епітет
- В Тешуть теслі з срібла сани,
- 3. порівняння
- Г Стелиться сніжиста путь.
- Г Гірське село в садах морель...
- 4. Персоніфікація

11. Установіть відповідність художні образ – назва поезії

- А слов'янський дзбан
- 1. «Зелена Євангелія»
- Б сонце у крисані
- 2. «Автобіографія»
- В золотий горіх
- 3. «Коляда»
- Г гамірливі міста
- 4. «Різдво»

12. Установіть відповідність національність – герой твору

- А українець
- 1. Бояні
- Б австрієць
- 2. Пшилуський
- В серб
- 3. Оглядівський
- Г поляк
- 4. Штранцінгер

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська література (рівень стандарту): підручник для 11 класу закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. – К.: Грамота, 2019. – 256 с.: іл..
2. Українська література. 11 клас. Хрестоматія / Упорядник Гавриш І. П.; науков. ред. Єременко О. В. – Х.: ФОП Співак В. Л., 2011. – 736с.
3. Українська мова та література: Довідник. Завдання в тестовій формі: І ч./ О. М. Авраменко, М. Б. Блажко. – 4-е видання, виправл. – К.: Грамота, 2014. – 560с.

В.К. Курас,

методист навчально-тренінгового центру STEM-освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

ІНТЕРАКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ GOFORMATIVE В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ

Інтерактивні інструменти стають важливим інструментом при використанні під час дистанційного навчання. Тому, що можна дистанційно спілкуватися, виконувати завдання, обговорювати тему, тощо.

Використання інтерактивних платформ у навчанні є необхідним і важливим елементом, адже вони надають доступ до навчального матеріалу у будь-який час. Також перевагою є те, що відбувається швидкий доступ до потрібного матеріалу під час дистанційного навчання. Учень може продивитися навчальний матеріал декілька разів.

Особливість таких платформ – це використання на декількох пристроях. Можна відкрити на комп'ютері чи планшеті. Або ж навіть на смартфоні. Також можна одночасно відкрити одну сторінку на декількох пристроях. Коли учень вчора відкрив сторінку на комп'ютері, а сьогодні на планшеті, кількість інтерактивних платформ для навчання збільшується, а отже і покращується якість цих платформ. Розробники додають функції, яких раніше не було.

Інтерактивні платформи використовуються для наступних цілей: для відео-зв'язку, відображення навчальних матеріалів, створення уроків(презентацій, сторінок, фото та відео-матеріалів). Є платформи, які використовуються лише для однієї функції, наприклад створення презентацій. Є платформи, які мають декілька функцій. Наприклад: створення матеріалу для уроку та проведення тестування, але майже у всіх платформах є можливість перегляду навчального матеріалу. **Опишемо можливості інтерактивної платформи GoFormative.**

GoFormative – інтерактивна платформа, яка має інструменти для навчання та перевірки знань.

Ця платформа може використовуватися, як для навчання, так і перевірки викладеного матеріалу, що є доволі зручним, оскільки після вивчення матеріалу можна відразу пройти тестування. Головна сторінка GoFormative представлена на рисунку 1

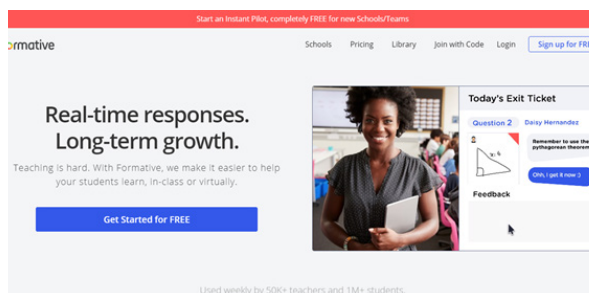

Рисунок 1. Головна сторінка GoFormative

Щоб використовувати можливості платформи, потрібно зареєструватися. Для реєстрації потрібно вказати такі дані:

- країна,
- місто та навчальний заклад, що представляє.

Ці дані використовуються розробниками для повноцінного уявлення про карти користувачів, потреби та вимоги до платформи у певному регіоні, тобто, в якому регіоні більше, або менше використовують GoFormative.

Для реєстрації в інтерактивному середовищі можна використовувати й обліковий запис. Обліковий запис може бути: пошти(Google), або платформ(Microsoft), або соціальних мереж(Facebook, Twitter). Якщо в користувача є обліковий запис вище наведених середовищ, тоді необхідно .

GoFormative так, як і інші платформи, надає вибір тарифного плану. Є два типи тарифного плану: безкоштовний та платний. Якщо вибрати безкоштовний тарифний план, функції будуть обмежені. Також безкоштовний план є пробним періодом використання середовища. Розробники надають пробний період для ознайомлення із функціями та можливостями середовища. При виборі платного тарифу функції будуть більш розширені, ніж при порівнянні з безкоштовним тарифним планом. Якщо платформа є цікавою для використання, навчальний заклад може придбати ліцензію і перейти на платний тарифний план. Звісно, безкоштовна версія має мало функцій, але зазвичай і цих функцій вистачає для роботи на уроці в школі.

Навчання

Виберемо безкоштовний тарифний план як приклад і опишемо основні функції даної платформи. Чим може зацікавити GoFormative та особливості використання платформи.

Після реєстрації відкривається сторінка користувача. На цій сторінці користувачу надається вибір: створити урок чи використати уроки, які були створені користувачем раніше. Оскільки це перший вхід в систему, то переліку попередніх уроків немає. Тому створимо перший урок для учнів.

На початковій сторінці вгорі на панелі є невеличке меню. Використання даного меню дозволяє користувачу переміщуватися по платформі, а саме перехід на головну сторінку чи вибір певного класу та уроку. Меню складається із наступних кнопок:

Formatives(головна сторінка) – перехід на головну сторінку платформи. Коли користувачу потрібно перейти на головну сторінку, щоб відкрити іншу сторінку сайту.

Classes(класи) – адміністрування та редагування класів. GoFormative надає можливість об'єднувати учнів у групи(класи). Створення груп учнів для перегляду та навчання певного матеріалу. Можна створювати окремі та загальні групи. Також їх можна використати для індивідуального навчання. Наприклад, додаткове пояснення для одного чи декількох учнів, чи додатковий позакласний урок.

Tracker(фільтр) – сортування. Фільтр має декілька параметрів для сортування. Наступні параметри для сортування: ім'я, дата, тип, оцінка та предмет. Можна використати для пошуку один параметр або всі, які потрібно користувачу. Використання декількох параметрів дозволяє швидше знайти потрібні дані.

Library(бібліотека) – матеріали для створення уроків. При натисненні на цю кнопку відкривається база даних для створення власного уроку. У цьому вікні є багато матеріалів, які можна й потрібно використовувати на уроках. Окремо є текстові матеріали, окремо є графічні матеріали. Також є матеріали змішані, тобто. де є текст, графічне зображення та відео.

Створення уроків з допомогою GoFormative

GoFormative є зручною платформою, оскільки має базу даних для навчання. Перелік матеріалів широкий. Також є багато варіантів вирішення одного завдання, що зручно й зрозуміло для учня. Також зручно для викладача, де є безліч завдань та різні форми представлення: від тексту до відео.

Для того, щоб вибрати навчальний матеріал із бази даних GoFormative, потрібно натиснути на кнопку Library(бібліотека). Відкривається вікно, в якому є рядок для введення запиту та приклади завдань. Якщо користувач відкрив сторінку вперше, тоді відображено загальні завдання. Якщо користувач раніше шукав інформацію, тоді відкриваються завдання пов'язані із попередніми запитами.

У бібліотеці наявні: зображення, фото, відео та аудіо-матеріали. Можна створити урок із використанням візуальних елементів. Учням

Бібліотека є невеличкою базою даних, з якої можна взяти матеріали для власного уроку. Це зручно, оскільки не потрібно шукати матеріали по інших сайтах. В залежності від тематики розробники оновлюють та додають матеріали у бібліотеку. Наприклад: якщо раніше певна тема вивчалася у сьомому класі, а зараз вивчається у шостому. Тоді розробники редагують матеріал у відповідності з навчальним планом.

Поруч із рядком є кнопка «фільтр». Фільтр використовується для уточнення вибору матеріалу. Тобто, користувач спочатку вибирає клас, для якого буде створюватися урок. Класи можуть бути як для початкової, так і старшої школи. Потім вибирає тему чи тематику уроку. Після даних параметрів GoFormative відкриває перелік тем та для уроку. Якщо користувач вважає за потрібне, тоді вибирає певне завдання та додає до матеріалів власного уроку.

GoFormative автоматично зберігає вибрані файли в обліковий запис користувача. Якщо користувач повторно захоче використати матеріали із попередніх уроків, то не потрібно відкривати бібліотеку та шукати матеріали. Ця функція є корисною, тому що не потрібно додатково витрачати час. Ці матеріали можна використати й для іншого уроку.

Продемонструємо створення завдання для уроку, що зображено на рисунку 2

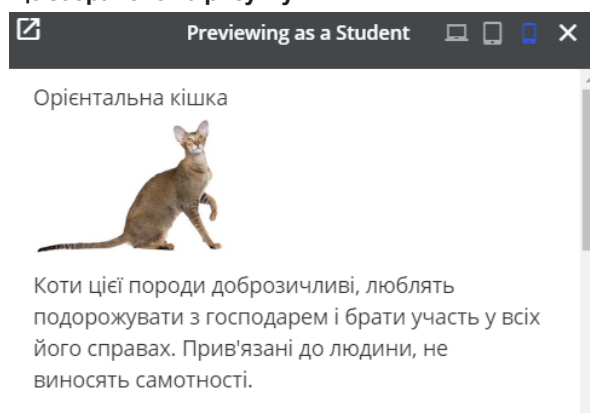

Рисунок 2. Приклад завдання уроку

На рисунку зображено текст та малюнок. Малюнок завантажили із бази даних GoFormative. Вибраний рисунок зберігається на сторінці користувача. Біля рисунку є поле для введення тексту. Текст є описом рисунку, або цікавим навчальним матеріалом. Можна вибрати тестові питання на матеріал уроку.

Біла дошка

Особливість інтерактивного середовища GoFormative є режим «Білої дошки». Біла дошка використовується для створення малюнків та рисунків. Тобто, це листок для рисування предметів та об'єктів. Для порівняння можна сказати що це програма PowerPoint.

Біла дошка відкривається в окремому вікні, як сторінка. Даний елемент GoFormative не є обов'язковим при створенні навчального матеріалу. Тому що не завжди під час уроку потрібно щось малювати. Але якщо використати білу дошку в якості елемента на уроці, цілком реально і навіть потрібно.

Використання режиму дошки потрібно для уроків мистецтва. Коли потрібно щось зобразити на заняттях малювання і архітектури. Використання білої дошки відносять не лише заняттях по образотворчого мистецтва, а й уроки з точних предметів. Предметів, що використовують візуальне сприйняття певного елемента.

Наприклад: математика, фізика, географія та навіть інформатика також може використовувати режим білої дошки. Коли потрібно представити, хоч і примітивно, деяку функцію або кроки виконання дії. Принцип використання приладу; комп'ютерну схему або структуру дослідного зразка з мікроскопа, тощо.

Можливості режиму «білої дошки» широкі: можна малювати, писати текст чи зберігати фотографії. Це поле для створення власних рисунків та для збереження інших файлів.

При відкритті цього режиму також відкривається меню. Меню складається з кнопок, які дозволяють редагувати елементи на дошці. Перелік кнопок із меню: олівець, текстове поле, зображення, кнопки приближення. Опишемо функції та можливості кнопок.

Олівець – інструмент для малювання на полотні. Можна вибрати декілька інструментів. Серед цих інструментів є олівець та фломастер або маркер. У користувача є можливість вибору.

Геометричні фігури – можливість вставки геометричних фігур. Наприклад, для відображення математичних функцій, чи зображення сніговика або рівні лінії у багатоповерховому будинку. Коли потрібно відобразити точно та рівно лінії у рисунку.

Зображення – збереження та вставка зображень із комп'ютера. Під час створення уроків викладач вибирає файли із власного комп'ютера. Не використовуючи готові шаблони із GoFormative.

Текст – вибір полотна для написання тексту. Це може бути опис предмета. Також це може бути завдання до прикладу, коли користувач пояснює картинку.

Гумка – інструмент для видалення частини рисунку. Коли користувачу потрібно підправити зображення(видалити частину рисунку, або всю дошку). Для відображення інших елементів, що були на попередньому місці.

Кнопки «+» та «-» – для приближення та віддалення дошки. Якщо користувачу потрібно наблизити або віддалити частину полотна, можна відобразити текст чи фото із полотна.

Повернута стрілка – для повернення попередньої дії. Щоб відобразити першу дію або повернутися до правильної дії вирішення рівняння з математики.

Корзина – для видалення елементів дошки. Перед видаленням певного елемента потрібно його вибрати. Звична для всіх функція, адже є майже у всіх програмах та інтерактивних середовищах.

Хоча цих кнопок небагато, але і їх вистачить для створення власного красивого рисунку. Потім можна рисунки використовувати на інших заняттях. Для представлення іншому класу чи іншій групі.

Створення класу

GoFormative дозволяє створювати класи. Не лише створити урок та продемонструвати його. А й додати

інших користувачів, цим самим надавши доступ до навчальних матеріалів. Користувачі, яких додають є: учні, викладачі з інших предметів чи шкіл. Щоб учні змогли переглянути навчальний матеріал, потрібно їх додати. Додавання здійснюється за допомогою кнопки *quest students* (запросити учня).

Після формування уроку платформа GoFormative автоматично створює індивідуальний код. Код відповідає лише тому уроку, який створив користувач. Викладач, який створив урок копіює код та розсилає учням. Учень, отримавши код, переходить на сторінку GoFormative та вводить код. Після введення відповідного коду потрапляє на потрібний урок чи сторінку із навчальним матеріалом. У цьому випадку учень може лише переглядати навчальний матеріал. Щоб учень зміг не лише переглядати, а й проходити тестування, то викладач має додати учня до групи чи класу. Після додавання учня до групи можна відповідати на тести.

До одного класу можна додати майже сто користувачів. Цієї кількості досить, щоб провести урок для двох чи трьох класів одночасно. До прикладу, якщо учень хоче прослухати матеріал ще раз чи повторно відповісти на запитання із тесту.

Можливість створення не одного, а декількох класів також дає велику перевагу. В залежності від тарифного плану можна створювати великі чи менші сторінки із навчальним матеріалом. В одного вчителя може бути декілька сторінок на одну тематику, де окремо є навчальний матеріал і окремо тести до матеріалу. При цьому ці сторінки можуть належати декільком класам, якщо вчитель веде не один предмет.

Тестування

GoFormative – інтерактивна платформа не лише для створення уроків, а й для проходження тестування. Під час створення навчального матеріалу для уроку є можливість також створити тест. Для цього потрібно у вікні елементів вибрати запитання, після чого потрібно уточнити тип питання(з однією відповіддю чи питання із декількома відповідями).

Платформа надає можливість редагувати відповіді. Спочатку зображується поле, в якому викладач вводить власні варіанти відповідей. Поля можна додавати, чи видаляти в залежності від завдання. Також GoFormative має вкладку *edit*(редагування). У цій вкладці можна змінювати навчальний матеріал при потребі, а також редагувати відповіді та тести. Можливість виставляти бали на окреме питання та переглядати оцінки за відповіді.

Викладач в залежності від складності питання виставляє бали за завдання. А середовище GoFormative додає бали, якщо вони є. Тобто, чим питання складніше, то більше балів, і навпаки, якщо легше питання, то балів менше. Функція виставлення балів за складність не є обов'язковою. Можна лише переглянути, хто із учнів відповів, чи не відповів на запитання.

Учень, відповідаючи на запитання, отримує певну кількість балів, а платформа відображає правильні відповіді. Якщо учень відповів правильно, то система відображає зелену помітку, якщо неправильно, то це буде червона помітка.

Також важливо переглядати, хто відповів на всі запитання, а хто із учнів помилився. Потім у викладача є можливість показати результати тестів учням. Можна у загальному відобразити результати, а можна окремо - кожного учня. Після чого знову пояснити певну тему чи відповісти на питання, які виникли в учня.

На рисунку 3 зображено приклад тесту. Тест був вибраний із середовища GoFormative. Запитання та відповіді є готові, шаблонні. Потрібно лише вибрати той чи інший елемент уроку та зберегти на сторінці. Особливість GoFormative можливість відредагувати

питання та відповіді із завдань. Тобто змінити одні значення на інші, або змінити кількість відповідей. У базі даних середовища є завдання, а відповіді користувач може вводити самостійно. Якщо ж вчитель хоче ускладнити завдання, тоді він редагує завдання вводячи власні відповіді.

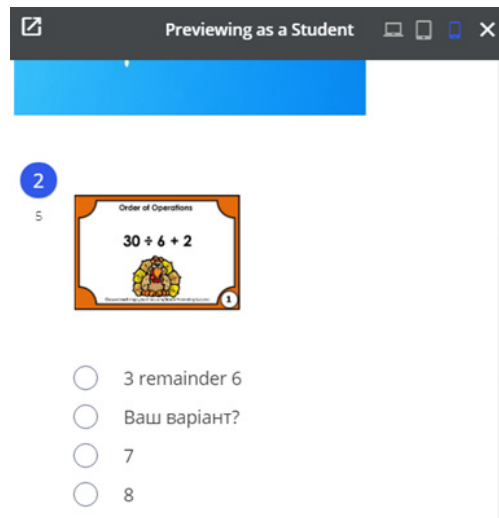

Рисунок 3. Приклад тесту

Поле бібліотека

Оскільки GoFormative – це інтерактивне середовище, то воно має вбудовану базу даних. Інші інтерактивні середовища також мають вбудовані бази даних. У залежності від тематики таких платформ є відповідні бази даних.

Під час створення уроку потрібні матеріали з відповідної теми. Не завжди у викладача є всі завдання та приклади вирішення завдань. Тому GoFormative надає можливість завантажити із власної бази потрібні матеріали. Матеріали є різного типу: і фото, і відео, і аудіо файли. Щоб відкрити матеріали, потрібно у полі пошуку ввести запит. На відповідний запит відкриється відповідний матеріал. Є функція переключення типу матеріалу. Користувач може вибрати не лише зображення, а й відео.

При створенні уроку для викладача надається вибір створеної сторінки. Крім вище згаданих фото та відео, користувачу надається ще декілька елементів, а саме: текстовий блок та біла дошка. Текстовий блок має функцію введення та збереження тексту. Це може бути опис дії чи явища.

Також це може опис прикладу або способи вирішення математичного рівняння. Опис елементів для створення електричної схеми під час проектування.

Висновки

Середовище GoFormative дозволяє створювати навчальний матеріал і проводити тестування. Інтерактивні інструменти використовують для взаємодії викладачів та учнів. Коли викладач демонструє елемент уроку, а учень в цей час знайомиться та випробовує на практиці. Такі середовища надають можливості для створення матеріалів для навчання. Ці матеріали є інтерактивні, що дозволяють взаємодіяти з кожним учнем. Надається можливість для учня, а саме показати свої ідеї та можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Курас В.К. Особливості використання STEM-засобів в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. Черкаси : ЧОІПОПП, 2020, 32с.
2. Середовище GoFormative. URL: <https://goformative.com/>

В.О.Фоміна,

учитель інформатики Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
№1 Смілянської міської ради

ВИДИ СУЧАСНИХ ПЕРСОНАЛЬНИХ КОМП'ЮТЕРІВ

РОЗРОБКА УРОКУ ІНФОРМАТИКИ. 5 КЛАС

Мета:

навчальна: ознайомити учнів з видами сучасних персональних комп'ютерів, учити розрізняти їх, з'ясувати переваги та недоліки кожного виду;

розвивальна: розвивати логічне мислення, пам'ять; формувати вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати і систематизувати інформацію;

виховна: виховувати інформаційну культуру, відповідальне ставлення до навчання, пізнавальну активність.

Тип уроку: засвоєння нових знань, формування вмінь та навичок.

Обладнання: комп'ютери, інструкції з техніки безпеки в кабінеті інформатики, картки із завданнями, картки для гри «Інфолото», підручник «Інформатика 5 клас» Н.В.Морзе, О.В.Барна, В.П.Вембер, О.Г.Кузьмінська, Н.А.Саражинська.

Програмне забезпечення: тренажер миші WMouse.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ЕТАП

Повторення правил поведінки в кабінеті інформатики.

Гра «Так чи ні?» (Учитель зачитує твердження, якщо учні згодні, то плескають в долоні, якщо ні, то не плескають)

Запитання до гри:

1. Потрібно швидко забігти в кабінет інформатики, щоб вистачило місця за комп'ютером. (Ні)
2. Якщо тобі холодно, можна приходити до кабінету у верхньому одязі. (Ні)
3. Вмикати і вимикати комп'ютер тільки з дозволу вчителя. (Так)
4. Якщо щось незрозуміло, можна показати на екрані пальцем. (Ні)
5. Працювати на клавіатурі чистими, сухими руками. (Так)
6. Клавіші на клавіатурі натискати легко та не допускати різких ударів. (Так)
7. Самостійно усувати неполадки в роботі апаратури, не обов'язково повідомляти про це вчителя. (Ні)
8. У разі погіршення самопочуття слід попередити про це вчителя. (Так)

II. ПЕРЕВІРКА ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. В анаграмах зашифровані назви пристроїв. Віднови слова (підручник: ст. 47, вправа 2)

ШИМА, НІМОТОР, ЕРПРИНТ, СТИКДЖОЙ, ЛОНКОКИ, ВІЛАКАТУРА, КАСНЕР, НОФОРКІМ

2. Уяви себе пристроєм комп'ютера і поясни, чому без тебе комп'ютер не може працювати (пристрої: монітор, системний блок, клавіатура, мишка, колонки, мікрофон, принтер, сканер).

Учні отримують зображення пристрою, потім по черзі виступають з розповіддю, починаючи словами «Привіт! Я ..., без мене не можливо...»

3. Інформаційна хвилинка (повідомлення учня про пам'ятник клавіатурі).

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ

Учитель. Розгляньте комп'ютери нашого комп'ютерного кабінету. Як ви вважаєте, чи бувають ще якісь види комп'ютерів? Якщо так — то які саме?

Отже, тема нашого уроку «Види сучасних комп'ютерів». Сьогодні на уроці ми дізнаємося,

чому слід дотримуватися правил безпечної роботи з комп'ютером, якими бувають персональні комп'ютери та чим відрізняються портативні та кишенькові комп'ютери від стаціонарних.

IV. ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Пояснення вчителя з елементами демонстрування.

Слово «комп'ютер» є похідним від англійського слова computer, яке перекладається як «обчислювач». Сучасні комп'ютери виконують безліч завдань, не пов'язаних безпосередньо з математикою.

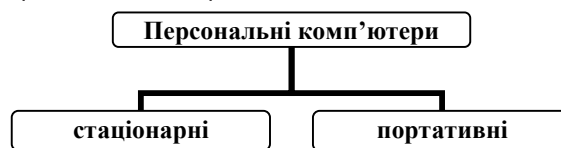
Персональний комп'ютер, або ПК, — це комп'ютер, призначений для одночасного використання однією людиною.

Є надзвичайно багато сучасних комп'ютерів. Існують також і різні класифікації комп'ютерів.

То які види комп'ютерів ви знаєте?

Заслухавши відповіді учнів, учитель моделює схему, що відображає, які бувають комп'ютери.

Найчастіше використовують стаціонарні та портативні комп'ютери.

Стаціонарний комп'ютер — це звичайний комп'ютер, який має такі складові: системний блок, монітор, миша, клавіатура, звукові колонки. Цей вид комп'ютерів ми вивчали на попередньому уроці. Стаціонарний — означає непереносний, який стоїть на одному місці. Зазвичай такі комп'ютери більші та потужніші за інші типи персональних комп'ютерів.

- Що означає слово «портативний»? Знайдіть в підручнику на сторінці 49 значення слова «портативний». *(Слово «портативни» походить від французького portative та від латинського porto — ношу й означає: невеликий за розмірами, зручний для носіння із собою предмет, який легко переміщати з одного місця в інше).*

Портативні — означає переносні. Портативні комп'ютери — це легкі мобільні ПК з тонким екраном.

Портативні комп'ютери можуть працювати від батарей, тож їх можна взяти з собою куди завгодно. На відміну від стаціонарних ПК, портативні комп'ютери поєднують центральний процесор, екран і клавіатуру в одному корпусі.

Стаціонарні комп'ютери бувають:

*Офісні;
Домашні;
Ігрові.*

Офісні персональні комп'ютери призначені для опрацювання та зберігання в першу чергу текстових і числових даних.

Домашні комп'ютери використовуються не тільки для розв'язування задач, а й для відтворення музики, відеофільмів, створення комп'ютерних фотоальбомів тощо.

Ігрові персональні комп'ютери для комп'ютерних ігор. можуть мати додаткові ігрові пристрої введення та виведення даних: джойстик, руль і педалі для комп'ютерних автоперегонів.

Портативні комп'ютери:

- ноутбук,
- нетбук,
- планшетний комп'ютер,
- кишеньковий комп'ютер

Ноутбук (від англ. *notebook* – блокнот, блокнотний персональний комп'ютер) – портативний персональний комп'ютер, корпус якого згортається у вигляді книжки. Звідси і пішла назва такого виду комп'ютерів. Ноутбуки мають невеликі розміри та вагу, деякий час можуть працювати на акумуляторних батареях.

Нетбук – портативний персональний комп'ютер, основне призначення якого полягає в забезпеченні доступу до Інтернету. Нетбуки мають ще менші за ноутбук розміри та вагу, низький рівень споживання електроенергії. Вони широко використовуються користувачами, діяльність яких пов'язана з постійною зміною місця (рекламні та торговельні працівники, працівники транспорту, студенти тощо).

У **планшетних** комп'ютерах для введення даних використовується чутлива до дотиків поверхня екрана. Планшети здебільшого використовуються для перегляду відеофільмів, прослуховування аудіозаписів, читання електронних книжок, а також для роботи в Інтернеті. Введення даних відбувається без застосування клавіатури і миші. Вводити дані можна за допомогою спеціального пера – стилуса, або пальцем руки.

Хто і коли вперше довів до досконалості фантастичні ідеї щодо існування планшета. Знайдіть інформацію про це в підручнику на сторінці 50.

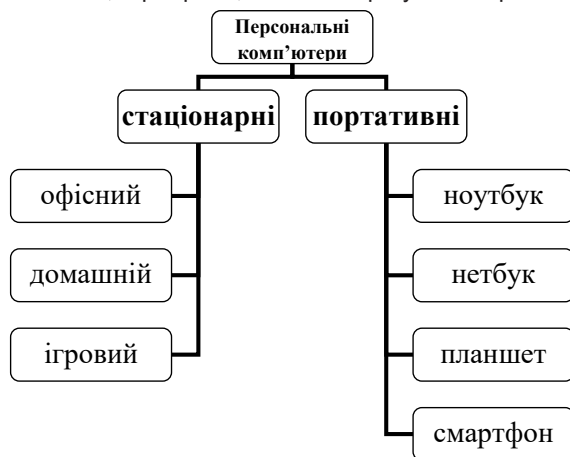
(У 1972 р. Алан Кей вперше довів до досконалості фантастичні ідеї щодо існування планшета. Цей геніальний інженер розробив зручний в управлінні комп'ютер для дітей та назвав його Dynabook. Алан Кей всім розповідав про «комп'ютер розміром із блокнот, з плоским сенсорним екраном і можливістю підключатися до мереж без дротів». Але десятки років планшетні комп'ютери не були популярними.

Кишенькові комп'ютери найменші з усіх інших за розмірами, оскільки можуть поміститися навіть у кишені. Вони також мають сенсорний екран. Кишенькові комп'ютери, що мають ще й функції мобільного телефону, називають **смартфонами**, або **комунікаторами**.

Що означає слово «смартон»? Знайдіть відомості про це на сторінці 50 підручника.

Комунікатори та смартфони призначені для забезпечення мобільного зв'язку, а також для виконання операцій опрацювання, передавання і зберігання даних: введення та пересилання текстів, робота в Інтернеті, опрацювання фотографій, ведення ділового щоденника, перегляд відео, читання електронних книжок тощо.

Отже, перевіримо, яка схема в результаті отримана.

Фізкультхвилинка (сидячи)

1. Вихідне положення – руки на голову, пальці зчеплені; 1 – підняти руки вгору (долоні зчеплені)

прогнутися, подивитися на руки; 2 – вихідне положення; 3-4 – те ж саме, 2-3 рази.

2. Вихідне положення – долоні зчеплені за голову, лікті на парті; 1-2 – повільно випрямляючись, лікті відвести в бік.

3. Вихідне положення – ноги витягнуті вперед, руки на задньому кінці сидіння; 1 – підняти ноги, плечі відвести назад; 2 – вихідне положення; 3-4 – те ж саме, 3-4 рази.

V. ПЕРВИННЕ ЗАСВОЄННЯ ЗНАЙ

Робота за підручником §6

«Обговорюємо» (ст.51) – запитання 2, 4, 5

2) Які персональні комп'ютери використовують твої рідні, знайомі?

4) Чим корисні мобільні пристрої людям різних професій. Обґрунтуйте свою думку.

5) Наведи приклади з життя, коли тобі доводилося спостерігати за роботою людей, які використовували різні види персональних комп'ютерів у своїй професійній діяльності.

«Працюємо в парах» ст.51 (завдання 1, 2)

Визначити найзручніше положення рук для роботи з клавіатурою.

Наведіть аргументи для доведення зручності вказаного на малюнку положення для ніг під час роботи за персональним комп'ютером для попередження втоми м'язів. Обговоріть, що можна зробити, якщо ступні ніг не мають опори.

Додаткове завдання

Завдання «Ти — мені, я — тобі»

Учитель починає фразу і показує на одного з учнів, який повинен закінчити фразу. Варіанти завдань: Материнська ... (плата). Системний ... (блок). Компакт ... (диск). Жорсткий ... (диск). Лазерний... (принтер). Ручний ... (сканер). Оптична ... (миша). Графічний ... (планшет). Техніка ... безпеки). Ергономічна ... (клавіатура).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Читати §6, виконати усно вправи 3, 4, 5, 6, 7 (ст. 52-54), розв'язати головоломки на ст. 54 (на вибір), оцінити свої знання та вміння за допомогою тверджень на ст. 55.

Додаткове завдання: дізнатися, що таке палмтоп.

VII. РОБОТА З КОМП'ЮТЕРОМ

Дивлячись на плакат, нагадайте яких правил слід дотримуватись при роботі з комп'ютером.

Діти по черзі називають основні правила: тримай безпечно відстань від очей до екрана монітора – 50 см; не торкайся проводів живлення, розеток, задньої панелі системного блока та монітора; не використовуй сторонні предмети; не принось на робоче місце їжу й напої; руки мають бути сухими та чистими; час безперервної роботи за комп'ютером не має перевищувати 15 хв; при виникненні незвичайної ситуації з комп'ютером негайно повідом вчителя чи лаборанта.

Робота з тренажером миші WMouse.

Вправи для зняття зорової втоми.

На екрані демонструється відео, діти слідкують очима за героєм, який постійно переміщається.

IX. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Рефлексія

1. Під час уроку я дізнався..., зрозумів..., навчився...
2. Найбільше мені сподобалося...
3. На уроках найкраще в мене виходило...
4. Я мав (-ла) труднощі з...
5. Я хотів би ще дізнатися про...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформатика: підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Н.В.Морзе, О.В.Барна, В.П.Вебер, О.Г.Кузьмінська, Н.А.Сарацінська. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2013. 256 с.
2. Морзе Н.В. Основи інформаційно-комунікаційних технологій: посібник. Київ: Видавнича група BHV, 2006. 352 с.
3. Вправи для зняття зорової втоми. URL: <http://ua.convdocs.org/docs/index-100772.html>
4. Фізкультхвилинка на уроках (5-11 клас) . URL: http://zastupnik.at.ua/publ/preventivna_robota_fizkultkhvilinki_na_urokakh/4-1-0-33.

С.В.Бондар,

заступник директора із виховної роботи, учитель історії Черкаської ЗОШ І-ІІІ ступенів №8 Черкаської міської ради

ПЕРШІ УСПІХИ

РОЗРОБКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ГРИ З ІСТОРІЇ. 7 КЛАС

Тема. Історія Українського козацтва.

Мета: узагальнення знань учнів з історії українського козацтва, формування навичок вибору правильної відповіді шляхом логічного мислення та, спираючись на набуті знання, виховувати повагу до українських козаків – захисників рідної землі.

Матеріали гри можна використовувати для залікового уроку з теми «Українське козацтво» курсу Історія України – 7 клас.

Правила гри

Гра проводиться на зразок телегри «Перший мільйон». Кількість учасників, які допускаються до відбіркового туру, не обмежується. Учасники пишуть варіанти відповідей на листках і дають помічникам, що фіксують порядок подачі відповідей. Перший, хто подасть правильну відповідь, стає учасником гри.

Завдання кожного туру складається з 15-и запитань. За кожну правильну відповідь учасник отримує 1 бал. Неспалимими сумами є 5 і 10 балів.

Кожен з учасників має право на 3 підказки: «Допомога залу» – можна скористатися колективною допомогою всіх присутніх (проводиться шляхом голосування); «Дзвінок другу» – можна скористатися допомогою будь-якої особи, що перебуває в залі; 50х50 – коли ведучий забирає із завдання 2 неправильні відповіді.

У будь-який момент учасник може зупинити гру, залишивши за собою результати неспалимої суми.

Нагороди та заохочення за перемогу або успіхи на певних етапах можна добирати довільно.

Оформлення приміщення

1. Великий напис: назва гри та тема.
2. Малюнки, що нагадують підказки(великий яскравий плакат).
3. Шкала із вказаними номерами запитань та заробленої суми.

Відбіркові питання

1. Розташувати у хронологічному порядку події, пов'язані із входом українських земель до складу Речі Посполитої.

А. Люблінська унія	Б. 1362
Б. Битва при Синіх Водах	В. 1385
В. Кревська унія	А. 1569
Г. Берестейська унія	Г. 1596

2. Розташувати ці українські князівства за порядком зі Сходу на Захід.

А. Галицько-Волинське	
Б. Київське	
В. Чернігівське	
Г. Подільське	В Б Г А

3. Розташуйте цих київських князів у хронологічному порядку.

А. Ярослав Мудрий	
Б. Ігор Рюрикович	
В. Аскольд	
Г. Володимир Великий	В Б Г А
І ТУР	

1. До складу якої держави входили українські землі наприкінці XI століття?

*А. Литва	В. Річ Посполита
*Б. Польща	Г. Кримське ханство

(Знак * означає, що вказані варіанти зникають при використанні підказки 50х50. Правильні відповіді виділені жирним шрифтом).

2. Як називали місцевість, що розташувалася вниз за течією за Дніпровськими порогами?

*А. Подніпров'я
В. Причорномор'я
Б. Поділля
Г. Запоріжжя

3. Як називалися поселення козаків, огорожені укріпленнями з порубаних колод?

А. Табір
*В. Фортеця
Б. Січ
*Г. Загін

4. Як називалася перша в історії українського козацтва Січ?

А. Запорізька Січ
*В. Нова Січ
*Б. Базавлуцька Січ
*Г. Чортомлицька Січ

5. Хто керував козацьким військом?

А. Гетьман
*В. Осаул
Б. Отаман
*Г. Командир

6. Що ніколи не вживали в їжу українські козаки?

А. Галушки
В. Салат
*Б. Тетеря
*Г. Локшина

7. Який орган Січі вирішував усі важливі справи?

А. Військова рада
*В. Державна Дума
Б. Верховна Рада
*Г. Сенат

8. Яка розвага була особливо улюбленою у козаків?

*А. Гра в шахи
*В. Анекдоти
Б. Покер
Г. Вигадувати прізвиська товаришам

9. У кого з представників козацької старшини символом влади була тростина?

*А. Отаман
В. Суддя
Б. Осаул
*Г. Писар

10. Як офіційно називався кожен козак у Січі?

*А. Товариш солдат
В. Товариш Війська Запорізького
Б. Січовий козак
*Г. Кошовий козак

11. Кому з козацької старшини як знак влади належав пірнач?

А. Полковнику
В. Писарю
*Б. Судді
*Г. Обозному

12. Які сили становили основу запорізького війська?

А. Піхота
*В. Кавалерія
Б. Артилерія
*Г. Військова розвідка

13. Хто з українських гетьманів брав участь у Хотинській битві 1921 р.?

- А. Петро Сагайдачний
- В. Михайло Дорошенко
- *Б. Марко Жмайло
- *Г. Тарас Федорович-Трясило

14. Як називали козацтво, яке перебувало на державній службі у короля Речі Посполитої?

- А. Державне
- В. Реєстрове
- *Б. Королівське
- *Г. Привілейоване

15. Який російський художник присвятив одну із своїх робіт українському козацтву?

- А. Рєпін
- *В. Саврасов
- Б. Васнецов
- *Г. Суріков

II ТУР

1. Як називали місцевість, яку першою почали заселяти козаки?

- *А. Свійське поле
- *В. Оране поле
- Б. Футбольне поле
- Г. Дике поле

2. Як називали козацьке військо?

- А. Армія
- В. Кіш
- *Б. Полк
- *Г. Рух

3. Як називався острів, на якому було засновано першу Запорізьку Січ?

- А. Мала Хортиця
- В. Кодацький
- *Б. Ненаситець
- *Г. Вольний

4. Коли було засновано першу Запорізьку Січ?

- А. 1959 р.
- *В. 1654 р.
- Б. 1556 р.
- *Г. 1494 р.

5. Як називали чуприну над лобом, що була єдиною частиною козацької зачіски?

- А. Оселедець
- *В. Судак
- Б. Кілька
- *Г. Линок

6. Яким століттям датуються перші згадки проукраїнських козаків у писемних джерелах?

- А. Кінець XV століття
- В. 1 половина XV століття
- *Б. 2 половина XIV століття
- *Г. Початок XV століття

7. Як називалися козацькі житла?

- А. Хата
- В. Курінь
- *Б. Палац
- *Г. Сарай

8. Який з перерахованих предметів не відносився до козацьких клейнодів?

- *А. Булава
- В. Бойова шабля
- *Б. Корогви
- Г. Гербова печатка

9. Як називали музикантів-співаків, які часто мешкали у Січі і оспівували походи та подвиги?

- А. Піснярі
- В. Сурмачі
- *Б. Кобзарі *
- Г. Кашовари

10. Які з названих посад не входили до козацької старшини?

- А. Осавул
- *В. Суддя

*Б. Обозний

Г. Тлумач

11. Яку швидкість могла набрати козацька «чайка»?

- А. 13-15 км/год.
- В. 18-20 км/год.
- *Б. 8-10 км/год.
- *Г. 20-22 км/год.

12. Як називалася страва з тіста, змішаного з водою і пшоном, яку козаки брали з собою у походи?

- А. Куліш
- *В. Галушки
- Б. Саламаха
- *Г. Затірка

13. Яку заборону ввів Петро Сагайдачний до дисциплінарного кодексу запорізького війська?

- А. Одружуватись
- *В. Залишати територію Січі
- Б. Вживати горілку
- *Г. Привласнювати військову здобич

14. Хто з цих козацьких ватажків брав участь у польсько-шведській війні 1601-1602 рр.?

- А. Самійло Кішка
- *В. Марко Жмайло
- Б. Северин Наливайко
- *Г. Іван Сулима

15. З ким українське козацтво у XVII ст. уклало перший міжнародний договір?

- А. Російський цар Іван IV
- *В. Сигізмунд II
- Б. Кримський хан Шагін Гірей
- *Г. Стефан Баторій

III ТУР

1. Що в перекладі з тюркської мови означає слово «козак»?

- А. Пастух
- *В. Солдат
- Б. Вільний воїн
- *Г. Захисник

2. Як називалися скелі, що виглядали з води та з яких споруджувалися перші козацькі фортеці?

- А. Дніпровські пороги
- *В. Дністровські сіни
- Б. Дунайські східці
- *Г. Бузькі ґанки

3. Як називалися козацькі човни?

- А. Ластівка
- *В. Альбатрос
- Б. Чайка
- *Г. Ворона

4. На що звертали увагу приймаючи у козаки?

- А. Сімейний стан
- *В. Віросповідання
- *Б. Знання мови
- Г. Національність

5. Хто заснував першу запорізьку Січ?

- А. Петро Сагайдачний
- В. Дмитро Вишневецький
- *Б. Богдан Хмельницький
- *Г. Остафій Дашкович

6. Що з елементів одягу ніколи не носили українські козаки?

- *А. Жупан
- *В. Шапка
- Б. Шуба
- Г. Свитка

7. Яка споруда знаходилася в самому центрі майдану посередині січі?

- А. Церква
- *В. Пушкарня

- Б. Канцелярія
*Г. Будинок гетьмана
- 8. Яких шкіл ніколи не існувало в Січі?**
А. Військова
В. Художня
*Б. Музична
*Г. Канцелярська
- 9. Хто з козацьких військових служителів ударами литаври збирав козаків на військову раду?**
А. Пушкар
*В. Тлумач
Б. Довбиш
*Г. Хорунжий
- 10. Що дослівно означає слово «клейноди»?**
А. Коштовності
В. Знаки влади
*Б. Прикраси
*Г. Герб
- 11. Якими з названих видів зброї ніколи не користувалися українські козаки?**
*А. Рушниці
*В. Гармати
Б. Пістолі
Г. Арбалети

- 12. Що козак, ідучи в похід, залишав дома?**
*А. Сокиру
*В. Лопату
Б. Косу
Г. Вила
- 13. Що козаки вважали найбільшим злочином?**
*А. Вбивство друга
*В. Крадіжка
Б. Зрада Батьківщині
Г. Втеча з Січі
- 14. У чому полягала основна реформа, проведена Петром Сагайдачним у запорізькому війську?**
А. Перетворив на регулярну армію
*В. Зменшив кількість війська
Б. Збільшив кількість війська
*Г. Збільшив кількість «чайок»
- 15. Хто з українських істориків залишив найзмстовнішу працю з історії українського козацтва?**
А. М. Грушевський
*В. Бантиш-Каменський
*Б. О. Субтельний
Г. Д. Яворницький

М.І. Галушко,

вчитель-логопед закладу дошкільної освіти комбінованого типу (ясла-садок) №35 "Горобинка" Черкаської міської ради

ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЧЕРЕЗ ІГРИ ТА ІГРОВІ ВПРАВИ

Фонематичний слух — це здатність людини до розпізнавання мовних звуків, представлених фонемами певної мови. Фонема (грец. «звук») — мінімальна одиниця звукового ладу мови. Вона творить, розділяє і розпізнає морфеми, слова, їхні форми в мовному потоці. Кожна мова має свій набір фонематичних ознак, котрі утворюють звукову структуру мови.

Зауважимо, що слух новонародженої дитини не пристосований до тонкого розрізнення мовних звуків. Ця здатність розвивається протягом першого року життя, якщо з малюком активно спілкуються дорослі, а особливо інтенсивний її розвиток спостерігається у півторарічному віці. На другому році життя розпочинається активне маніпулювання мовними звуками: дитячий лепет набуває абсолютно зрозумілої людської інтонації і виразності. Майже у кожного малюка у двохрічному віці є свої улюблені «слова», які він постійно проспівує, повторює і видозмінює.

Порушення фонематичного слуху у дітей

Сформовані фонематичні процеси у дитини є основою для чіткої звуковимови, правильної побудови складової структури слова, фундаментом для опанування граматичної сторони мовлення, успішного оволодіння процесами письма і читання.

Недостатня сформованість у дитини акустичних образів окремих звуків призводить до того, що вона не може у повній мірі розрізняти фонemi за звучанням, а це, в свою чергу, спричиняє заміну одних звуків іншими, тобто як говорять дорослі « у дитини «каша» в роті У деяких дітей артикуляторна база є не повною, адже не сформувались усі потрібні для мовлення

звуки, в інших - сформовані всі артикуляційні позиції, але вони не вміють розрізняти деякі позиції, тобто правильно вибрати потрібний звук. У результаті цього фонemi змішуються, одне й те ж слово у мовленні дитини приймає різний звуковий образ. Це називається «змішання» або «взаємозаміна» звуків (фонем). Це порушення необхідно корегувати.

З чого ж потрібно починати розвиток фонематичного слуху ?

Фонематичний слух необхідно розвивати змалечку. Для розвитку слухового сприймання дитини головною умовою є розбірливе чітке мовлення дорослого без «сюсюкання». Правильно сформоване мовлення дорослого — це еталон для дитини. Наспівування малюку колискових, забавлянок розвиватиме його слух. Потрібно дитині читати казки! Читання казки позитивно впливає на фонематичний слух та розвиток мовлення загалом.

Але найголовнішою умовою розвитку дитячого мовлення є гра як основний вид діяльності дитини дошкільного віку. Для дітей - це засіб пізнання оточуючого світу. Дитину спонукають гратись допитливістю і потреба активно діяти. Саме гра збагачує її знаннями, розвиває уміння і навички, пробуджує фантазію, стимулює розвиток мислення. І саме у грі дитина вперше відчуває потребу в досягненні успіху і розуміє, що успіх здебільшого залежить від старання. Гра сприяє становленню усвідомленої пізнавальної мотивації дошкільників.

Ігри, спрямовані на розвиток фонематичного сприймання, сприяють формуванню у дітей направленості на звукову сторону мови, розвивають

уміння вслухатися в звучання слова, упізнавати і виділяти окремі звуки, розрізняти звуки близькі за звучанням і вимовою. У процесі ігрової діяльності відбувається удосконалення чуттєвого досвіду використання рідної мови: розвиток здатності дитини на основі власного досвіду виділяти суттєві ознаки звуків української мови.

У роботі з формування фонематичного сприймання виділяють **наступні етапи**:

I - розпізнавання немовленнєвих звуків;

II - розрізнення висоти, сили, тембру голосу на матеріалі однакових звуків, слів, фраз;

III - розрізнення слів, близьких за своїм звуковим складом;

IV - диференціація складів;

V - диференціація фонем;

VI - розвиток навичок елементарного звукового аналізу.

Розпочинається робота з формування фонематичного сприймання з розвитку слухової уваги і слухової пам'яті. Невміння вслухатися в мову оточуючих є однією з причин неправильної звуковимови. Дитина має набути уміння порівнювати своє власне мовлення з мовленням оточуючих і контролювати свою вимову.

Робота з розвитку фонематичного сприймання проводиться спочатку на матеріалі немовленнєвих звуків і поступово охоплює всі мовні звуки, що входять у звукову систему даної мови.

Ігри можна проводити як під час організованої роботи з дошкільниками, так і у вільний час індивідуально чи з підгрупою дітей. Пропонуємо комплекс ігор та ігрових вправ, спрямованих на формування фонематичного сприймання у дітей дошкільного віку.

ІГРИ ТА ІГРОВІ ВПРАВИ

1. ІГРИ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗВИТОК СЛУХОВОЇ УВАГИ

Впізнай за звучанням

Мета. Розвиток слухової уваги, фразового мовлення.

Обладнання: ширма, різні іграшки і предмети, за допомогою яких можна відтворити специфічний звук (папір, брязкальце, горіхи, крупа, склянка з водою, дерев'яні палички і т.д.)

Опис гри. Дорослий за ширмою створює шуми і звуки, застосовуючи різні предмети. Той, хто розпізнав, чим дорослий створює шум, піднімає руку і говорить йому про це.

Можна відтворювати різні шуми: кидати на стіл різні предмети, стукати предметом об предмет, м'яти чи рвати папір, дзвонити у дзвоник, у брязкальце, переливати воду, розколювати горіхи і т. д.

Той, хто відгадує шум, отримує фішку.

Вартовий

Мета. Визначення напрямку звуку. Розвиток просторового орієнтування.

Обладнання: пов'язка на очі.

Опис гри. Посередині майданчика креслять коло. У середині кола дитина із зав'язаними очима (вартовий). Усі діти з одного кінця майданчика повинні тихо пробратися через коло на другий кінець. Вартовий слухає. Якщо почує шурхіт, кричить: «Стій!» Всі зупиняються. Вартовий іде на звук і старається відшукати, хто шумів. Знайдений виходить з гри. Гра продовжується далі. Після того як будуть піймані чотири - шість дітей, вибирається новий вартовий, і гра починається спочатку.

2. ІГРИ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗВИТОК МОВНОГО СЛУХУ

Відгадай, чий голосок

Мета. Упізнати товариша за голосом. Розвиток координації рухів.

Обладнання. Мишка (іграшка).

Опис гри. Діти сидять півколом. Перед ними на деякій відстані спиною до них сидить дитина з мишкою.

Педагог пропонує кому-небудь з дітей покликати мишку. Ведучий повинен відгадати, хто його покликав. Він зупиняється перед тим, хто покликав і пищить. Той, кого упізнали, отримує мишку, сідає з нею на стільчик і водить.

Відгадай, хто це

Мета. Виховання слухової уваги.

Опис гри. Діти стоять по колу. Ведучий виходить в середину кола, закриває очі і потім іде в будь-якому напрямку, поки не наштовхнеться на одного з дітей, котрий повинен подати голос заздалегідь обумовленим чином: «ку-ку-рі-ку», «гав-гав-гав» чи «няв-няв» і т.п. Ведучий повинен відгадати, хто з дітей кричав. Якщо відгадає, то стає в коло. Той, кого впізнали, буде ведучим. Якщо не вгадає, то залишається водити ще раз.

Візьми іграшку

Мета. Розвивати слухову увагу у дітей, учити їх чітко промовляти багатоскладові слова.

Обладнання. Іграшки: крокодил, Буратіно, Чебурашка, Дюймовочка.

Опис гри. Діти сидять півколом перед столом, на якому розкладені іграшки. Педагог пошепки називає один з предметів, що лежать на столі, дитині, яка сидить поруч, та, також пошепки, повинна назвати це слово сусіду. Слово передається ланцюжком. Дитина, яка почує слово останньою, встає, підходить до столу, знаходить даний предмет і голосно називає його.

3. ІГРИ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗРІЗНЕННЯ ПРАВИЛЬНО І НЕПРАВИЛЬНО ВИМОВЛЕНОГО ЗВУКУ

Незадоволений Сашко

Мета. Розвивати навичку звукового контролю за якістю вимови звуків в чужому мовленні, уміння визначати правильну і спотворену вимову звуків.

Обладнання. Картинки з зображенням незадоволеного хлопчика за кількістю дітей.

Опис гри. Дітям пропонується прослухати ряд складів (слів чи фразу). У випадку, якщо вони почують неправильну вимову звуків – піднімають картинку з зображенням незадоволеного Сашка.

Як правильно сказати?

Мета. Учити визначати неправильно промовлені слова і виправляти їх.

Опис гри. Логопе імітує спотворену і нормальну вимову звуку в слові і пропонує дітям порівняти два види вимови і відтворити правильний.

Будь уважний!

Мета. Учити визначати правильність вимови слів.

Обладнання. Картинки: банан, альбом, клітка.

Опис гри. Перед дитиною розкладають картинки і пропонують уважно слухати логопеда: якщо логопед правильно називає картинку — дитина піднімає зелену фішку, неправильно – червону.

Пропоновані слова: баман, паман, банан, банам, ванан, давай, баван, ванан; аньбом, айбом, альбом, альбом, авьбом, альпом, альном, аблем; кліпка, к'їтка, клітта, тлітка, квітка, тлітка, клітка, тлітка.

4. ІГРИ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗРІЗНЕННЯ БЛИЗЬКИХ ЗА ЗВУКОВИМ СКЛАДОМ СЛІВ

Незнайко заплутався

Мета. Учити підбирати на слух слова, схожі за звучанням.

Опис гри. Логопед промовляє слова і пропонує дитині назвати слово, котре не схоже на інші:

мак, бак, так, банан;
сом, лом, індик;
лимон, вагон, кіт;
мак, бак, віник, рак;
гном, вінок, каток;

п'ятка, ватка, лимон, кладка;
диван, клітка, сітка;
дім, дим, потік і т.д.

Поет

Мета. Учити підбирати потрібне за смислом і звучанням слово.

Опис гри. Логопед читає віршик, виділяючи голосом останнє слово в першій строфі, і пропонує вибрати для рими одне слово з пропонуваного:

Наспівує мені на вушко Цікаві казочки (перина, подушка, сорочка)	Ось так гостя: вся в сніжинках завітала в дім... (лисичка, ялинка, снігуронька)
Від бруднулі тишком- нишком Утікала навіть... (жабка, книжка, подушка)	Дві сестрички, дві синички Утікали від... (лисички, собаки, ворони)
Пішла киця по водицю, Тай упала у ... (яму, криницю, калюжу)	Поки смажив, поки пік, Той пиріг водою... (став, стік, збіг)
Їла Катя паляницю, Пригостила нею ... (бабусю, кицю, сестру)	А тепер мені в неділю треба відпочити, Свою хатку гарнесенько треба ... (підмести, прикрасити, розмалювати)

Постав на місце

Мета. Учити підбирати слова для рими з допомогою картинок.

Обладнання. Картинки: мак, рак, гном, сом, кіт, кит, миска, мишка, вінок, клубок.

Опис гри. Логопед читає віршик і пропонує дитині вибрати з близьких за звуковим складом слів, зображених на картинці, потрібне слово і відповісти на питання. (Попередньо предмети на картинках називаються дитиною, складні поняття уточнюються).

Нумо, друже, не вгавай, на місця все розставляй:

Розквітає в полі...? (мак)
На гачок піймався...? (рак)
Молочком ласує...? (кіт)
Плаває у морі...? (кит)
На столі у мамі...? (миска)
Шарудить в коморі...? (мишка)
На зріст зовсім маленький...? (гном)
У річці спить вусатий...? (сом)
Сплела Наталочка...? (вінок)
Нитки змотаємо в...? (клубок)

5. ІГРИ, СПРЯМОВАНІ НА ДИФЕРЕНЦІАЦІЮ СКЛАДІВ

Повтори правильно

Мета. Розвивати фонематичне сприймання, уміння чітко відтворювати ланцюжки складів.

Обладнання: м'яч.

Опис гри. Діти сидять по колу. Педагог пропонує дітям по черзі спіймати м'яч і уважно послухати ланцюжок складів, потім дитина повинна правильно повторити і повернути дорослому м'яч. Ряди складів можуть бути різними: ми-ма-му-ме, па-пя-па, са-са-за, ша-са....

Телефон

Мета. Розвивати фонематичне сприймання, уміння чітко відтворювати ланцюжки складів.

Опис гри. Діти сидять в ряду один за одним. Логопед називає склади або серію складів (наприклад: са, су-су-со, па-па-са і т.д., які складаються з звуків не порушених у вимові дітей) на вушко першій дитині. Серія складів передається ланцюжком і остання

дитина промовляє її голосно. Послідовність ланцюжка міняється.

Не такий, як всі

Мета. Учити виділяти склад, що відрізняється від інших.

Опис гри. Логопед промовляє серію складів (наприклад: ну-ну-но, сва-ска-сва, са-ша-са і т.д.) і пропонує дітям визначити, який склад відрізняється від інших і чим.

6. ІГРИ, СПРЯМОВАНІ НА ДИФЕРЕНЦІАЦІЮ ЗВУКІВ

Знайди місце для своєї картинки

Мета. Активізація словника, диференціація різних звуків.

Обладнання. Картинки, у назвах яких, є шиплячі звуки.

Опис гри. Діти сидять за столами. Педагог показує їм картинку, де зображена шина. Педагог говорить: «Коли повітря виходить з шини, чути: ш-ш-ш-ш... Цю картинку я кладу з лівого боку столу». Потім показує їм картинку, де зображений жук, і нагадує, як жук дзижчить: ж-ж-ж-ж... «Цю картинку я ставлю з правого боку столу. Зараз я буду показувати і називати картинку, а ви слухайте, в назві якої з них буде звук [ш] чи [ж]. Якщо почуєте звук [ш], то картинку треба покласти зліва, а якщо почуєте звук [ж], то її треба покласти справа». Педагог показує, як потрібно виконати завдання, потім діти по чергово називають картинку, які показує педагог і розкладають їх у відповідні місця.

Не помились

Мета. Диференціація звуків [с] - [з].

Обладнання. Картинки «Свисток» і «Замок».

Опис гри. Дітям дають по дві картинки. На одній намальований свисток, на другій - замок. Картинку зі свистком діти беруть в ліву руку, з замком - в праву. Педагог показує їм і називає картинку, в назвах яких є звуки [с] або [з], злегка виділяючи голосом ці звуки. Якщо в слові є звук [с], то діти піднімають картинку з свистком і говорять: с-с-с..., а якщо звук [з], то з замком і говорять: з-з-з... Повторюючи гру, можна вводити картинку, в назві яких немає ні того, ні іншого звуку. В такому випадку діти не повинні піднімати свої картинки.

7. ІГРИ, СПРЯМОВАНІ НА ФОРМУВАННЯ ФОНЕМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ І СИНТЕЗУ

Упіймай звук

Мета. Учити виділяти звук з ряду інших звуків.

Опис гри. Діти сидять по колу. Педагог пропонує дітям плеснути в долоні, коли вони почують звук [а]. Далі пропонуються різні звуки.

Послідовні звуки

Мета. Учити послідовно називати звуки у слові.

Обладнання. М'яч.

Опис гри. Діти сидять у колі. Дорослий кидає м'яч дитині і називає слово. Дитина, яка спіймала м'яч, називає послідовно звуки, з яких складається запропоноване слово, потім повертає м'яч дорослому.

8. ІГРИ НА ВИДІЛЕННЯ ПЕРШОГО І ОСТАНЬОГО ЗВУКА В СЛОВІ, ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ЗВУКУ (ПОЧАТОК, СЕРЕДИНА, КІНЕЦЬ)

Веселий потяг

Мета. Учити визначати місце розташування звуку в слові.

Обладнання: іграшковий потяг, картинку, у назві яких є певний звук, що займає в слові різні позиції.

Опис гри. Перед дітьми розташовується потяг з трьома вагонами, в яких поїдуть іграшкові пасажири, кожен у своєму вагоні: в першому - ті, у назві яких заданий звук знаходиться на початку слова, у другому - в середині слова, в третьому - в кінці.

Назви перший і останній звук

Мета. Учити визначати перший і останній звуки у словах.

Опис гри. Дорослий називає слово, а дитина визначає у ньому перший і останній звуки: шуба, рис, сир, час, жук, дощ і т. д.

9. ІГРИ НА ВИЗНАЧЕННЯ ПОСЛІДОВНОСТІ ЗВУКІВ У СЛОВІ

Виклади слово фішками

Мета. Вправляти у визначенні послідовності звуків у слові.

Обладнання: картинки, фішки, картки з клітинками за кількістю звуків в слові.

Опис гри. Дітям пропонується картинка, слово-назва якої буде аналізуватися, і графічна схема слова. Кількість клітинок цієї схеми відповідає кількості звуків даного слова. Дітям фішки і пропонують викласти їх в графічній схемі. (Спочатку для аналізу даються односкладові слова типу *кіт, мак, дім, сад.*)

Злови звук

Мета. Вправляти у послідовному називанні звуків у словах.

Обладнання: м'яч

Опис гри. Діти стоять по колу, дорослий з м'ячем у центрі кола. Дорослий промовляє слово і кидає м'яч гравцеві. Той має назвати перший звук у слові і повернути м'яч ведучому. Ведучий кидає м'яч наступному гравцеві, який називає другий звук у слові. Гра продовжується, поки усі звуки у заданому слові не будуть названі, потім ведучий називає наступне слово. (Починати слід зі слів, що складаються з трьох звуків типу *сир, зуб, рис, кіт, суп.*)

10. ІГРИ, СПРЯМОВАНІ НА РОЗВИТОК НАВИЧОК СИНТЕЗУ СЛІВ

Відгадай

Мета. Розвивати уміння складати слова з запропонованих звуків.

Обладнання: предметні картинки.

Опис гри. Логопед пропонує дітям відгадати, яке слово утвориться з перших звуків, котрі зустрічаються у назвах предметних картинок (наприклад: сік, оса, ніс - сон, ключ, індик, торт - кіт).

Телеграфісти

Мета. Розвивати навички послідовного звукового аналізу, навчати звуковому синтезу слів.

Обладнання: предметні картинки.

Опис гри. Грає логопед і двоє дітей. Логопед демонструє предметну картинку потай першому гравцю. Той має передати другому гравцю «зміст телеграми» - назву картинку по звуках. Другий гравець «приймає телеграму» - називає слово повністю, тобто здійснює операцію звукового синтезу. Потім гравці міняються ролями і гра продовжується.

11. ІГРИ, СПРЯМОВАНІ НА ВИЗНАЧЕННЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗВУКІВ

Різнокольорові м'ячі

Мета. Закріплення диференціації голосних і приголосних звуків, розвиток уваги, кмітливості.

Обладнання: м'ячі червоного і синього кольору.

Опис гри. Дорослий: Червоний - голосний. Синій - ні.

Що за звук? Скажи мені!

Педагог кидає м'яч дітям. Той, хто піймав, називає голосний звук, якщо м'яч червоного кольору, приголосний - якщо м'яч синього кольору, і кидає м'яч педагогу.

Покажи кружечок потрібного кольору

Мета. Закріплення диференціації голосних і приголосних звуків,

Обладнання: червоні і сині кружечки за кількістю дітей.

Опис гри. Кожній дитині роздають по червоному і синьому кружечку. Педагог пропонує дітям послухати різні звуки і підняти синій кружечок, якщо вони почують приголосний звук і червоний, якщо голосний.

Аналогічно можна проводити ігри на диференціацію приголосних за м'якістю - твердістю, дзвінкістю - глухістю.

Назви братика

Мета. Закріплення уявлень про тверді і м'які приголосні.

Обладнання: м'яч.

Опис гри. Перший варіант.

Логопед називає твердий приголосний звук і кидає м'яч дитині. Дитина ловить м'яч, називає м'яку пару звука - «братика» і повертає м'яч логопеду. У грі приймають участь всі діти. Вона проводиться в достатньо швидкому темпі. Якщо дитина помиляється і дає неправильну відповідь, то логопед сам називає потрібний звук, а дитина повторює його.

Другий варіант

Логопед називає м'який приголосний звук, а діти - його тверду пару. Логопед підключає до перевірки відповіді самих дітей. Для цього в правилах гри обумовлюють, що якщо діти помітять помилку, вони повинні плескати. Це спонукає всіх дітей бути активними і уважними протягом усієї гри, а не тільки тоді, коли логопед кидає їм м'яч.

Третій варіант

Логопед спочатку називає твердий приголосний звук, а діти його м'яку пару. Потім, коли в грі прийме участь половина дітей, дорослий називає м'який приголосний, а діти - його тверду пару.

Розвиток фонематичного слуху і сприймання має вагоме значення для оволодіння навичками читання і письма, позитивно впливає на становлення усієї мовної системи дошкільника, а також закладає основи успішного шкільного навчання. Тому, використовуючи запропоновані завдання, логопеди та вихователі закладів дошкільної освіти зможуть викликати у дітей інтерес до гри, грамотно організовувати ігри, забезпечуючи зацікавлене засвоєння дітьми навчального матеріалу і в невимушеній формі залучаючи їх до оволодіння новими знаннями, уміннями і навичками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова Т. В. Живые звуки, или Фонетика для дошкольников. Санкт-Петербург: Детство-пресс, 2005. 48 с.
2. Алтухова Н.Г. Научитесь слушать звуки. Санкт-Петербург: Издательство «Лань», 1999. 112 с.
3. Волкова Л. С., Голубева Г.Г. Рекомендации к системе обследования фонетической стороны речи у дошкольников с ЗПР. *Дефектология*. 1995. №2. С. 18-25.
4. Воробьева В. К. Методика развития связной речи у детей с систематическим недоразвитием речи: учеб. пособие. Москва: АСТ: «Астрель», 2009. 158 с.
5. Дарвиш О. Б. Возрастная психология. Москва: Владос, 2003. 264 с.
6. Дурова Н.В. Фонематика. Как научить детей слышать и правильно произносить звуки. Москва: Мозаика-Синтез, 2000. 112 с.
7. Миронова С. А. Развитие речи дошкольников на логопедических занятиях. Москва: Просвещение, 1991. 208 с.
8. Обухова Л. Ф. Возрастная психология: учебник. Москва: Издательство Юрайт: МГПУ, 2001. 460 с.
9. Основы логопедии с практикумом по звукопроизношению: Учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений / Под ред. Т. В. Волосовец. Москва: Издательский центр «Академия», 2002. 200 с.
10. Основы логопедической работы с детьми: Учебное пособие для логопедов, воспитателей детских садов, учителей начальных классов, студентов педагогических училищ / Под общ. ред. д. п. н., проф. Р. В. Чиркиной. Москва: АРКТИ, 2003. 240 с.

Л.В. Різник,

учитель біології Гельмязівської ЗОШ I-III ступенів Золотоніської районної ради

БУДОВА І ФУНКЦІЇ ОРГАНІВ ТРАВЛЕННЯ

РОЗРОБКА УЗАГАЛЬНЮЮЧОГО УРОКУ З БІОЛОГІЇ. 9 КЛАС

Тема. Травлення.

Мета:

- **навчальна:** систематизувати знання про будову і функції органів травлення, їхній взаємозв'язок з іншими системами внутрішніх органів; продовжувати формувати вміння встановлювати взаємозв'язок будови і функцій органів;

- **розвивальна:** розвивати логічне мислення, вміння працювати з підручником, робити висновки і узагальнення, працювати у групах, з тестами;

- **виховна:** Виховувати в учнів вміння працювати самостійно і застосовувати отримані знання на практиці. Виховувати бережливе ставлення до власного організму.

Обладнання: таблиці «Органи травлення», рельєфні таблиці, динамічна модель «Ковтання», клаптик накрохмаленої тканини, йод, сірник.

Хід уроку

I. Узагальнення і систематизація знань про травну систему.

1. Евристична бесіда. Значення травлення. Органи травлення, функції травної системи.

Чому білки введені в кров, викликають смерть, а пройшовши через травну систему, засвоюються клітинами?

Бесіда про травлення, ферменти, органи травлення, будову стінки травного каналу.

2. Індивідуальні завдання на картці «Підпишіть окремі органи».

3. Травлення в ротовій порожнині. (Клас поділити на 4 групи. Кожна група отримує завдання.)

Завдання 1.

Згадайте, що таке рефлекс, рефлекторна дуга і поясніть, чому і як проходить виділення у людини слини при попаданні в рот солі. Намалюйте і підпишіть схему цього рефлексу.

Завдання 2.

- Чому при ковтанні їжа проходить у глотку і стравохід, але не потрапляє в гортань і носову порожнину?

- В якому випадку їжа може потрапити і в гортань? (Продемонструйте на динамічній моделі.)

Завдання 3. Які хімічні перетворення проходять із їжею під дією слини? Як це можна дослідити? (Виконайте практично)

Завдання 4. Наводимо 2 факти:

- їжа пересувається по стравоходу у будь-якому положенні тіла, навіть вниз головою;

- стінки стравоходу м'які, м'які і слизисті.

Зіставте ці факти і поясніть:

а) як, яким чином їжа проходить у шлунок по стравоходу;

б) у чому виявляється відповідність будови стравоходу і його функцій.

4. Відповіді обговорюються колективно.

5. Фронтальна бесіда:

Травлення у шлунку.

Залози шлунка, шлунковий сік, його вплив на білки їжі, регуляція виділення шлункового соку.

Взаємозв'язок будови і функцій шлунка.

6. Травлення в кишечнику. (Взаємоперевірка.)

Завдання 1: Порівняйте будову шлунка і тонкого кишківника і поясніть:

а) чому шлунок об'ємний і без ворсинок, а тонкий кишечник довгий і з ворсинками;

б) доведіть, що будова шлунка і тонкого кишківника відповідає функціям цих органів.

Завдання 2. Намалюйте кольоровими олівцями, через які кровоносні судини, відділи серця і кола кровообігу пройде:

а) алкоголь, що всмоктується в капіляри шлунка, до клітин головного мозку;

б) снідйне до клітин мозку після всмоктування в кишечнику.

7. Фронтальна бесіда з учнями з використанням таблиць. Функції та будова товстого кишківника і прямої кишки.

8. Фронтальна бесіда. Гігієнічні умови нормального харчування. Попередження шлунково-кишкових захворювань.

ДОДАТКОВІ ЗАВДАННЯ

Дайте письмову відповідь на запитання:

1. Чому ранки в порожнині рота швидко загоюються?

2. Чому у людей з хворими зубами часто хворіє шлунок?

3. Чим відрізняється по складу плазма крові, що потрапляє в капіляри ворсинок, від плазми крові, що відтікає з ворсинок?

4. Чому шкідливе самолікування кишкових хвороб антибіотиками?

5. Чому не рекомендується починати м'язову роботу зразу ж після їжі?

II. Підбиття підсумків, оцінювання робіт учнів.

III. Домашнє завдання. Повторити матеріал з теми «Травлення».

ТЕСТИ ДО ТЕМИ «ТРАВЛЕННЯ»

I рівень

1. **Ферменти слини розщеплюють:**

- а) жири;
- б) білки;
- в) вуглеводи.

2. **Фермент шлункового соку пепсин розщеплює:**

- а) жири;
- б) білки;
- в) вуглеводи.

3. **Очищає кров, накопичує глікоген, виводить із крові зруйновані еритроцити:**

- а) нирки;
- б) селезінка;
- в) печінка;
- г) підшлункова залоза.

4. **Чи можуть розщеплюватись у шлунку людини тверді жири?**

- а) так;
- б) ні.

5. **Жовч в організмі людини утворюється в:**

- а) печінці;
- б) жовчному міхуру;
- в) селезінці;
- г) підшлунковій залозі.

6. **Поживні речовини в організмі людини переважно всмоктуються в:**

- а) шлунок;
- б) тонкому кишечнику;
- в) товстому кишечнику.

II рівень

1. **Причиною захворювання органів травлення людини є:**

- а) переохолодження організму;
- б) тяжкі метали і токсичні речовини, що потрапляють в організм;
- в) порушення правил особистої гігієни;

- г) крапельна і пилова інфекції;
 д) проникнення з їжею хвороботворних мікробів.
 2. **Печінка у людини виконує функції:**
 а) видалення з організму кінцевих продуктів обміну білків;
 б) видалення з організму води;
 в) тепловіддачі;
 г) знезаражує токсичні речовини;
 д) бере участь у процесах травлення;
 е) виводить надлишок солей.
 3. **Тонкий кишечник в організмі людини виконує функції:**
 а) перетравлює білки, жири і вуглеводи;
 б) перетравлює тільки білки;
 в) знищує мікроорганізми завдяки кислому середовищу;
 г) розщеплює білки і частково вуглеводи;
 д) всмоктує продукти розщеплення білків, жирів і вуглеводів.
 4. **У ротовій порожнині людини проходить:**
 а) розщеплення білків, жирів і вуглеводів;
 б) механічна обробка їжі;
 в) розщеплення тільки вуглеводів;
 г) всмоктування води;
 д) розщеплення білків і частково вуглеводів.
 5. **Шлунок людини виконує функції:**
 а) розщеплює вуглеводи;
 б) перетравлює білки, жири, вуглеводи;
 в) знищує мікроорганізми за рахунок кислого середовища;
 г) всмоктування продуктів розщеплення білків, жирів і вуглеводів;
 д) перетравлює білки і частково вуглеводи.
 6. **Товстий кишечник людини виконує функції:**
 а) всмоктування продуктів розщеплення білків, жирів, вуглеводів;
 б) знищує мікроорганізми за рахунок кислого середовища;
 в) всмоктування води;
 г) виведення з організму неперетравлених решток їжі.

7. **Печінка людини виконує функції:**

- а) виділяє жовч;
 б) виділяє інсулін;
 в) накопичує глікоген;
 г) виділяє травні ферменти;
 8. **Підшлункова залоза людини виконує функції:**
 а) виділяє жовч;
 б) виділяє інсулін;
 в) накопичує глікоген;
 г) виділяє травні ферменти.

III рівень

1. Поясніть взаємозв'язок між будовою і функцією шлунка.
 2. У чому відповідність форми і будови зубів людини з виконуваними ними функціями?
 3. У чому відповідність між будовою і функціями дванадцятипалої кишки?
 4. У чому відповідність між будовою і функціями кишківника людини?
 5. Ротова порожнина людини покрита багатшаровим епітелієм, а кишечник – одношаровим, яке це має значення для виконання функцій названих органів?

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Биологический энциклопедический словарь / Под ред. М. Гилярова. Москва, 1989.
2. Бруновт Е., Малахова Г., Соколова Е. Уроки анатомії, фізіології і гігієни людини. Київ, 1986.
3. Гончарова В. Дидактичний матеріал з анатомії, фізіології і гігієни людини. Київ, 1979.
4. Максимова В., Груздева Н. Межпредметные связи по биологии. Москва, 1987.
5. Муртазин Г. Активные формы и методы обучения по биологии. Москва, 1989.
6. Попова Т., Никифоров Р. Опорные конспекты по биологии. 9 класс. Симферополь, 1995.
7. Шабатура М., Матяш Н., Мотузний В. Біологія людини. Підручник для учнів 8 класів. Київ, 2000.

Л.А. Усаченко,

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист мистецької школи імені К.Г.Стеценка міста Корсунь-Шевченківський

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЧУТТЯ РИТМУ В УЧНІВ-ПОЧАТКІВЦІВ

Чуття музичного ритму – це здібність, що включає сприйняття, розуміння, виконання ритмічної сторони музичних творів. Викладачі-музиканти вважають, що почуття ритму – важлива частина життя будь-якої людини, а не тільки того, хто присвятив себе творчості. За аналогією зі слухом, ця особливість вроджена, але розвинути її, зрозуміло, можна. Розвиток цієї властивості в ранньому віці має значення, тому що воно дуже пов'язано зі слухом дитини. Якщо ви займаєтеся музичним слухом малюка, значить автоматично покращуєте і його почуття ритму. Отож працює це і в зворотному порядку. Навіть, якщо дитина не стане професійним музикантом, час, присвячений музикуванню, в будь-якому випадку добре позначиться надалі на загальному розвитку маленького чоловічка.(1)

Художньо-змістовне виконання **музики** створює природні передумови для виховання і розвитку **музично-ритмічного почуття**, що розуміється як здатність активно переживати (відображати в русі) музику і внаслідок цього тонко відчувати емоційну виразність тимчасового ходу **музичного руху**. Тобто, відчуття ритму допомагає, перш за все, сама музика, яку доводиться чути або виконувати дитині. На початковому етапі фортепіанного навчання виділяють три основні складові відчуття музичного ритму:

- чуття темпу;
- чуття акценту;
- співвідношення довжини звуків у часі.

Ці три елементи складають основу для формування чуття ритму. Відомо, що для дітей найважливішим є початкове емоційне відображення музики через рух. Слухання музики супроводжується тими чи іншими

руховими реакціями, оскільки чуття ритму має моторну природу. Тому для початківців кращим способом відчуття, «пропустити через себе» ритмічну сторону музичного твору буде рух під музику, у процесі якого вони інтуїтивно відчуватимуть закономірності його метро-ритмічної побудови.

Я граю на уроці марш, польку, вальс або пісенну музику та задаю питання: що хочеться зробити – марширувати, співати чи танцювати.

На самих перших уроках до найпростіших вправ на постановку рук я додаю також ритмічні декламації віршованого тексту. Починаємо гру з ритмізації і озвучування на фортепіано різноманітних вправ. Проговорюючи слова, учень спирається на метрику слова, яка допомагає йому промовляти текст в певному ритмі і темпі. Наприклад: вправа на переноси третього пальця по октавах виконується під такий вірш:

*Кольорова райдуга в небі голубому,
Дощик вже закінчився, ми йдемо додому.*

Вправа для постановки другого, третього, четвертого пальців (гама до мажор вгору і вниз по *legato* кожним пальцем по черзі):

*Я гуляю у дворі, бачу хатку на горі.
Я по східцях піднімусь, там живе моя бабуся.*

Вправа legato по два звуки:

*Маша, Даша, їжте кашу
З'їли кашу Маша, Даша.*

Для усвідомлення рівномірної ритмічної пульсації на початковій стадії розвитку ритмічного чуття я використовую наступні вправи:

- проплескування рівномірних звуків двома руками зразу;
- простукування таких звуків кожною рукою по черзі.

З самого початку необхідно приділяти серйозну увагу вихованню відчуття пульсу у музиці. У кожному музичному творі є рівномірне чергування сильної і слабкої долі – розмір. Але в роботі з учнями я, як і багато інших вчителів, користуюсь словом «пульс». Рівномірна пульсація в музиці – це не механічне чергування одиниць руху в такті, а осмислене чергування наголошених і ненаголошених долей. Елементарно грамотне виконання музичного твору будується на відчутті внутрішньої взаємодії в такті сильних і слабких долей. Звичку виконувати їх логічно потрібно прищеплювати з самого початку навчання. Учні можна запропонувати тихо ударяти долонями по столу, відзначаючи лівою рукою сильну долю правою – слабку і рахувати вголос «раз-два». Якщо пульс трьохдольний, тобто в кожному такті три удари, то учень відзначає лівою рукою сильну долю, а правою – другу і третю і рахує «раз-два-три».

Іноколи я проплескую ритмічний малюнок, а учень повторює його. Я називаю це грою «відлуння» і такий прийом наслідування взагалі дуже широко використовується в педагогічній практиці.

Оволодіння співвідношенням довжини звуків – це якість чуття ритму, яка розвивається на численних прикладах і вправах. Початкове сприйняття ритму повинно ґрунтуватися на чіткому слуховому відчутті різних, найчастіше контрастних тривалостей. Часова одиниця, яка сприймається дітьми найприродніше, – четвертна нота. Вона набуває для учня конкретно-часового образного смислу, коли вона чергується з восьмими нотами. Я дуже широко застосовую у своїй практиці ритмічні вправи. Вправи я записую на двох лінійках: для правої руки – на верхній, для лівої – на нижній. Таким чином учень підсвідомо запам'ятовує, що права рука завжди пишеться зверху, а ліва – знизу і при знайомстві із справжнім нотним станом проблем ніколи не буває. Так само знайомимось із записом пауз, в кінці кожної вправи – дві вертикальні риски (тобто учень вже знає, що це кінець). Завдяки цим ритмічним вправам коли настає час грати з нот, то учень багато позначень вже знає. Музично-ритмічне виховання значною мірою

полягає у засвоєнні та слуховій переробці учнями конкретних типів та різновидів ритмічних малюнків, комбінацій та фігур. Послідовна та систематична робота з пізнання і закріплення у слуховому досвіді щоразу більшої суми метро-ритмічних малюнків і фігур є визначальним моментом у розвитку чуття музичного ритму.

Обов'язковою умовою ритмічного угруповання є **акцент**. Без акценту немає ритму. Акцентування є головним засобом виділення сильних долей. Від характеру акцентів залежить смисл музичної фрази. Акцент, вказуючи на сильні долі, організовує рівномірну пульсацію одиниць руху в такті і тим самим відіграє надзвичайно важливу роль у музичному виконавстві. Паралельно з точним відтворенням ритмічного рисунка я виховую в учня слухове уявлення про розмір і такт. Рівномірна пульсація в музиці – це не механічне чергування одиниць руху в такті, а осмислене чергування наголошених і ненаголошених долей. Отже, рівномірна пульсація тісно пов'язана з метричною будовою такту.

Елементарно грамотне виконання музичного твору будується на відчутті внутрішньої взаємодії в такті сильних і слабких долей. Головним засобом виділення сильних долей є акцентування. Від характеру акцентів залежить смисл музичної фрази. Тут допомагає словесний текст пісень, що сприятиме виявленню акцентованих сильних долей тактів. Учень можна порадити відмічати оплеском сильні долі музики, яку він виконує. При цьому він відчуває не тільки ритмічну пульсацію, а й однакову часову тривалість кожного такту. (Наприклад: українська народна пісня «Ой, дзвони дзвонять»).

Багато років тому, коли я починала застосовувати ритмічні вправи зі словами «ті-ті-та», я розмірковувала, як це поєднати з рахунком «раз і, два і». Але багаторічна практика показала, що такі ритмічні вправи не тільки не заважають рахунку, а й дуже сприяють засвоєнню тривалостей. Коли ми починаємо їх вивчати, я нажимаю на клавішу і пояснюю, що поки звучить ціла нота, то за цей час пройде дві половинні, або чотири четвертні, або вісім восьмих (нажимаю іншою рукою).

З самого початку, пояснюючи тривалості звуків, я говорю також і про паузи. Перш за все дитина повинна розуміти, що пауза – це знак мовчання, перерва в звучанні, але не в загальному русі музики. Це – ніби дихання в музичній мові. Ритм, як виразний засіб музики, сприймається дітьми з особливою безпосередністю, коли вони вивчають пісенні, танцювальні, ігрові п'єси. В основі розвитку чуття музичного ритму з перших кроків навчання дитини є розкриття його образно-емоційної сутності. Це є головним у вихованні в дітей навиків слухового сприйняття ритму. У цьому мені завжди допомагає використання словесних текстів до музики. Тексти я придумую сама або перекладаю українською мовою дуже часто. Ось, наприклад, **дитяча пісня «Осінь»**:

*Осінь наступила, сонечка нема,
Холодно надворі, скоро вже зима.*

Е.Сімейстер. «Ковзаючи по льоду». Маленька але дуже корисна п'єса. Тут – і використання нот в басовому ключі, і вміння передати мелодію *legato* з одної руки до іншої і, звичайно, головне – це багато різноманітних ритмічних варіантів у побудові мелодії. На протязі восьми тактів тут композитор використовує сім різноманітних варіантів ритмічних побудов. При вивченні цієї п'єски ми, як завжди, і рахуємо в слух, і проплескуємо ритмічний малюнок, але найбільше допомагає відтворити правильний ритм та виразно виконати мелодію такий текст:

*О-бе-реж-но, власти я бою-ся,
Ой, зараз ма-буть, я упа-ду.*

*Та шви-десенько ковзати вчу-ся,
На-віть легенько під-стриб-ну.*

Ю.Щуровський. «Чорний крук»:

*Я - чорний крук, гострий дзьоб у мене тут
Я бачу все, жодна здобич не втече.*

Зараз я прилечу, гострий дзьоб я наточу,

Я на гілці сиджу, зараз мишку вхоплю.
Я - чорний крук, гострий дзьоб у мене тут
Я бачу все, жодна здобич не втече.

Д.Кабалевський. «Іжак»:

Я- колючий іжачок, проколю м'ячу бочок,
Проколю я, проколю я, проколю м'ячу бочок. (2 рази)

П.Берлін. «Крокуючі поросята».

Мелодія цієї п'єси повторюється, весь час піднімаючись по октавах. Тому я придумую разом з учнем казку про сім'ю поросят (тато, мама і двоє діток-поросят).

Ходімо, ходімо, ходім гулять, ходім гулять.

Ходімо, ходімо, ходімо всі гулять.

Ходімо, ходімо, ходім гулять, ходім гулять.

Ходімо, ходімо, ходімо всі гулять.

І я піду гулять, і я піду гулять.

Ось – так.

Л.Шутте. Етюд.

Він написаний у трьохдольному розмірі, а це завжди проблема для учнів початківців. Тому я назвала його «Курочка» і придумала наступний текст:

Бігала курочка десь у дворі

Раптом під ноги упав їй горіх.

Клюнула курочка дзьобом горіх

І підняли її кури на сміх.

К. Лонгшамп-Друшкевичова. Два приятелі.

Ця п'єска написана у формі діалогу між двома товаришами, що відображено в нотному тексті динамічними позначеннями «f» і «p», кожна фраза виконується різною силою звука:

Дуже я сміливий,

Я-соромязливий.

Будем разом дружно

Ми гу-лять.

Будемо стрибати,

Ой, боюсь упасти.

Буду друга За-хи-щати!

О.Гнесіна. «Два етюди».

Маленькі етюди, кожен з яких формує навик виконання legato по три звуки правою і лівою рукою. Мої учні завжди виконують їх одним циклом без перерви. Для того, щоб учень гарно прослухав паузи в кінці тактів, використовую вірш:

Снігопад, снігопад

І сніжинки вже летять. (Перший етюд).

Сніг лежить, лід блищить,

Новий рік до нас спішить. (Другий етюд).

(п'єси взяті із збірника «Фортепіано 1 клас», упорядник-редактор Б.Міліч, Київ, Музична Україна, 1978 р.).

Ю.Щуровський. «Мишеня».

Вірш допомагає формувати відчуття поєднання восьмих і четвертих тривалостей звуків:

Я - маленьке мишеня,

В мене довгий хвостик.

Запросіть мене до вас -

Я прийду у гості.

(збірник «Маленькому піаністу», упорядник-редактор Б.Міліч, Київ, Музична Україна, 1989 р.)

Інколи в роботі з учнями виникають труднощі під час вивчення п'єсок розміром $\frac{3}{4}$. Гарно засвоїти його дуже допомагають віршовані тексти

К. Лонгшамп-Друшкевичова. «Гра в піжмурки»:

- Іду шукати!

- Спробуй догнати!

Ми поховалися,

Нас не спіймати.

(збірник «Маленькому піаністу», упорядник-редактор Б.Міліч, Київ, Музична Україна, 1989 р.)

Ще один приклад розміру $\frac{3}{4}$ – **П.Берлін. «Веселе цуценя»**

Цуцик я мале-нький,

Звуть мене Дру-жок.

Хочу я смачне-нький

З м'ясом пи-рі-жок.

Я прибіг на кух-ню,

Хвостиком ви-ляв.

І мені наш ку-хар

Пиріжок той дав.

Я його забрав,

З'їв бігом, гав-гав!

(збірник «Музична школа» фортепіано для початківців, ПП «Дев'ять балів», Київ, 2008 р.)

Основним засобом збереження темпової єдності є ясне відчуття метричної одиниці. Необхідно її відчутти до початку гри, інакше можна взяти невірний темп. При виборі темпу учень завжди повинен орієнтуватися на характер музики (наприклад українська народна пісня «Іде іде дід, дід» - виконуємо поважно, не поспішаючи).

Часто допомагає усунути ті чи інші ритмічні похибки учня під час виконання музичних творів виконавський показ педагога.

Велику роль у формуванні відчуття рівномірності ритмічного руху має гра в ансамблі. Навичка набувається завдяки ритмічно-дисциплінованому, синхронному, узгодженому та корегуючому впливу ансамблевого музикування. Це дає можливість учневі краще відчутти ритмічну основу музичного твору і привчає його грати ритмічно. Якщо учень грає в ансамблі з педагогом, то він з перших кроків навчання вчиться прислухатися до акомпанементу, який відрізняється від мелодії. Викладач в такому разі допомагає учневі відчувати і сильні долі, і метро-ритмічну пульсацію твору.

Дуже важливо застосовувати правильну методику виправлення ритмічних неточностей виконання. Кожну ритмічну помилку слід виправляти не ізольовано від попереднього матеріалу, а обов'язково у зв'язку з усією музичною фразою. Отже повторювати якесь місце з музичного твору треба завжди не з того звука, де сталася помилка, а від початку музичної фрази, від початку осмисленого музичного уривка.

Ритм як організація звуків у часі проникає в різноманітні елементи музичного змісту твору. З ритмічним характером природно зв'язане виразне інтонування мелодії. Слухове сприйняття закономірностей ритму в музичному творі - одна з найважливіших умов його повноцінної виконавської інтерпретації.

Виховання чуття ритму пов'язане з рядом труднощів об'єктивного характеру, але треба враховувати, що саме поняття «здібності» є динамічним. Отже, вони можуть і повинні розвиватися у відповідно створених педагогічних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баренбойм Л.А. Музыкальная педагогика и исполнительство. Ленинград: Музыка, 1974.
2. Корженевський А. До питання про специфіку мислення музиканта-виконавця: збірник статей «Питання фортепіанної педагогіки та виконавства. Київ: Музична Україна, 1981.
3. Курковський Г. Питання фортепіанного виконавства: зб. Статей. Київ: Музична Україна, 1983.
4. Луцко Т. Методика навчання гри на фортепіано. Київ: Музична Україна, 2018.
5. Милич Б. «Виховання учня-піаніста». Київ: Музична Україна, 1987.
6. Некрасов Ю.І. Комплексне навчання гри на фортепіано: навч. метод. посібник для вищих навч. закладів. Одеса: Астропринт, 2000.
7. Рябов М., Мурзина Е. Воспитание и обучение в ДМШ. Київ: Музична Україна, 1988.
8. Савицький Р. Основні засади фортепіанної педагогіки. Тернопіль: Астон, 2020.
9. Шульгина В. Методические основы подготовки учителя музыки по курсу игры на фортепиано. Киев: КГПИ, 1982.
10. Як розвинути почуття ритму у дитини. URL: <https://8nota.com.ua/articles/iak-rozvinuti-pochuttia-ritmu-u-ditini>

Д.С. Половець,

учитель образотворчого мистецтва Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 ім. В.І.Чуйкова Уманської міської ради Черкаської області;

А.Б. Олійник,

учитель музичного мистецтва Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 ім. В.І.Чуйкова Уманської міської ради Черкаської області;

Л.А. Горбачова,

учитель хореографії Уманської загальноосвітньої школи I-III ступенів №5 ім. В.І.Чуйкова Уманської міської ради Черкаської області

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ТАНЦІ

РОЗРОБКА ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ ІЗ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА. 5 КЛАС

Мета: Формування ключових компетентностей
Предметні компетентності:

Навчальна: ознайомити учнів з історією виникнення й різновидами українських народних танців, особливостями їх звучання та виконання. Продовжувати знайомство з українськими народними танцями, надавати характеристику засобам виразності, закріпити набуті уміння й навички про народний танець

Розвиваюча: розвивати власне розуміння специфіки змісту творів музичного, образотворчого, хореографічного мистецтва; привернути увагу до народних танців України, що є невід'ємною складовою цих мистецтв; використовувати набуті предметні компетенції у процесі творчої самореалізації; розвивати вміння учнів виконувати пісню з інструментальним та фонограмним супроводом, вміння розпізнавати на слух музичні народні інструменти, самостійно створювати пластичні імпровізації, продовжувати розвивати вміння надавати характеристику засобам виразності музичних творів

Виховна: виховувати патріотичні почуття та зацікавленість українськими народними танцями

Музичний матеріал: М.Мусоргський, гопак з опери «Сорочинський ярмарок»; український народний танець - «Козачок», «Гопак», «Аркан», муз.О.Жилінського. «Пісенька джури»

Наочні посібники: нотна хрестоматія; портрети М.Мусоргського, О. Жилінського

Обладнання: ТЗН, фонохрестоматія, українські народні костюми, репродукції картин із зображенням гопака, елементи одягу укр. нар. танців, картинки-розмальовки народних костюмів, кольорові олівці, фломастери, шаблони

Тип уроку: інтегрований урок.

Хід уроку

Учні входять до класу під музичний супровід (український народний танець -Козачок)

1. Організаційна частина.

- Перевірка готовності класу до уроку.
- Музичне вітання.

2. Актуалізація опорних знань.

- Як ви розумієте прислів'я «Музика без язика, а в гурті збирає»?
- Які твори ми слухали чи вивчали, музика яких об'єднувала б людей?
- Які українські народні інструменти ви знаєте?

3. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя музичного мистецтва.

Сьогодні урок ми розпочнемо з невеликої розмовної розминки. Перед вами 6 квадратів, під кожним з яких захована літера. Для того, щоб відкрити літеру

– потрібно виконати завдання. Відкривши всі літери ви дізнаєтесь тему нашого уроку.

Ігрова розминка « Танець».

- Швидкість виконання музичного твору? (*Темп*)
- Великий струнно-щипковий інструмент, що має 47 струн і дивовижний, чарівний тембр? (*Арфа*)
- Неправда, вигадка, розповідати нісенітницю, те, чого немає в дійсності? (*Небилиці*)
- Ім'я норвежського композитора Гріга? (*Едвард*)
- Інформація, яка є новою, найцікавішою? (*Цікавинки*)

Отже, тема нашого уроку – «**Танець. Українські народні танці**»

Слово вчителя музичного мистецтва. Українська пісня – це душа народу. Але й у танцях українці завжди були та є завзятими. На святах або після того, як добре попрацювали, збиралася молодь, щоб відпочити. А кращий відпочинок – це добра пісня і запальний танок! Мистецтво танцю сягає своїм корінням у глибоку давнину. Танці виникли як прояв емоцій і почуттів людини, яка намагалася виразити їх у рухах. Спочатку вона намагалася імітувати в танці поведінку тварин і птахів, потім – жести, що відображали певні трудові процеси. Це сприяло розвитку танцювальних рухів. Згодом танці стали складовою ритуалів, обрядів. Виконання танців потребувало інструментального супроводу. Танцювальна музика України багата й різноманітна. Найвідоміші народні танці: гопак, козачок, метелиця, аркан.

Запрошую вас зустрітися з найпопулярнішими українськими танцями – **гопаком, арканом, козачком.**

4. Основна частина.

Слово вчителя хореографії. Історія виникнення народних танців дуже давня. Розпочалася вона з магічних обрядів, рухів та заклинань, які наші предки виконували перед полюванням, збиранням врожаю, битвою з ворогом тощо.

Український народний танець формувався і вдосконалювався протягом віків та був тісно пов'язаний із життям народу, його побутом, працею, певним художнім смаком..

Українські народні танці мають певні різновиди, традиційні рухи та композиції.

Національним танцем українського народу є «Гопак» – своєрідне змагання між танцюристами. Щоб танцювати цей веселий і запальний танок, треба бути спритним і міцним. Адже гопак – танець, для виконання якого потрібна неабияка фізична сила!

Гопак виник у середовищі козаків, які боронили Україну від ворогів. Під час цього танцю козаки змагалися у спритності, силі, супроводжуючи танець вигуками «гоп – гоп». Виконання танцю допускає імпрровізацію (стрибки, присідання, обертання). Гопак бувають сольні, парні, групові. У минулому гопак виконували переважно чоловіки. Вважалося, що елементи гопака використовувались у бою. У рухах гопака козаки повторювали рухи вершника, підскакували та круtilись у повітрі, відпрацьовували володіння шаблею.

Зараз гопак танцюють переважно молоді хлопці та дівчата на сцені, під час свят, на весіллях.

Показ дітьми з хореографічного шкільного гуртка елементів танцю Гопак.

Завдання:

Долучитися до виконання рухів танцю

Перегляд відео – різновиди українського народного танцю «Гопак»

Слово вчителя образотворчого мистецтва.

У наш час переважно бачимо народні танці на сцені у виконанні танцювальних колективів або окремих виконавців, вдягнутих у національні костюми.

Також народний танець художники часто зображують на картинах.

Читання вірша «Український гопак». Стасюк В.

Український гопак – це не просто танок,
Це – культура і гордість народу!
Це – широка душа і мистецький вінок,
Цьому Роду – нема переводу!
Це – нестримний вогонь, ніжний подих вітрів,
Дивна грація, легкість і сила,
Емоційний порив, феєрверк почуттів,
Це – політ над віками, це – крила!
Це є нації код, і глибинне коріння,
Це – незламність, і гідність, і воля,
Це – велична й могутня моя Україна!
Її слава, окраса, і доля!

Слово вчителя музичного мистецтва. Діти, зверніть увагу на елементи українського костюма. Який одяг відноситься до нашого національного вбрання?

Танцювальні костюми є схожими на національний одяг, але все ж дещим відрізняються. Зазвичай дівчата одягають білі сорочки з вишитими візерунками та національною символікою, поверх них – вовняну поневу (спідниця) та фартух. Червоні намиста, чобітки та вінок з квітками чудово доповнюють образ української дівчини.

Шаровари – “візитна картка” гопака. Це широкі чоловічі штани, зазвичай червоного або синього кольорів, які підв’язують кушаком (поясом).

Бесіда.

- Які кольори переважають в костюмах?
- Якими засобами художник передав рух, динаміку танцю?

- Який настрій створюють картини?

Слово вчителя образотворчого мистецтва.

Сьогодні на уроці ви відтворите весь спектр кольорів українського народного костюма засобами художньої виразності.

Послідовність виконання роботи:

1. Розглянути шаблон.
2. Уявити співвідношення кольорів.
3. Практично виконати роботу (розфарбувати вбрання).

Виставка (захист) готових робіт.

5. Практична робота

(Практичну роботу діти виконують в парах.

Вчитель надає індивідуальну допомогу за потребою. Звучить музика)

Слово вчителя музичного мистецтва.

Ми можемо зустріти мелодії українського гопака в творчості багатьох композиторів, в оперній та симфонічній музиці. Композитор **Модест Петрович Мусоргський** (1839 — 1881р.) написав оперу «Сорочинський ярмарок». Твір сповнений народним гумором, любов’ю та інтересом до українського народного життя і побуту. Життєрадісно та завзято звучить український гопак.

(Слухання Гопака з опери «Сорочинський ярмарок» М.Мусоргського)

Бесіда:

Який характер має цей танець?

Чи схожа мелодія Гопака з опери на музику українського народного танцю Гопак?

Слово вчителя хореографії. Продовжуємо знайомство з народними танцями.

АРКАН – старовинний український народний чоловічий танець, який виконують зімкнутим колом або півколом з топірцями в руках. Він є головним елементом обряду посвячення молодого гуцула в легіні (парубки), після чого той отримував право носити топірець та підперізуватися широким паском. А ще, перед військовими виступами, щоб перевірити воїна на спритність, міцність, витривалість, чоловіки у колі виконували цей танець. Музика швидка, енергійна, запальна. Хто не витримував темпу, що постійно прискорювався, та розривав руки під час його виконання – той вибував з кола і не складав іспиту.

Завдання. Продивіться відео танцю та дайте відповідь на запитання: У чому полягає його особливість? (Мелодія, темп, ритм, вигуки)

Історія танцю «Козачок». З давніх – давен до улюблених танців українців належить старовинний масовий **хороводний танець «Козачок»**. Першими його виконавцями були козаки – воїни. Звідси походить його назва. Іноді танець починається повільним вступом ліричного характеру. Але основна частина його завжди бадьора та життєрадісна. Швидкий рух, чіткий ритм, повторення в різних варіантах тієї самої музичної фрази передають жваві й дрібні танцювальні рухи, що властиві танцю.

Учитель. Подивіться український народний танець козачок у виконанні учнів шкільного хореографічного гуртка.

Завдання:

- Чим відрізняється танець «Козачок» від танцю «Аркан»?
- Що є спільним для всіх українських народних танців?

6. Аналіз музичних творів

- Ритм яких танців вам найбільше сподобався?
- Який характер танців? Розкажіть про це.
- Які засоби музичної виразності вам вдалося розпізнати у прослуханих творах?
- Охарактеризуйте мелодію, лад, гармонію, ритм, темп, регістр, динаміку кожного танцю.

Який настрій вам «навіяли» картини з зображенням танцю? Розкажіть про нього.

Слово вчителя музичного мистецтва. Діти, а ви знаєте хто такий джура?

Джура, цюра або чура — так називали в Україні в 16—18 століттях зброєносця, учня у козацької старшини. Зазвичай джурами були молоді хлопці. Разом із козаками джури ходили в походи, брали участь у боях. Первісно джура — перське слово, що означає «товариш», в українську потрапило як запозичення з тюркської.

7. Вокально – хорова робота.

Знайомство та розучування пісні О.Жилінського «Пісенька джури».

8. Підсумок уроку. Узагальнення вивченого матеріалу. «Мікрофон»:

- Що нового ви дізнались на уроці?
- Як виник танець?
- Які українські народні танці ви знаєте? Розкажіть про їхні особливості виконання та музичний супровід.
- Які кольори переважають в українському народному костюмі?
- Який настрій у вас викликали мелодії народних танців?
- Розкажіть про свої враження.

9. Творче завдання. Придумати й намалювати ілюстрацію до диска «Українські народні танці».

Учні виходять із класу під музичний супровід (укр. нар. танець козачок).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Гопак» – виконує національний заслужений академічний ансамбль танцю України імені Павла Вірського. URL: <https://youtu.be/rpGMbjBBvIM>.
2. Танець "Козачок" URL: <https://youtu.be/2JoH6tJIBvI>.
3. Український народний танець "Козачок". URL: <https://youtu.be/AJcXJesg7KE>.
4. Аркан. URL: <https://youtu.be/xIHSiRMypgQ>.
5. Гопак. URL: <https://prolviv.com/blog/2017/04/29/nevidomi-fakty-pro-ukrainskyi-hopak/>; <http://dance.knukim.edu.ua/nevidomi-fakti-pro-ukra%D1%97nskiy-gopak/>.
6. Козачок. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/http://narodni.com.ua/unt>.
7. Аркан. URL: <https://verkhovyna.life/news/2018/10/18/352/view>; <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

В.С.Цвинтарний,

учитель фізичної культури Черкаської гімназії № 31 Черкаської міської ради Черкаської області

«НАСТІЛЬНИЙ ТЕНІС»: ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ, ВПРАВИ З ВАРІАТИВНОГО МОДУЛЯ

Невід’ємна складова подальшого суспільного прогресу, у тому числі розвитку системи освіти – вдосконалення фізичної культури української людини, що є необхідним засобом зміцнення здоров’я, в кінцевому результаті – повноцінному житті і діяльності.

Результативний напрям досягнення цих цілей – оволодіння і активні заняття спортивними іграми. Адже вони характеризуються, з одного боку, різноманітністю рухових якостей, що розвиваються, в співвідношенні природним руховим потребам людини, а з іншою – підвищеною ефективністю, обумовленою ігровою сюжетністю, емоційністю.

І серед всіх спортивних ігор настільний теніс, мабуть, в найбільшій мірі втілює їх переваги. Він розвиває якості, необхідні і стрибунові, і метальникові, і гімнастові, виховує ігрове тактичне мислення, силу волі, ініціативність, колективізм і таким чином, є дієвим способом як масового оздоровлення, так і власне спортивного вдосконалення. У організаційному аспекті до переваг настільного тенісу слід віднести і простоту інвентарю, відносну нескладність вибору місця гри і його устаткування. Її можна проводити і в спортивному залі, і на відкритих майданчиках. Настільний теніс в умілих руках може стати тим золотим ключиком, який вільно відкріє перед дітьми двері в великий світ спорту.

В нашій країні настільний теніс порівняно молодий вид спорту. Але не дивлячись на свій молодий вік, він все більше і більше стає популярним видом спорту. Тому, на нашу думку, неприпустимим є те, що настільний теніс, в порівнянні з футболом, баскетболом, волейболом і іншими іграми, займає більш ніж скромне місце в програмах інститутів фізкультури, факультетів фізвиховання при педагогічних інститутах. До цих пір відчувається недолік

спеціальної літератури по настільному тенісу. Заповнити в якійсь мірі цей пропуск і покликаний даний матеріал. Розпочнемо його виклад і історії виникнення тенісу.

В XVI ст.в Англії і Франції виникла цікава гра без визначених правил. Гнали м’ячем з пір’янами. Згодом з’явився гумовий м’яч. Збереглися малюнки сивої давнини на яких грали ракетками схожими на ті, які застосовують в великому тенісі. Потім з відкритих майданчиків гра перейшла в приміщення. Гнали на підлозі. Потім на двох столах, розташованих на деякій відстані один від одного. Потім столи поставили поруч. Між ними натягли сітку. Простий інвентар і невеликі розміри майданчика давали змогу грати де завгодно. Настільний теніс продовжувався розвиватись.

В XIX столітті він з’явився в Росії. В 1860 році в Петербурзі відкрився клуб “Крикет і лаун-теніс”, але як і раніше там переважно грали в волян, лапту, тамбурін. Тамбурін або же-де-поль з ракетками без ручки, попередником настільного тенісу.

Перші правила гри були створені в Англії. Одна партія до 30, а не до 11 очок, як тепер. Своєрідною була форма учасників: Вечірній одяг: жінки в довгих сукнях, чоловіки в смокінгах. Активізував подальший розвиток настільного тенісу винахід французького інженера Джеймса Рібса (1894р). він ввів у гру цілоудійний м’яч. Поступово змінювалась і форма ракетки. З’явилися фанерні, вага яких зменшилась майже втричі. Вкорочена ручка викликала необхідність по новому тримати ракетку. Почали застосовуватись і нові методи обклеювання ігрової поверхні: пергамент, шкіра, велюр. Автором цих модифікацій був англієць Е. Руд.

На рубежі XX століття визначилася і назва гри “Пінг-понг”.

В Англії пінг-понг, як вид спорту, визнали ще на початку 1900 року (були проведені перші офіційні змагання). Згодом в 1901 році був проведений турнір в Індії (це перші офіційні міжнародні змагання).

З Англії ця гра прийшла в **Австро-Угорщину**, потім в Німеччину, Чехословаччину. В Берліні на Вікторія плацу відкрили кафе "Пінг-понг". Згодом такі клуби з'явилися у Відні, Празі та інших містах Європи.

Прискорене розповсюдження настільного тенісу викликало необхідність створити міжнародну організацію і встановити єдині правила гри. Це зробив доктор Георг Леман (Німеччина). 6 січня 1926 року була заснована міжнародна федерація настільного тенісу – ІТТФ. Почесним її головою став Айвар монтег'ю – відомий англійський літератор, громадський діяч, який в майбутньому став лауреатом міжнародної премії "За зміцнення миру на планеті".

Перший конгрес ІТТФ і перший чемпіонат світу відбувся в Лондоні в грудні 1927 року. В змаганнях брали участь спортсмени Англії, Австрії, Чехословаччини, Німеччини, Угорщини, Данії, Швеції, Уельса і Індії. Боротьба проходила в чотирьох розрядах: одиночних – чоловіки і жінки, і парних – чоловіки і змішаних. 1928 році в змаганнях вже прийняли участь жіночі пари.

З того часу першість світу проводилась раз в два роки і паралельно першість Європи. Почали проводитися також континентальні чемпіонати Азії і Африки.

Черговий підйом цього виду спорту спостерігається в 1930-1931 роках. З'являється нова група сильних спортсменів. В колишньому Радянському Союзі перші офіційні командні містські і міжміські змагання проводяться в 20-х роках. На той час настільний теніс ще не мав популярності так, як більш розповсюджені були реарові спортивні ігри, а також різні воєнізовані види спорту.

Завдяки бурхливому розвитку промисловості, появою нових матеріалів, знайшовших своє застосування в спорті, якісно змінюється спортивний інвентар. Це, в свою чергу, вплинуло на техніку і тактику гри. Змінюються її правила.

Значною мірою сприяла розвитку настільного тенісу і поява пористої губчастої гуми, яку стали застосовувати, як накладки на ігрові поверхні ракетки. До цього гра йшла поблизу стола плоскими ударами. З появою губки (1930) гра вдосконалюється. Завдяки підвищеному зчепленні ракетки з м'ячем, з'явилась можливість надавати йому значно більші обертоти. Змінювалась і траєкторія польоту м'яча. Відкрилася можливість грати більш активно і тоді, коли м'яч опускається нижче рівня сітки столу.

Гравці захисного стилю змушені відходити далеко від столу і швидко повертатися. В іграх переважають стрімкі переміщення, серійні удари. В результаті в 1936 році ІТТФ прийняв рішення змінити назву гри. **З цього часу "Пінг-понг" отримав назву "Настільний теніс"**

Відтепер на зміну першому періоду, який відзначався простими технічними елементами (довготривалі перекиди м'яча), прийшов наступний період настільної гри, багатопланової в засобах атаки й захисту, але сильним на той час все таки були гравці захисного стилю. Для того щоб виграти очко потрібно було багато часу. Були випадки, коли гра тривала 8 годин Хагенауер (Франція) і Холдбергерг (Румунія) 1934 рік і була зупинена суддями як сама довготривала за всю історію настільного тенісу.

Міжнародна федерація повинна була прийняти відповідні рішення, і з 1936 року час зустрічі був обмежений 1 годиною, а у подальшому (декілька дискваліфікацій за пасивне ведення гри) час зустрічі було зменшено до 20 хвилин.

Зміни відбулися і в правилах гри: зниження висоти сітки з 17 до 15,25 сантиметрів, а також встановлено стандарт на висоту ігрової поверхні столу – 7 см від рівня підлоги. Введена також заборона підкручувати м'яч пальцями.

Всі ці зміни зумовлювали значні переваги нападу, як наслідок, – з'явилися гравці нового атакуючого стилю (удари зліва, справа, контргра в середній зоні і ін.)

Після Великої Вітчизняної війни значно активізується тенісний рух і в колишньому Радянському Союзі.

В 1976 році в Москві відбувся перший повоєнний міжміський матч Москва – Ужгород. Настільний теніс став улюбленою грою в Росії, Україні, Литві, Латвії, Естонії, Молдові.

В Єдиній Всесоюзній спортивній класифікації 1949 року вже було передбачено виконання спортивних розрядів і звання майстра спорту з настільного тенісу.

В 1950 році в Москві відбувся перший Всесоюзний турнір найсильніших тенісистів.

Незабаром за новими міжнародними правилами проводиться другий турнір в Ризі.

Велику роль в розвитку тенісу відіграли міжнародні матчі з командами ГДР і Польщі (1951р).

Нова епоха настільного тенісу почалася з 1952 року. Вона пов'язана з виходом на міжнародну арену японських тенісистів (першість світу в Бомбеї), які не тільки застосовували нове покриття ракетки, а й незвичайний для всіх своєрідний хват. І система гри виявилась теж незвичайною. По суті японці виконували один основний елемент техніки – накат справа, але доведений він був до віртуозної точності. Завдяки цьому, майже не застосовуючи інших ударів, вони впевнено одержали перемогу. В 1961 році на чемпіонаті світу японські тенісисти застосовують новий удар – топ-спін (диявольський м'яч з Токіо)

В той же час з'явилися елементи блискавичних дій: "Тайфун" – у волейболі, "Ультра-Сія" – в гімнастичі і ряд інших.

Блискучі перемоги японських спортсменів викликали відповідну реакцію наших тенісистів, які перебудували і вдосконалили свою систему гри і незабаром порушили встановлений баланс.

Черговий етап у розвитку настільного тенісу – це період пов'язаний із здобуттям Україною незалежності. Настільний теніс знову стає найбільш популярним і "привілейованим" видом системи спортивних ігор.

ПАРАМЕТРИ ОБЛАДНАННЯ

Стіл

Поверхня столу, що називається "ігровою поверхнею", довжиною 2,74 метра і шириною 1,525 метра, повинна бути прямокутною і знаходитися у горизонтальній площині на висоті 0,76 метра від підлоги.

До ігрової поверхні не відносяться вертикальні сторони кришки стола.

Ігрова поверхня може бути виготовлена з будь-якого матеріалу і повинна забезпечити однаковий відскік біля 23 см під час падіння на неї стандартного м'яча з висоти 30 см.

Ігрова поверхня повинна бути матовою, однакового темного кольору з білою лінією шириною 2 см вздовж кожного ребра.

Лінії вздовж ребер довжиною 2,74 м називають "боковими лініями".

Лінії вздовж ребер довжиною 1,525 м називають "кінцевими лініями".

Ігрова поверхня повинна бути розділена на дві рівні "половини" вертикальною сіткою, що розташована паралельно "кінцевим лініям", і повинна бути суцільною на всій площині кожної "половини".

Для парних змагань кожна "половина" повинна бути розділена на дві рівні "напівплощини" білою "центральною лінією" шириною 3 мм, що проходить паралельно "боковим лініям"; "центральна лінія" вважається частиною кожної правої "напівплощини".

М'яч

М'яч повинен бути сферичним, діаметром 40 міліметрів. Вага м'яча повинна бути 2,7 грама. М'яч повинен бути виготовлений з целулоїду або подібної до нього пластмаси білого або оранжевого кольору, матовий.

Комплект сітки

Комплект сітки складається з самої сітки, підвісного шнура і опорних стійок; ті частини опорних стійок, що знаходяться на ігровій поверхні стола, є частиною комплексу сітки, а не стола.

Сітку підвішують на шнур, що прив'язаний кожним кінцем до вертикальної частини стійок на висоті 15,25 см; довжина частин стійок, що виступають, повинна бути 15,25 см в бік від бокових ліній.

Верх сітки по всій її довжині повинен знаходитись на висоті 15,25 см над ігровою поверхнею.

Низ сітки по всій її довжині повинен прилягати настільки наскільки це можливо ближче до ігрової поверхні стола, а кінці сітки - до опорних стійок.

Сітка повинна бути з квадратними клітинами (довжина сторони квадрата 1,3- 1,5 см); її верхній край по всій довжині повинен бути білого кольору шириною 1,5 см.

Ракетка

Ракетка може бути будь-якого розміру, форми і ваги; її лопать повинна бути плоскою і жорсткою.

Як мінімум 85% лопаті за товщиною повинні бути з натурального дерева; клейовий шар всередині лопаті може бути армований волокнистим матеріалом, наприклад, вуглецевою фіброю, склотканиною або пресованим папером; товщина цього шару не повинна бути більша за 7,5% загальної товщини лопаті і не перевищувати 0,35 мм.

Сторона лопаті, що використовується для удару по м'ячу, повинна бути покрита звичайною одношаровою пухирчатою гумою з пухирцями назовні, загальною товщиною разом з клейовим шаром до 2 мм або двошаровою гумою типу "сендвіч", з пухирцями всередину чи назовні, загальною товщиною разом з клеєм до 4 мм включно.

Звичайна пухирчата гума - це одношарова суцільна гума, натуральна або синтетична, з пухирцями, рівномірно розподіленими по поверхні щільністю не менше 10 і не більше 30 штук на 1 кв.см.

Гума типу "сендвіч" - це один шар пористої гуми, покритий зовні одним шаром звичайної пухирчатої гуми товщиною до 2 мм.

Частина лопаті, найближчої до руків'я і охоплена пальцями, може залишатися непокритою чи покритою будь-яким матеріалом; її потрібно вважати частиною руків'я.

Лопать, будь-який шар всередині лопаті і будь-який шар покриваючої чи клеючої речовини повинні бути суцільними та мати однакову товщину.

Колір поверхні покриваючого матеріалу чи, у випадку його відсутності, самої лопаті ракетки повинен бути матовим яскраво-червоним з однієї сторони і чорним з іншої.

Допускаються невеликі відхилення від вимог суцільності поверхні або однорідності кольору в результаті випадкового ушкодження, зносу або потемніння за умови, що вони суттєво не змінюють характеристик поверхні.

Ракетка і способи її тримання

Є два способи тримання (хваток): Європейська хватка, коли ракетка розташовується горизонтально, і азійська, коли ракетка розташована вертикально такий спосіб називається хватка "пером", тому що ракетка тримається пальцями точно так, як ручка з пером під час письма).

Якому ж способу віддати перевагу? Свої достоїнства є і в тій і в іншій хватці. Європейська зручна тим, що дозволяє грати обома сторонами ракетки. При цьому найбільший ефект досягається при виконанні ударів зліва і під час гри в захисті. Позитивним є і те, що хватку не потрібно змінювати.

При європейській хватці ручку ракетки обхоплюють трьома пальцями, вказівний витягнутий вздовж краю ракетки, а великий розташований на другій, відкритій стороні і злегка торкається середнього. Ця хватка найбільше підходить для виконання різноманітних атакуючих і захисних ударів.

Є варіант європейської хватки, який полегшує виконання ударів зправа. Вказівний палець, який розташований ближче до центру ракетки, допомагає кисті значно змінити кут нахилу ракетки, що впливає на характеристику удару.

Хватка, при якій спортсмен тримає на закритій стороні ракетки вказівний і середній пальці збільшує силу удару, але веде до помилок під час гри зліва, так як м'яч часто попадає на пальці. Таке розташування пальців також обмежує гнучкість кисті при ударах закритою ракеткою.

Що означає термін "Відчуття м'яча?"

Це вміння миттєво і безпомилково вибрати кут нахилу ракетки. Для цього більшість спортсменів високої кваліфікації переміщують вказівний палець так, що його кінцевий (подушечка) впирається в ребро ракетки. Це саме чутливе місце надзвичайно чутливо управляє ракеткою.

При хватці "Пером" зручніше бити м'ячі, які летять близько від себе. Застосовування азійської хватки дає значно більші можливості для роботи кисті.

Спосіб хватки, при якій великий і вказівний пальці співставлені, сприяє підвищенню рухомості кисті, але знижує силу удару. А спосіб, при якому ці пальці розставлені широко обмежують рухомість кисті, підвищують силу удару, але його технічні можливості обмежені. Можливі також варіанти не симетричного розташування пальців. Наближення до ручки вказівного пальця значно збільшує силу удару. Роблячи упор на великий палець зручно виконувати підрізки. Наближення до ручки великого пальця зручне для виконання підрізків, але обмежує можливості удару зліва по низьких і коротких м'ячах.

Правила гри

Основні правила гри не складні. В спрощеному вигляді вони зводяться до того, щоб м'яч перелетів через сітку і влучив в половину стола суперника.

М'яч вводять в гру подачами. Їх виконують почергово, по два рази підряд кожен гравець. Партія продовжується до тих пір, поки один з суперників не набере 21 очко, а у противника буде як мінімум на 2 очка менше. Наприклад: 21:19. Якщо рахунок 21:20, то гра йде до рахунку 22:20 і т.д. Відповідний удар гравець виконує тільки після відскоку м'яча на своїй половині. Якщо ж ця умова не виконана, то очко втрачене – його виграв суперник.

Такі початкові вимоги. Але практика проведення змагань показує, що цих правил недостатньо щоб вирішити всі конфліктні ситуації. Обов'язково виникають такі спірні питання, як визначення правильності прийому, при попаданні м'яча в край столу, допустимі межі переміщення партнерів, розстановки гравців і ін.

В настільний теніс можна грати один-на-один (одиночні зустрічі), а можна і два-на-два (парні зустрічі). Вони в свою чергу розподіляються на чоловічі, жіночі і змішані.

Для проведення змагань різного рівня завжди розробляється положення, яке визначає кількість учасників, рівень їх підготовки, вік, умови змагання, визначення переможців, нагороди і ін.

Парні ігри

В парних іграх подачі виконують так, як в одиночних, але відрізняються вони тим, що м'яч з початку торкається правої сторони столу на стороні подаючого (або середньої лінії), а потім, перелетівши над сіткою, або збоку від неї, вдарився в праву половину (або середню лінію) столу приймаючого. Отже, м'яч повинен літати по діагоналі.

При порушенні цього правила подача буде програною.

Отже, після початку гри кожен з гравців по черзі відбиває м'яч з вказаною послідовністю до розіграшу очка. М'яч, відбитий не в свою чергу – програний.

Пара, яка починає партію, вирішує, хто буде подавати першим? Так само поступають і суперники. Розстановку гравців для черговості прийому в першій партії визначає та пара, яка приймає м'яч.

Після закінчення кожної серії з двох м'ячів партнер подававшого гравця переходить на місце приймаючого.

При рахунку 10 : 10 і далі відповідно проходить зміна місць приймаючих. Перед початком кожної партії суддя повинен оголосити прізвища подаючого і приймаючого.

В тій же послідовності, що і в першій партії, проводиться перша половина третьої партії (при зустрічах з трьох партій) і перша половина п'ятої партії (при зустрічах з п'яти партій).

В другій і четвертій партіях розстановка повинна бути змінена в порівнянні з першою і третьою партіями. При цьому, в другій і наступних партіях виконувати першу подачу має право кожен гравець пари.

При зміні сторін в вирішальних (третій або п'ятій) партіях приймаючі повинні змінювати розстановку.

Якщо партнери порушили черговість подачі або прийому м'яча, суддя повинен зупинити гру і відновити порядок. Всі розіграні до цього очки зараховуються. Якщо порушення правил першими виявлять учасники, то заявити про це вони мають право лише після розіграша очка.

Правильна подача

На початку подачі м'яч повинен вільно лежати на відкритій долоні нерухомої вільної руки.

Подаючий повинен підкинути м'яч приблизно вертикально вгору, не даючи йому обертатися, щоб м'яч піднявся не менше, ніж на 16 см, після того, як відірветься від долоні вільної руки, а потім опуститься, не торкнувшись чого-небудь до удару по ньому.

Коли м'яч падає, гравець, який подає, повинен ударити його так, щоб м'яч торкнувся спочатку його половини стола, а потім, пролетівши над чи навколо комплексу сітки, торкнувся половини стола гравця, який приймає; в парних зустрічах м'яч повинен послідовно торкнутись правої половини стола того, хто подає і того, хто приймає; як тільки м'яч підкидається, вільна рука гравця, який подає, повинна бути прибрана з простору між тілом гравця, який подає, і сіткою.

Спочатку подачі і до удару його м'яч повинен знаходитись над рівнем ігрової поверхні і за кінцевою лінією стола гравця, який подає; жодна частина тіла чи одягу того, хто подає чи його партнера по парі, не повинні закривати м'яч від того, хто приймає.

Гравець зобов'язаний подавати так, щоб ведучий суддя чи асистент судді могли бачити, що він подає відповідно до правил правильної подачі.

У випадку, якщо суддя вагається у правильності подачі, він може в першому випадку зустрічі об'явити перегравання та попередити гравця, який подає.

Будь-яка наступна подача цього гравця або його партнера по парі, що викликає сумнів у своїй правоті, приводить до присудження очка гравцю, який приймає.

За наявного порушення вимог правильної подачі попередження не виносяться, гравцю, який приймає, присуджується очко.

Як виняток ведучий суддя може послабити вимоги до подачі, якщо він відмітить, що їх виконанню перешкоджає фізична вада гравця, який подає.

Правильне повернення

По поданому чи поверненому м'ячу треба вдарити так, щоб він пролетів над, нижче чи навколо комплексу сітки і торкнувся половини стола суперника одразу чи після торкання сітки.

Подачі

Вміло і ефективно виконана подача дає змогу з першого удару захопити ініціативу, зкувати дії суперника або навіть зразу ж виграти очко. Подачі умовно можна розподілити так: подача, яку називають "маятник".

При виконанні цієї подачі рука описує півколо, рухаючись вниз – в сторону, потім вгору – в сторону. Як і при виконанні прямої подачі стійка гравця залежить від того, відкритою чи закритою стороною ракетки наноситься удар.

Є подача, яку називають "човник".

Для неї характерний зворотньо-поступальний рух, в середині якого робиться миттєва зупинка ракетки, після чого починається її переміщення в протилежну сторону. Удар по м'ячу наноситься або до зупинки, або зразу ж після неї. В залежності від цього м'ячу може бути надано один з протилежних по напрямку рухів.

Є ще така подача, як "віяло" під час виконання якої рука описує півколо, направлене випуклою стороною вгору. Удар по м'ячу наноситься в найвищій точці траєкторії, на її початку або в кінці. Це визначає верхнє, бокове або нижнє обертання м'яча.

Подачі "човник" і "віяло" відносять до найбільш складних.

Удари по м'ячу

В сучасному настільному тенісі застосовують десятки різних ударів, серед яких є основні:

Накат відкритою ракеткою (зправа). Завданням цього основного атакуючого удару є забезпечення високою точності попадання м'яча в ціль. Необхідна крутизна траєкторії досягається тим, що м'ячу надаються верхні оберти. Ракетка при цьому рухається вгору-вперед і наносить удар по верхній боковій частині м'яча (в випадку його верхніх обертів при верхньому крученні (накат) або по нижній (підрізка).

Короткий накат. Удар виконується стрімким рухом руки на злеті м'яча, який не досяг найвищої точки.

Довгий накат. Різновид удару справа при якому контакт м'яча і ракетки відбувається порівняно далеко від заднього краю стола. На відміну від короткого накату, удар по м'ячу виконують не так різко і стрімко, зате в нього вкладають велику силу. Застосовуючи такий спосіб удар наносять по м'ячу, який опускається.

Удар по м'ячу, який відскочив набагато вище сітки називають ударом по свічі. В цьому випадку краще виконувати тоді, коли м'яч досягає найвищої точки злету. В момент удару ракетка знаходиться над головою. Рука при цьому дещо зігнута і наносить удар з розмаху.

Накат закритою ракеткою. (Зліва при європейській хватці). Рух м'яча такий, як і при накаті справа. Необхідні оберти м'яча надає рух ракетки вгору-вперед.

Підрізка відкритою ракеткою. Основне завдання цього технічного прийому – повернути м'яч на сторону суперника, надавши йому нижні оберти і низьку траєкторію. Цей прийом застосовують при захисті.

Підрізка закритою ракеткою. (Зліва при європейській хватці). Призначення її таке як і підрізки справа. Різниця лише в тому, що рука починає рух вже зігнутою в лікті і основний рух виконують передпліччям і кистю.

Топ-спін справа. Основне призначення цього атакуючого прийому – надати м'ячу надсильне кручення. Швидкість його набагато більша ніж при накаті, що ускладнює супернику відповідні дії.

Топ-спін зліва. (При європейській хватці). Застосовують значно рідше ніж справа.

Кручена свіча. М'яч приймають на ракетку, коли рука знаходиться нижче пояса. Ракетка рухається вверху-вперед-в сторону. Спочатку вона якби супроводжує м'яч, який відлітає від неї, коли ракетка досягає рівня грудей. Виконувати цей прийом зручніше ніж зліва, тому що спортсмену легше контролювати рух відкритою ракеткою.

Плоский удар. При виконанні цього удару ракетка поставлена під прямим кутом по відношенню до напрямку свого руху. Завдяки цьому м'яч буде обертатися, якщо від обертання перед ударом, і не буде обертатися, якщо він не обертася.

Особливо обережно варто планувати тренувальні навантаження 12—15-літнім дітям. Це період найбільш інтенсивного росту молодого організму, коли різко збільшується довжина судинної системи, серйозні зміни перетерплює організм дівчинок. У цьому віці не можна давати тривалі інтенсивні навантаження — вони можуть вплинути на серцевий м'яз дітей.

У цьому ж віці значно збільшуються м'язи, що може привести до тимчасового зниження швидкості й координації рухів. Про цьому варто пам'ятати тренерові щоб уникнути скоростиглих висновків про гадану безперспективність юного тенісиста.

Всі ці моменти необхідно враховувати при складанні перспективних планів роботи з дітьми, навчальних графіків і конспектів занять. Нагромадження подібної документації й критичний її аналіз дозволяє тренерів швидше придбати необхідний досвід, уникнути помилок надалі, удосконалювати свою систему роботи.

Набір дітей у секції для занять настільним тенісом у ДСО, відомствах і ДЮСШ - не разовий захід, він триває

протягом 1,5-4 місяців. Протягом цього часу перевіряються як фізичні, так і психологічні здатності дітей до гри в настільний теніс.

Заслуговує на увагу досвід набору дітей у секції настільного тенісу в загальноосвітніх школах. Ця гра - один із найбільш популярних видів спорту серед учнів усіх віків. У школах можна регулярно переглядати великий контингент дітей і відбрати з них найбільш перспективних. Крім того, організація занять у школі зміцнює зв'язок із ДЮСШ, сприяє гарному контролю за успішністю юних спортсменів, поліпшує контакти тренерів з викладачами й батьками.

Перевага організації занять у загальноосвітніх школах і в тім, що діти не затрачують багато часу на переїзди від місця проживання до ДЮСШ і можуть приділити більше уваги шкільним, і домашнім заняттям. Вибір краще починати в літні канікули - у серпні й закінчувати в січні після закінчення зимових канікул. За цей час тренер одержить можливість переглянути хлопців під час змагань по інших видах спорту й на уроках фізкультури. Організований відбір дітей для занять настільним тенісом повинен проводитися на основі комплексної педагогічної оцінки всіх сторін діяльності випробуваних. Головна роль при цьому приділяється контрольним вправам і тестам, що дозволяють визначити рівень розвитку необхідних тенісистові фізичних і психофізіологічних якостей.

Результати первинних контрольних випробувань служать вихідними даними для подальших спостережень за відібраними, коли тренер звертає увагу не тільки на рухові здатності хлопців, але й на такі якості, як завзятість, сміливість, ініціативність, працьовитість і т.п.

Відібраний на першому етапі контингент дітей повинен у півтора - два рази перевищувати ліміт набору в тренувальну групу, тому що практика показує, що на підставі одноразового перегляду неможливо безпомилково визначити найбільш перспективних спортсменів.

Практично основний склад групи, набраної у віці 7-9 років, визначається лише після одного-двох років занять.

Прийомні випробування можна проводити в різноманітних умовах: у спортивних залах і манежах, на стадіонах і спортивних площадках. Ці випробування повинні носити характер змагань, результати їх потрібно протоколювати й вивішувати для загального огляду. Адже для більшості дітей ці випробування будуть першою зустріччю зі спортом і їхнім першим враженням, багато в чому позначається на подальшому відношенні до занять спортом. Головною вимогою відбору повинна бути його об'єктивність - ні в кого з кандидатів не повинне залишитися сумнівів у справедливості прийому одних дітей і відмови іншим. Такий відбір важко провести одному тренеру, він повинен заздалегідь заручитися допомогою своїх колег або спортсменів старших вікових груп.

На другому етапі головним є визначення не стільки рівня розвитку, що нас цікавлять, у цей момент якостей хлопців, скільки потенційних можливостей їх у настільному тенісі. Необхідно спостерігати, як учаться юні тенісисти, і періодично повторювати контрольні випробування, щоб побачити темпи росту, що нас цікавлять, якостей і з достатньою ймовірністю прогнозувати їхній подальший розвиток. Комплекс контрольних вправ повторюють через 5-6 місяців.

На всіх етапах відбору у відділеннях ДЮСШ неминуче відсівання менш перспективних дітей. Тренер повинен пам'ятати, що багато хто з відрхованих зі спортшколи дітей дуже болісно ставляться до цього, і проявляти в цих випадках педагогічну чуйність і необхідний такт. Таким хлопцям варто пояснити, що вони досягнуть кращих результатів в інших видах спорту (порекомендувати у яких), а в настільний теніс можуть грати самостійно, для свого задоволення.

Загальна фізична підготовка

Для розвитку швидкісних і швидкісно-силових якостей застосовуються: стрибки у висоту й довжину з

розбігу, многоскоки - по 15 стрибків на лівій і на правій нозі, біг з високого старту 20 м, 30 м (юнака, чоловіка, дівчини, жінки), 60 м (жінки), 100 м (чоловіка), біг 15-20 м правим і лівим боком, уперед приставним кроком, стрибки «кенгуру» (15 стрибків), стрибок у довжину з місця: уперед, вправо, уліво, назад, потрібний стрибок з місця, метання тенісного м'яча на дальність правою й лівою рукою, спортивні ігри (баскетбол, міні-футбол, теніс, бадмінтон).

Для розвитку сили м'язів: підтягування на поперечині (хвatom знизу й зверху); присідання на правій і лівій нозі («пістолет»); вправи для черевного преса - «кут» (з положення сидячи на підлозі), підйом ніг за голову з положення упор лежачи на спині, з положення упор лежачи на животі дістати предмет головою; з вису на гімнастичній стінці підйом зігнутих у колінах ніг до положення прямого кута стегон з корпусом; кидки набивного м'яча (1-2 кг) партнерові двома руками праворуч і ліворуч, однією рукою праворуч і ліворуч, через голову двома руками, через голову однією рукою.

Для розвитку витривалості: кроссовий біг 400 м (юнака), 1000, 1500 м (чоловіка), 500, 800 м (жінки), спортивні ігри (баскетбол, футбол, теніс, бадмінтон).

Для розвитку гнучкості: викручування рук із ціпком з поступовим зменшенням ширини хвата, нахили вперед з положення упор сидячи на полу, ноги в колінах прямі, повороти тулуба ліворуч і праворуч (руки із ціпком нагору-у сторони, ноги нарізно).

Цей перелік далеко не повний, в учебно - тренувальному процесі можна використати й інші вправи. Дозування повинна бути індивідуальною для кожного спортсмена. Тенісистам варто пам'ятати, що надмірний розвиток якого-небудь однієї якості може негативно вплинути на гру й строго контролювати навантаження, радячись із тренером і лікарем.

Залежно від віку, рівня розвитку й здатності спортсменів ріст їхньої майстерності відбувається вкрай нерівномірно. Ті що займалися грою з 7 років можуть до 11 - 12 років виконати норму майстра спорту, а інші досягнуть цього ж рівня, почавши займатися з 10 - 11 років, до 13-14 років, тобто ще швидше, треті - навпроти, провівши роки сумлінних тренувань, так і не досягнуть заповітного рубежу.

Для розвитку сили корисно застосовувати такі пристосування, як навантажені пояси й пов'язки туфлі з навантаженою підошвою, туфлі з подовженим носком. Використовуючи в тренуванні вправи й спеціальні засоби, варто пам'ятати, що зайве захоплення розвитком сили м'язів може привести до небажаного ефекту - значному збільшенню їхньої маси й втраті еластичності. Це негативно впливає на здатність м'язів до швидких скорочень, знижує швидкість пересувань гравця.

У гри доводиться часто займати нерухомі положення (вихідна стійка при подачі м'яча і його прийомі), але більшу частину гри спортсмен проводить у русі. Тому варто розвивати динамічну, «вибухову» силу, де переважно переважає якість швидкості, тому що доводиться переміщати руку з легкою ракеткою на невеликій відстані. Переміщати ракетку доводиться багаторазово, тому важливо розвивати не тільки швидкість, але й витривалість до швидкісних рухів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амелин А.Н. Современный настольный теннис.- М.: Физкультура и спорт, 1982. 24с.
2. Амелин А.Н., Пашинин В.А. Настольный теннис.- М.: Физкультура и спорт, 1990. 11с.
3. Байгулов Ю.Г., Романин А.Н. Основы настольного тенниса. Москва: Физкультура и спорт , 1979. 7 с.
4. Барчукова Г.В. Настольный теннис.: М. Физкультура и спорт, 1990. 88 с.
5. Правила гри в настільний теніс. /URL: <https://mixsport.pro/ua/blog/pravila-igry-v-nastolnyj-tennis>

Н. О. Богуч,

вихователь ДНЗ (ясла-садок) комбінованого типу №18 «Вербиченька» м. Черкас

МИ РІЗНІ, АЛЕ МИ РАЗОМ

РОЗРОБКА ІНТЕГРОВАНОГО ЗАНЯТТЯ ДЛЯ ДІТЕЙ 6 РОКУ ЖИТТЯ
(ДО МІЖНАРОДНОГО ДНЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ)

Мета: сприяти розвитку толерантності у дошкільників через самопізнання та взаєморозуміння; удосконалювати дитячі уміння правильно використовувати можливості своєї особистості при спілкуванні з людьми різних вікових категорій; акцентувати увагу дітей на тому, що попри відмінності між людьми, завжди можна знайти спільне; розвивати навички групової взаємодії, самоконтролю, пошуку альтернативних варіантів поведінки в різних життєвих ситуаціях; збагачувати словниковий запас дошкільників лексичним багатством рідної мови; виховувати уважність, любов до себе і оточуючих.

Обладнання: відео- та аудіоапаратура, книги для дітей, картки із цифрами та буквами, фломастери, олівці, матеріали до д/і «Сонечко радості», «Ти мій друг і я твій друг», слайди, мультфільм, макет глобуса, різнокольорові стрічки для таночка.

Хід заняття

Лине тиха, спокійна музика. Звучать у запису слова:

Рано-вранці діти прокидаються
Та швиденько в садочок збираються!
Наш садочок не простий,
Наш садочок чарівний:
Навчаються в ньому діти дружити,
Людям всім добро робити,
Бути чемними, ласкавими,
Займаються тут справами цікавими

Поки звучали музика і слова, до зали зайшли діти і привітались із гостями: «Вітаю Вас!», «Рада Вас бачити!», (пантоміма-вітання), «Доброго дня!», «День добрий!», «Хеллоу! (анг.)», «Бонжур! (франц.)», «Нихао! (япон.)», «Дзінь добри! (пол.)»

Вихователь.

«Все прекрасне на Землі - від сонця, і все хороше - від людини» (М. Пришвін). То ж сьогодні головним персонажем на нашій зустрічі буде людина, її почуття і моральні чесноти.

Кожен із нас, друзі, особливий і неповторний. Але де в чому ми відрізняємось один від одного, а де в чому схожі, отож і будемо переконуватись в цьому.

Вихователь.

Давайте ближче познайомимось із нашими гостями. Для цього, діти, вам слід назвати своє ім'я і сказати ким ви себе уявляєте в природі і чому.

Діти виконують малюнок, а потім презентують себе:

Юля.

Я - радість, бо завжди посміхаюсь.

Альбіна.

Я - мишка, маленька, тиха, але прудка.

Нікіта.

Я - сова, бо мудрий і т. д.

Вихователь.

Отже, діти, які ви?

Діти:

різні і однакові.

Вихователь. То ж, докажіть нам, що і попри відмінності між людьми можна знайти щось спільне, яке допоможе спілкуватись.

Д/г «Три слова»

Діти по черзі говорять:

1 дитина.

Я - розумна, красива, струнка.

2 дитина.

Я - стрункий, спокійний, спортивний.

3 дитина.

Я - спортивна, весела, дружелюбна.

Ставши поряд один із одним, діти утворюють ланцюжок зв'язку.

Вихователь. Саме слова вас тут об'єднали у ланцюжок, а як нам іще діяти, щоб між нами не виникали сварки і усім було добре?

Діти: бути ввічливими один до одного;

уміти слухати один одного;

любити один одного;

не ображати один одного;

дружити між собою;

допомагати один одному;

жаліти один одного;

поважати себе і людей, які поруч з нами.

Вихователь.

Молодці! Ви назвали багато чеснот, які повинні проявляти люди один до одного. Усіх їх і ще багато інших, з якими Ви ознайомитеся сьогодні, об'єднує слово **толерантність**.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ - це насамперед **ТЕРПИМІСТЬ**.

А терпимість - це уміння з повагою відноситись до чужої думки, поведінки, зовнішнього вигляду і всього того, що різнить людей.

У світі, друзі, є дуже багато людей, які відрізняються від нас. Давайте поглянемо на екран.

На екрані демонструються зображення людей різних рас, народностей, їх одяг, житло, звичаї, зачіски.

Вихователь.

Якісь відмінності між нами і ними ви помітили? Що спільного між ними і нами? **Діти відповідають.**

Вихователь.

Ви правильно говорите. Але вони такі самі люди як і ми, і тому мають такі ж права на існування із своїм способом життя, традиціями та звичаями. Тому, якщо нас щось і дивує в цих людях, то ми повинні проявляти до них терпимість. Мені хочеться, щоб правилом проживання людей на планеті Земля стали слова: «МИ РІЗНІ, АЛЕ МИ РАЗОМ!»

Вихователь.

А яка найбільша перешкода виникла б між вами і людьми з інших країн, якби ви захотіли поспілкуватися між собою?

Діти.

МОВА.

Вихователь.

Але цю проблему можна частково подолати мовою жестів і міміки, тобто, **ПАНТОМІМОЮ**.

ВИХОВАТЕЛЬ	ДІТИ
«Щиро дякую»	Прикладають праву руку на ліве плече, уклін, усмішка.
«Рада Вас бачити»	Усмішка, руки розводять в сторони, уклін
«Я більше так не буду»	Сумне обличчя, похитують головою, руки схрещені на грудях
«Не хочу з тобою гратися»	Насуплене обличчя, руки схрещені на грудях
«Іди до мене, дитя»	Усмішка, руки простягнуті вперед, рухи пальцями
«Я люблю Вас»	Створене пальцями сердечко в руках
«Дозвольте запросити на танець»	Усмішка, права рука простягнута вперед, легкий уклін голови
«Дай мені, будь ласка»	Рука простягнута вперед, усмішка на обличчі

Вихователь.

А ще треба обов'язково вчити іноземні мови, щоб легко можна було спілкуватись з людьми будь-якої країни. Це дуже важливо. А ще, щоб багато знати і вміти, потрібно багато вчитись, тобто дружити із книгами, бо «Книга вчить...»

Діти.

Як на світі жити. Слід звернутись до оцих книжок, що перед вами. Казки - дуже цінні книги для дітей, бо в них закладена людська мудрість на доступній для вас мові, а правила з цих казок будуть супроводжувати вас, друзі, усе життя.

Гра **«Чого вчить ця казка?»**. Діти беруть по одній книжці, впізнають за ілюстраціями назву казки, називають її і розкривають основне правило цієї казки.

Вихователь.

Я думаю, що з книгами ми багато чого пригадуємо та вчимось. Адже, не дарма в народі кажуть:...

Діти.

«Життя без книг - як весна без квітів».
«Золото добувають із землі, а знання із книг».
«Вік живи - вік учись».
«Будемо читати книги - будемо все знати».
«Гарна книга - кращий друг».

Вихователь.

А яким одним словом можна об'єднати всі ті знання, які ви нам продемонстрували?

Діти. МУДРІСТЬ.

Вихователь.

Сьогодні на ваших обличчях РАДІСТЬ. Цікава історія утворення слова «РАДІСТЬ». У давні часи у Єгипті люди називали Бога сонця іменем «РА» і від цього утворилися слова «РАДІСТЬ», «РАДІТИ», «РАДІСНІ».

Ось перед вами на фланелеграфі картинка - сонечко, яке втілює вашу РАДІСТЬ. Тож, любі, посміхніться, і скажіть нам хто чи що для вас є радістю в житті.

Д/г « Сонечко радості».

Діти прикріплюють на фланелеграфі до сонечка промінці пояснюючи хто чи що є для них радістю: мама, сім'я, родина, музика, іграшки, квіти, друзі і т. д.

Вихователь.

А для чого людям потрібна радість?

Діти. Щоб дарувати її людям, щоб світ навколо був щасливим.

Вихователь.

Тож, запам'ятаємо це слово - РАДІСТЬ, яка потрібна усім нам. А якщо ми радісні, то ми і здорові, і сильні, і витривалі. Бо від радощів існує короткий шлях до спорту.

Фізкультхвилинка (в музичному супроводі):

Діти, а як ви думаєте, наша група дружна чи ні?

Діти відповідають.

Вихователь.

А що для вас значить вираз «справжній друг»? Бачу по вас, що ви усі хочете говорити, тоді беремо в руки мікрофон і говоримо.

Діти по черзі беруть мікрофон у руки і пояснюють, який він «справжній друг»: добрий, щедрий, бажає добра, розповідає про себе, привітний, називає друга по іменні завжди допоможе, ділиться і т. д.

Вихователь.

Так, справжній друг - це така людина, яку розумієте ви і вона вас також. Але в природі, побуті також існує необхідність одного предмета в іншому. Це ми можемо продемонструвати у грі.

Гра **« Ти мій друг, і я твій друг»**. Діти отримують картинки із зображенням на одній половині картинки, а на другій - домальовують необхідне. Наприклад: зображення птаха - домальовують небо; яблуко - домальовують дерево і т. д.

Вихователь.

Ось ми ще одну гарну рису знайшли в собі. Це - ДРУЖЕЛЮБНІСТЬ. Малята, в житті бувають такі випадки, що через дрібниці можна

образитись на друга. Давайте переглянемо сценку – **«Випадковість»**. (драматизація уривку оповідання у виконанні дітей)

Після перегляду сценки, діти обговорюють її зміст і вчинки головних персонажів. Вони також висловлюють своє бачення вирішення даного інциденту.

Вихователь.

А чому у героїв закінчилося все добре?

Діти.

Бо вони пробачили один одному.

Вихователь.

Справді, дуже важливою рисою людини є уміння ПРОЩАТИ. тобто **«ПРОЩЕННЯ»**

Дитина.

- В світ прийшли ми: я і ти –

Для любові й ДОБРОТИ!

І стараймось так прожити,

Щоб в душі завжди нести

Теплий промінь ДОБРОТИ!

Вихователь.

А як ви розумієте вираз «Бути добрим»?

Діти.

«ДОБРОТА - це любов і турбота!»

«Хто не робить ДОБРА людям, той сам себе не любить!»

«Будь ДОБРИМ до себе - будь ДОБРИМ до інших!»

«Хто людям ДОБРА бажає, той сам його здобуває!» т. д.

Вихователь.

А кого ми у нашій групі можемо назвати добрим(ою) і чому?

Діти відповідають.

Вихователь.

Так уже ведеться, що поруч із ДОБРОТОЮ існує МИЛОСЕРДЯ, тобто «милий серцем». МИЛОСЕРДЯ не може існувати без доброти. Спочатку, друзі, потрібно бути ДОБРИМ, а потім - МИЛОСЕРДНИМ.

МИЛОСЕРДЯ - це готовність допомогти тому, хто опинився у скрутному становищі, пожаліти його. Не всі добряки готові допомагати. Вони можуть поспівчувати, але пройти мимо.

А як Ви думаєте, кого у світі більше добрих чи милосердних.

Діти відповідають (більше насправді добрих)

Вихователь.

Діти, погляньте на екран. Перед вами люди з обмеженими можливостями і в різних життєвих ситуаціях. Поділіть ці зображення на дві категорії: I - МИЛОСЕРДЯ, а II - ДОБРОТА, і обґрунтуйте свій вибір.

Діти обговорюють зміст зображення, називають проблему чи дію і ділять зображення на 2 групи.

Вихователь.

А як би ви, малята, проявили милосердя до людей з обмеженими можливостями? **Діти відповідають**

Вихователь.

Один мудрець сказав: «Саме головне почуття - це ЛЮБОВ. Немає нічого сильніше ЛЮБОВІ. Справжня сила кожного - це ЛЮБОВ. Без ЛЮБОВІ і РАДОЩІВ життя сіре». Тож, давайте любити один одного і світ стане кращим.

Д/з «Промов моє ім'я ласкаво»

Вихователь.

Ось і добігає кінця наша зустріч. Тож давайте повторимо правило проживання людей на Землі...

Діти. «Ми різні, але ми разом!»

Вихователь.

Ось перед вами різні картинки, фотографії. Кожна із них відображає якусь одну із людських чеснот, про які ми сьогодні говорили. Виберіть собі одне із зображень, продемонструйте його нам і назвіть чесноту, яка найбільше вам сподобалась. Всі вони об'єднані одним словом...

Діти.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ.

Діти вибирають картинку і називають ті емоції які вони вбачають у зображеному: терпимість, терпіння, любов, мудрість, дружелюбність, благодійність, прощення, милосердя, доброту, радість.

Вихователь.

Давайте викладемо числовий ряд, щоб усім продемонструвати, скільки ми сьогодні нарахували добрих людських чеснот.

Діти викладають числовий ряд від 1 до 10, тримаючи в руках демонстративні картки із цифрами

Вихователь.

Мені дуже хочеться щоб гості нашого свята ваші знання та дії оцінили тим словом, яке ми сьогодні хотіли донести не тільки до себе, але і до всіх присутніх у цій залі.

Діти повертають картки із цифрами, на зворотній стороні яких букви. Дорослі читають голосно: « ТОЛЕРАНТНІ».

Вихователь.

Я переконана, що ми усі тут такі, і дорослі і малі. Тому я і діти бажаємо усім нам миру на планеті Земля

Діти! Я у захваті від ваших думок! Я ціную і радію, що ви зростаєте особливими, розумними, добрими, красивими. Якщо в подальшому житті ви докладете зусиль, то дотягнетесь до зірок. Тож нехай поруч з вами завжди будуть сміх, радість, любов і краса, які завжди передають музика, пісня і танок.

Діти виконують веселий танок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. Размышления о гуманитарной педагогике. Москва, 1996.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. Дошкільне виховання. 1999. С. 11-34.
3. Бех І.Д. Праця – головний вихователь школярів. Київ: Знання, 1983. 123с.

Г.П.Чернега,

учитель фізичного виховання Трушівського НВК" заклад загальної середньої освіти I-III ступенів - заклад дошкільної освіти" Чигиринської міської ради Черкаської ради

ЗНАЧЕННЯ РУХЛИВИХ ІГОР У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Гра – соціальне явище в історії суспільства і житті людини. Вона є винятковим здобутком людства. Починаючи з перших років, дитина виховується на яскравих іграшках, приказках, забавах, які пов'язані з первинними рухами самого малюка. У житті підлітків та старших дітей побутують народні ігри з різноманітним рухомим змістом.

Педагогічне значення рухливих ігор важко переоцінити. Елементи захоплюючої боротьби, швидка зміна обстановки змагань, завдання, що вимагають швидкого вирішення у ході гри, – все це сприяє вихованню і розвитку самовладання, рішучості, наполегливості, кмітливості.

Переваги рухливої гри над рівними фізичними вправами:

в її емоційній насиченості, яка надає грі особливої привабливості, мобілізує сили дітей і підлітків, приносить радість і задоволення;

у характері рухової діяльності, що сприяє роботі значної кількості крупних і дрібних м'язів тіла (біг, стрибки, метання);

у розмаїтті рухів, яка усуває небезпеку втоми;

у можливості регулювання самими дітьми темпу рухів;

у вияві особистої ініціативи і розвитку психічних якостей – сміливості, дисципліни, винахідливості тощо.

Серед значного розмаїття засобів фізичного виховання рухливій грі належить особливе місце.

Її значення виходить за рамки тих понять, з якими зазвичай підходимо до оцінки всіх інших засобів фізичного виховання. Як засіб фізичного виховання рухлива гра ефективно вирішує три основні його завдання: *оздоровче, освітнє і виховне*.

Рухливі ігри виявляють різнобічний вплив на фізичний розвиток і оздоровлення дітей і підлітків. Правильно організовані рухливі ігри благотворно впливають на ріст, розвиток і зміцнення опорно-рухливого апарату, сприяють формуванню правильної постави.

Різнорізані ігрові рухи вимагають залучення всіх м'язових груп в роботу, посилюють кровообіг, активізують роботу легень, що сприяє насиченню організму киснем, підвищенню загального життєвого тону. Інтенсивна м'язова діяльність сприяє розвитку гнучкості скелета, рухливості суглобів, збільшує м'язову силу, розвиває необхідну координацію. Ігри сприяють розвитку моторики гравців, зменшенню загальмованості,

вмінню співвідносити рухи у відповідності до завдання. Таким чином, рухливі ігри цілісно впливають на організм дітей і підлітків, активізують взаємопов'язані функції органів і систем організму, у тому числі і нервової системи, що у свою чергу підвищує функціональний рівень всієї психічної діяльності дітей і підлітків.

Особливо цінним в оздоровчому відношенні є проведення спортивних ігор на відкритому повітрі взимку і влітку, оскільки при цьому значно посилюється обмін речовин зі зростанням притоку кисню, що благотворно відбивається на всьому організмі.

У зв'язку з різким зростанням в наш час інформаційного потоку, збільшенням часу, що відводиться на навчальні заняття, зменшенням дій, які вимагають м'язових зусиль, зниженням рухової активності, у підростаючого покоління чітко простежуються ознаки гіподинамії.

Широке впровадження рухливих ігор сприяє зниженню гіподинамії, оскільки компенсує дефіцит рухової активності.

При відставанні фізичного розвитку у дітей і підлітків необхідно використовувати рухливі ігри, які сприяють оздоровленню організму, підвищують загальний рівень фізичного розвитку.

Рухливі ігри застосовуються і зі спеціальною лікувальною метою при відновленні здоров'я хворих дітей і підлітків у стаціонарах та санаторіях. Цьому сприяє функціональне й емоційне піднесення, яке виникає в процесі гри.

Рухлива гра – свідомо діяльність, в якій проявляється і розвивається вміння аналізувати, зіставляти, узагальнювати і робити правильні висновки.

Рухливі ігри сприяють всебічному розвитку дітей і підлітків. Освітнє значення мають ігри, що споріднені за руховою структурою з окремими видами спорту (спортивними іграми, легкою атлетикою, гімнастикою, боротьбою, плаванням та ін.). Такі ігри спрямовані на удосконалення і закріплення розучених попередньо технічних та тактичних прийомів і навичок того чи іншого виду спорту.

У рухливих іграх розвиваються здібності правильно оцінювати просторові і часові відношення, здатність швидко і правильно реагувати на ситуацію, що склалася, у часто змінюваній ігровій обстановці.

Велике освітнє значення мають рухливі ігри, які проводяться на місцевості у літніх та зимових

умовах: у спортивно-оздоровчих таборах, на базах відпочинку, в походах, на екскурсіях.

Ігри на місцевості сприяють формуванню навичок, які вкрай необхідні туристу, розвіднику, слідопити.

Рухливі ігри з невеликими предметами (малими м'ячиками, мішечками, паличками, прапорцями) підвищують шкірно-тактильну і пропріоцептивну чутливість, сприяють удосконаленню рухової функції рук і пальців, що особливо необхідно для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку.

Велике освітнє значення має ознайомлення дітей та підлітків з національними народними іграми.

У рухливих іграх учасникам доводиться виконувати окремі ролі (ведучого, судді, помічника судді, організатора гри тощо). Це сприяє розвитку у дітей організаторських здібностей та навичок.

Змагання з рухливих ігор знайомлять учасників з правилами і організацією змагань. Ці знання і навички допомагають дітям і підліткам самостійно проводити змагання.

Однак, освітня функція рухливої гри буде перебувати на належному рівні тільки за умови, якщо педагог буде звертати на неї належну увагу.

Ігри виникли у сиву давнину і використовувались з метою виховання, відпочинку і розваг. Велика різноманітність рухових дій, які складають зміст ігор, сприяє розвитку сили, швидкості, витривалості, спритності, гнучкості, моральних та вольових якостей.

Рухливі ігри за своїм змістом та характером є важливим засобом у вирішенні цілої низки виховних завдань. Встановлено, що, крім удосконалення біологічної та рухової функції у дітей та підлітків у грі виникає можливість впливати і на рівень їхнього морального розвитку.

Відомо, що формування моральних якостей ефективно здійснюється під впливом колективу, а рухливі ігри майже завжди є колективною діяльністю, яка проходить в умовах ігрової співпраці та змагальної боротьби. Учасники гри весь час взаємодіють у певних взаємовідносинах зі своїми товаришами і суперниками. Важливо, що в іграх діти і підлітки ведуть себе природно і не вимушено, щиро виявляють свої позитивні і негативні риси характеру та поведінки. Це дозволяє педагогу виявити індивідуальні особливості кожного з них і впливати на нього у потрібному напрямку.

Рамки ігрової діяльності визначаються відповідними правилами, порушення яких тягне за собою різноманітні покарання. Гравці вимушені не тільки визначати, який технічний прийом або тактичну дію слід використовувати у даний момент, але і пам'ятати про правила гри. Відношення між гравцями у грі повинні бути у рамках правил і залишатися товариськими (принцип чесної боротьби). Правила гри сприяють вихованню свідомої дисципліни, чесності, витримки, вміння «взяти себе у руки» після сильного збудження, стримувати свої емоційні поривання.

Рухливі ігри при цілеспрямованому педагогічному впливі стимулюють розвиток і вдосконалення таких важливих моральних якостей, як відчуття колективізму, товарищескості і взаємодопомоги, згуртованості, справедливості, готовності пожертвувати своїми інтересами на користь колективу (команди).

Значення рухливих ігор для дітей дошкільного та шкільного віку багатогранне. Кожна гра, відібрана з метою фізичного виховання, при правильному педагогічному керівництві обов'язково повинна забезпечувати вирішення максимально можливого числа оздоровчих, освітніх та виховних завдань.

ПРОЄКТ «ПЕРЕМОЖЕМО РАЗОМ»

Повернення країни до освітнього процесу під час війни потребує нових рішень щодо залучення школярів до рухової активності. Від цього залежить їхній фізичний і психологічний стан. Тому учителями фізичної культури започаткований **Проект «Переможемо разом»**, за підтримки Комітету з фізичного виховання та спорту МОН та ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Він здійснюється у межах програми **Президента Володимира Зеленського «Здорова Україна»**.

Майже тисяча фахівців з усіх регіонів України згуртувалася задля впровадження нової форми організації онлайн-уроків, яка дозволяє об'єднати під час заняття двох-трьох учителів і учнів з різних куточків України. Кожен учитель через спеціальні групи на платформі Telegram може провести урок самостійно або долучитися до уроку колеги.

Така форма проведення занять створює умови для знайомства дітей з однолітками, живого спілкування, емоційної розрядки, зниження тривожності, підтримки одне одного, обміну досвідом, організації патріотичних челенджів та флешмобів. Розподіл уроків для молодшої, середньої та старшої школи проведений із урахуванням вікових особливостей учнів, а також методичних рекомендацій для організації занять.

Особливого значення проєкт набуває для забезпечення рухової активності дітей у регіонах, де через бойові дії освітній процес тимчасово призупинений.

Модератори проєкту планують проведення Всеукраїнських руханок, флешмобів, зустрічей із військовими, які героїчно захищають українські міста, а також із зірками спорту та шоу-бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мінскін Е.М. Ігри і забави. Київ: Просвіта, 1980. 123с.
2. Яланський П. А я квача не боюся!. Київ: Веселка, 1981.
3. Леонов О.З. Спортивне свято у піонерському таборі. Київ: Здоров'я, 1982.
4. Всеукраїнський проєкт «Переможемо разом». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/uroki-fizkulturi-onlajn-startuvav-vseukrayinskij-proyekt-peremozhemo-razom>.

Л.І.Донець,

учитель початкових класів Жашківського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів №5 Жашківської міської ради Черкаської області

У НАС ОДНА БАТЬКІВЩИНА – НАША РІДНА УКРАЇНА

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ ДЛЯ УЧНІВ СЕРЕДЬНОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мета: узагальнити та систематизувати знання учнів про Україну, народні символи; сприяти розвитку українського мовлення дітей; виховувати любов до рідної країни, почуття патріотизму.

Обладнання: карта України, зображення герба та прапора України, вишитий рушник, хліб, виставка книжок про Україну, виставка дитячих малюнків до теми, плакати «Україно, моя Україно, я для тебе у світі живу», «Кохаю край наш дорогий, що зветься Україною»

1-й учень Гостей дорогих ми вітаємо щиро, стрічаємо з хлібом і миром.

(На рушнику тримає хліб-сіль, який передає батькам.)

2-й учень Для людей відкрита хата наша біла, Тільки б жодна кривда в неї не забігла.

Учитель. Сьогодні, любі діти, у нас цікава буде гра. Уявіть, що вирушаємо ми нині в подорож по Україні. А що ж таке — Україна?

Учень

Україна — рідний край.

Поле, річка, зелен-гай.

Любо стежкою іти,
тут живемо я і ти.

Учень

Що для мене - Україна моя?

То висока блакить.

і засяєне золотом поле,

і **шовковий** ковиль у степу.

А ще житній хліб

на стемнілих долинах,

на маминому рушнику.

Учень

Мій край чудовий — Україна,

Тут народились ти і я.

Тут над ставком верба й калина,

чарівна пісня солов'я. *(Слайд2)*

Пісня «Добрий день, матусю Україно!»

Учитель. А чи знаєте ви, звідки пішла назва «Україна»?

Легенда про Україну

Колись давно-давно в одному селі жила бідна вдова. не було в неї ніякої втіхи від життя, тільки важка робота. і ось настав радісний день. В неї народилась дівчинка — маленька, крихітна, гарненька. І мати стала думати, яке ім'я дати донечці. Тут звідки — невідомо, осяяна маревом, з'явилась чарівниця. Вона з тривогою і жалістю подивилась на немовля і сказала вдові: «Не давай дитині імені, вона сама його знайде, а якщо даси, то вона помре».

Дівчинка росла-підростала, була розумною, слухняною, але невеселою, часто журилася тим, що у неї не було імені.

І ось їй виповнилось шістнадцять років. Задумала вона вирушити в білий світ, щоб знайти своє ім'я. Мати не хотіла розлучатися зі своєю донькою, але та була невідступною і потайки вирушила в дорогу.

Бідна вдова почекала день, почекала другий і пішла свою дочку шукати. Ішла вона день, ішла другий, і вийшла вона в чисте поле, жовте-жовте, що пшеницею колосилося. У блакитному небі ластівки кружляють, світить ясне сонечко, і бачить мати — спить дівчина, її дочка. та така гарна, що вона мимоволі замилувалася нею.

Раптом потемніло синє небо, здійняв вітер куряву, полягла до землі колосиста пшениця, а з-за обрію посунула чорна хмара. Почувся тупіт та іржання коней, брязкання зброї, вигуки чужою мовою. Це були війська хана Батия.

Попереду їхав сам хан. Раптом він зупинився, побачив красуню-дівчину й вигукнув: «укра-уина», що його мовою означало: «дівчина молода».

Дівчина прокинулась, хан схопив її і забрав з собою. Мати, побачивши це, опустила на коліна і стала благати господа бога захисту для своєї єдиної дочки.

Раптом все стало чорне-чорне, загримів грім, здригнулась земля. а потому все стихло. по небу пропливали ніжні рожеві хмарки. Лише курява здіймалась навкруги і на полі стояла самотня вдова.

*Пішла вона, плачучи по землі, шукати свою дитину. А в пам'яті в неї лишилось одне — україна. Йшла ... з очей лилися сльози. І там, де на землю падали сльозинки, проростала квітка волошка. Мати йшла боса, збивала, колола ноги, і де на землю падала крапля крові — виростали маки. Де пройшла мати по землі, так і стала та земля зватися **Україною**.*

- чи сподобалась вам ця легенда?

- Україна, як сказав письменник Степан Васильченко, «це розкішний вінок із руті і барвінку, що над ним світають заплакані зорі...».

- Україна — це наша земля, наша країна з багатовіковою історією, мальовничою природою, чарівною піснею і мудрими співучими людьми. *(слайд3)*

Учень

Земле моя, співуча Україно,

у вишиванці білій, у вінку.

Не раз пережила лиху годину

і не шукала доленьку легку.

Учень

Люблю твої ночі і світанки,

вечірню і вранішню зорю.

Життя моє з тобою до останку —

тобі я знову й знову говорю.

Учень

Люблю тебе, як матінку дитина,

ділю з тобою радість і біду.

Тобі вклоняюсь, ненько Україно,

своє життя до ніг тобі кладу.

На білім світі ти одна-єдина,

святую землю я твою люблю,

пишаюсь я, що родом з України,

й щоденно бога за тебе молю.

Учень

Батьківщино, земле рідна,
земле сонячна і хлібна,
ти навек у нас одна.
ти, як мати, найрідніша,
ти з дитинства наймиліша,
ти і взимку найтепліша —
наша отча сторона.

Учень

Українська земле!
де є краще, де миліше,
як не на Україні?
тут городи і сади,
тут яблука і гарбузи,
тут олія й буряки,
тут ягоди червоні,
ріки молочні,
кавуни красносочні,
худоба і птиця,
всяка пашниця...

(Звучить українська народна пісня «Чом, чом,
Земле моя».)

Учитель. Як і кожна держава світу, Україна має
свій герб, прапор, гімн.

(Звучить гімн України)

Учитель. Гімн — це найголовніша пісня України.
Гімн України написали поет Павло Чубинський та
композитор Михайло Вербицький.

Учень

Слова палкі, мелодія вродлива,
державний гімн ми знаємо усі.
Для кожного села, містечка, міста —
це клич один з мільйонів голосів.
Це наша клятва, заповідь священна.
Хай чують всі — і друзі, й вороги,
що Україна вічна, незнищенна,
від неї ясно світло навкруги.

Учитель. Український стяг. Синь українського
неба і золото неозорих пшеничних ланів переніс наш
народ на свій прапор. Кольори ці мають значення
«мир» і «багатство».

Учень

Прапор — це державний символ,
він є у кожній державі.
Це для всіх — ознака сили,
це для всіх — ознака слави.
Синьо-жовтий прапор маємо,
синє — небо, жовте — жито,
прапор свій оберігаємо.
Він — святиня, знають діти.

Учитель. Наш народ має герб — тризуб. Багато
столиць тому запровадив його в Україні київський
князь Володимир Мономах. Княжий тризуб зображає
старовинну зброю. нею наші прадіди мужньо билися
з численними ворогами, виборювали волю свого
народу.

Учень

Наш герб — тризуб, це воля, слава й сила,
наш герб — тризуб! недоля нас косила,
та ми зросли, ми є, ми завжди будем,
добро і пісню несеми ми людям.

Учитель. «Рідна мова дорога людині, мов саме
життя», — говорить народна мудрість. Без мови
не може існувати жоден народ та його культура із
глибини віків бере початок наша мова. Пройшла вона
й важкий шлях.

Учень

Добута з надр далеких поколінь,
ти скарб наш вічний, українська мова.
Тебе кували в кузні ковалі —
і гартувалось сталлю кожне слово.
Для мене рідна ти з дитячих літ.

Учень

Ти постаєш в святій обнови,
як пісня линеє, рідне слово,
ти наше диво калинове,
кохана українська мова!
(звучить пісня «Наша мова» М. Ровенко)

Учень

Мова наша, мова —
мова кольорова,
в ній гроза травнева
й тиша вечорова.
Мова наша, мова —
літ минулих повість,
вічно юна мудрість,
сива наша совість.

Учень

Як парость виноградної лози,
плекайте мову.
пильно й ненастанно
політь бур'ян.
Чистіша від слюзи
вона хай буде.
Вірно і слухняно
нехай вона щоразу
служить вам,
хоч і живе своїм
живим життям.

Учень

Розцвітай же, слово,
і в родині, і у школі,
й на заводі, і у полі,
пречудово, пречудово розцвітай же, слово!

Учитель. А зараз пропонуємо вам подивитися
сценку.

Учень На околиці села, як мовиться в казці, баба
Мотря проживала і баба Параска.

(за столом сидять баба Мотря і баба Параска.)

Учениця Біля хати у саду діти гомоніли.
Розважалися малі, а старі раділи.

Мотря. А чи пам'ятаєш ти, Параско, себе
молодою?

Параска. Наче вчора все те було, ніби й не зі мною.

Мотря. Працювали ж ми тоді, жали, молотили.
На верстаті вечорами полотно робили.

Параска. О, осінні вечори я добре пам'ятаю.

Онучка Параски. То, бабусю, розкажіть, бо я
ще не знаю.

Учень. Пригадалося бабусям, як були малими,
як дорослі їх повчали, як раділи ними.

Мотря. Пам'ятаю в своїй хаті колиску з калини,
пам'ятаю пісню мами для своєї дитини.

(Виконують пісню «Ой на горі жито».)

Учень. Ой, цікаві ж для дітей ці часи дозвілля,
скоромовки і казки,
загадки й прислів'я.

Учитель. Хлопці, а загадайте-но для дівчат загадки.

Хлопці

— На городі в нас росте
сонце ясне, золоте.
Жовте око, жовтий ніс,
та чомусь воно не гріє. (Соняшник.)
— У лісі родилася,
в майстерні робилася,
а в руках плаче. (Скрипка.)

Параска. Діти, прислухайтесь до голосу
інструменту. Це голос сопілки.

Мотря. Діти, давайте заспіваємо пісню «Дощик».
(співають пісню). Мотря демонструє українські
вишиванки.)

Параска. Ми живемо в Україні. В нашому краю
багато народних танців. серед них — «Гопак». В
ньому сила і спритність козацького роду.

Мотря. Діти, а ви, напевно, і прислів'я знаєте?

Діти. Рання пташка дзьобик чистить, а пізня — очиці жмуристь.

Не родися багатий та вродливий, а родися при долі та щасливий.

Учень

Слово наше рідне,
ти сьогодні прозвучало,
як початок, як начало,
як озброєння всім видне
слово наше рідне.

Учитель. Мамина пісня, батьківська хата, дідусева казка, бабусина вишиванка, рушник — все це наші народні символи.

Рідна хата! Як мовиться в пісні, батьківщина починається з рідного порога, а отже, з отчого дому.

Пісня «Це моя Україна».

Учень

Любіть свою хату,
хоч і небагату.
Тут ви бігали до мами
дрібними ногами.
Тут ви підростали,
божий світ пізнали.
Звідси батько вас за руку
вів у школу, у науку.
тут ваша утіха,
радість і потіха,
нема краще в світі,
як та рідна стріха!

Учитель

Людське безсмертя з роду і до роду
увись росте з коріння родоводу.

І тільки той, у кого серце чуле,
хто знає, береже минуле
і вміє шанувати сучасне, —
лиш той майбутнє
вивершить прекрасне.

Мені дуже хотілося нашим сьогоднішнім уроком запалити у ваших сердечках хоча б маленький вогник гордості за те, що ви — українці. Будьте горді, чесні, розумні, любіть свій рідний край! Хай буде щасливою ваша дорога!

Пісня « Господи, помилуй нас».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневський О. Український національний характер та сучасний ідеал виховання української молоді . *Педагогічна думка*. 2013. № 1. С. 3-8.
2. Доценко Т. В. Державний прапор України святиня народу: (виховна година). *Виховна робота в школі*. 2012. № 7. С. 12-16.
3. Кірішко Л. М. Формування національної свідомості школярів на матеріалах історії рідного краю . *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2011. № 7. С. 2-7
4. Михайлова Л.Д. Українська держава та її національна символіка *Позакласний час*. 2009. № 11/12. С. 3-11.
5. Сердюк І. О. Концептуальна модель виховної роботи «Я – людина, патріот, громадянин, гуманіст, сім'янин». *Виховна робота в школі*. 2012. № 11. С. 13-18.

Т. В. Сторчак,

учитель математики, директор Надточайського НВК «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа І-ІІ ступенів» Шполянської районної ради Черкаської області

«ПОРІС ЧОРНОБИЛЕМ ЧОРНОБИЛЬ, БІДОЮ НАШОЮ ПОРІС»

ДО 36-Х РОКОВИН ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ТРАГЕДІЇ

Мета:

- навчати учнів уболівати за минуле своєї держави;
- формувати загально розвинену людину, що буде протистояти злу, насильству, несправедливості та руйнуванню навколишнього світу;
- розвивати в учнів потребу будувати, створювати, відроджувати заради України;
- виховувати почуття сприймання чужого болю як свого, повагу до людей, які віддали своє життя в ім'я майбутнього життя людства;
- прищеплювати любов до рідного краю, почуття відповідальності за благополуччя нашої держави.

Обладнання: портрети пожежників, що загинули під час ліквідації аварії, червоні гвоздики, свічка пам'яті, виставка рефератів, малюнки учнів «Чорнобиль — біль України».

Перебіг заходу

Учень 1. Чорнобиль. Це назва невеличкого районного центру, що знаходиться в 130 кілометрах від Києва. Заснований ще за часів Київської Русі, стародавній Чорнобиль дав свою гірку назву потужній атомній електростанції, будівництво якої було розпочате в 1971 році. В 1983 році вже працювало чотири енергоблоки цієї електростанції із запланованих шести. Але Чорнобиль увійде назавжди

як місто, що дало назву одній з найбільших в історії людства техногенних катастроф.

Учень 2. У ніч з 25 на 26 квітня 1986 року відлік часу став уже на мирним, а бойовим і аварійним. Відлік пішов на хвилини і секунди. О першій годині 23 хвилини 40 секунд, коли всі спали безтурботним сном, над четвертим реактором Чорнобильської атомної електростанції несподівано велетенське полум'я розірвало нічну темряву.

Біда відгукнулася болем у серцях мільйонів людей. Наша країна вперше відчула на собі таку грізну силу, як ядерна енергія, що вийшла з-під контролю.

Звучить пісня «На Чорнобиль журавлі летіли»

Учень 3. Уже через кілька секунд по тривозі прибули до реактора пожежники ВПЧ - 2. на чолі з начальником караулу лейтенантом **Володимиром Правиком**. Його загін першим ступив на лінію вогню, а Володимир у ж - лише 23 роки. У молодого лейтенанта не було права на помилку ...

За караулом Правика незабаром прибув і караул його бойового побратима із СВПЧ - 6 по охороні м. Прип'яті лейтенанта **Віктора Кибенка**. І вони вступили в вируjące полум'я, у смертельну радіацію, рятуючи станцію і людей, не думаючи про своє життя. Всі чітко усвідомлювали небезпеку, та, як і личить воїнам, зовсім не берегли себе.

*З бідом, кажуть, тільки ніч
Потрібно перебути.
І знову сні придуть до віч,
Та біль принищить спрутом.
А я принижений іду,
І дибиться дорога,
Несу у світ свою бідом
Крізь сумніви й тривоги.
Несу, неначе немовля,
Що так зайшлося криком,
Аж захиталася земля
Тривожно й огнелико.
Хай світ докруз її гуде,
Я буду колихати.
Її щоночі і щодень —
Біда повинна спати.
Віддати людям на землі себе
У кожнім добрім і гарячім слові,
Допоки світитиме небо голубе,
Допоки світ займеться із любові.
Віддати все: і доброту, і мсту,
Що не дадуть й камінню збайдужити,
І навіть злість, і зненависть святу,
Що світ Ілюзій може спопелити.
Віддати людям на Землі себе.*

В. Стащук

Учень 4. Через деякий час на об'єкт АЕС, що горів, прибуло більше ніж п'ятдесят, потім більше ніж сотня бойових пожежних машин із Києва і області. У Щоденнику бойових дій підрозділів і органів внутрішніх справ у місті Прип'яті, який вівся з перших хвилин боротьби з аварією, 26 квітня 1986 року зроблено запис: „Госпіталізовано 105 чоловік, серед них 16 з особового складу пожежних частин”. А далі прізвище :

Павлик Володимир Павлович
Кібенок Віктор Миколайович
Тишура Володимир Іванович
Титанюк Микола Іванович
Ващук Микола Васильович
Ігнатенко Василь Іванович
Телятников Леонід Петрович...

*Першим важко. Ви ж були найперші,
Із вогню та в полум'я шугали
Не до подвигів і не до звершень:
Ви ж собою людство заступали.
Та серця, мов кремені, не вгасли,
Залишались іскрами на тверді.
Тільки жити в нас бунтує спрага
Та продовжить пісню родоводу.
А лишилась вірності присяга.
Батьківщині. Матері. Народу.*

В. Стащук

Учень 5. Віктор Кібенок зі своїм караулом гасив вогонь з середини станції. Розпечена маса заливалася чоботи, обпалювала ноги. Важко було пересуватися, але бійці крок за кроком відвойовували у вогню площу. Кібенок не пам'ятав, як прибула допомога, як добрався до драбини і спустився вниз. Він втратив свідомість, його винесли в безпечне від вогню місце. Коли прийшов до тями, перше, що він запитав: „Як там?” Почувши „Загасили”, Віктор полегшено зітхнув. Через два тижні після аварії красивий юнак, ставний і відважний офіцер Віктор Кібенок помер у московській лікарні, так і не побачивши народженого вже після трагедії молодого дружиною первістка. Тепер про Віктора і його бойових соратників кажуть: „Був добрим, чесним, сміливим, принциповим, любив сім'ю, друзів, багато жартував. Його улюбленою приказкою була: „Тримайтесь ближче до життя, хлопці...”

Учень 6. Начальник пожежної частини майор **Леонід Петрович Телятников** був на той час у відпустці, та, дізнавшись про пожежу, він негайно викликав машину і в чому був – у сорочці з коротеньким

рукавом – помчав до товаришів. Ніколи в житті, скаже він потім, не було в нього дороги більш тривалої і важкої, ніж ця – завдовжки у хвилини...

Він прибіг до станції через прохідну з іншого від пожежних частин боку, і побачена картина приголомшила його: відкритий реактор, а зверху над його смертоносним диханням, на величезній висоті метушилися маленькі постаті. Драбиною майор Телятников, піднявся до пожежників, керував рятуванням третього реактора. Підраховано було згодом: підрозділ його перебував на станції з часу аварії майже три години. Їх вивезли о п'ятій ранку, коли пожежа була практично ліквідована.

Учень 1. Опромінені герої рятували найкваліфікованіші медики.

У вогні і боротьбі пожежники намагалися врятувати чергових атомників, які потрапили у смертельну небезпеку.

Найпершим у кого зупинилося серце в мить вибуху був старший оператор **Валерій Іванович Ходемчук**. За ним незабаром помер його друг Володимир Миколайович Шашенок його, обпаленого і опроміненого, винесли на руках пожежники і лікарі, він встиг ще простогнати: „Там... Валера...” Втратив свідомість. Більше вона до нього не повернулася. Тіло його вивезли із зони і поховали на першому сільському кладовищі. Валерія так і не знайшли. Четвертий блок став для нього і могилою, і пам'яттю.

*Чорнобильський дзвін.
За ким же б'є він?
За тим, хто пішов
У високу блакить,
Щоб звідати на мудрість
Нам очі відкрить. .
Щоб пам'ять не згасла,
Щоб ти пам'ятав,
Як розлючений той
Там реактор палав.
Чорнобильський дзвін.
Печаль і журба,
За тими б'є він,
Кого вже нема...*

Хвилина мовчання.

Учень 2. Коли молоді пожежники, котрі перші вийшли на лінію вогню, отримавши смертельну дозу радіації, були ще живими, журналісти запитували у них: «У вас була можливість повернутися? Ви могли відступити?»

Так, в даній обстановці вони могли тимчасово відійти, до підходу підкріплення. Та про це ніхто з пожежників не подумав, тому що вони – воїни, бійці з пожежею. Тому що в них підвищена відповідальність. Тому що вони дали присягу на вірність народу. І вони вступили у виручаче полум'я, смертельну радіацію не за наказом командира, а за наказом совісті.

Учень 3. Наслідки вибуху четвертого реактора Чорнобильської атомної сколихнули весь світ. У результаті аварії стався величезний викид радіоактивних ізотопів з активної зони реактора, які радіоактивною хмарою перенеслися на великі відстані. Цей радіоактивний дощ розлетівся і висіявся на територіях України, Білорусії, Росії. Радіоактивного забруднення зазнало майже 50 відсотків території України. В життя мільйонів людей увійшли слова: **радіація, зона, ліквідатор, відселення.**

Учень 4. 27 квітня жителів міста Прип'яті евакуювали на одній тисячі ста автобусах.

А на квітучій українській землі з'явилися пусті міста і села, мертвий ліс, в який не можна входити, сади з яблуками насиченими радіоактивною отрутою, вода, яку не можна пити, і навіть повітря, яким дихаємо, стало ворогом.

Впала з неба додолу потривожена ангелом зірка,
Покотилась до обрію, збурила зоряну синь;
На душі стало сумно, на устах стало солоно-гірко,
Бо **чорнобиль-трава — не полин.**
Чом же ти, Україно, материнська вербова колиска,
Знов така мовчазна, мов обпалена груша стоїш?
І течуть твої сльози, і болять твої роки так
близько,

Чом не просиш у Бога здоров'я для діток своїх?
Ти завжди була з Богом, не нужденна ні хлібом, ні сіллю,
Як же ти допустила, щоб скалічили душу твою?
Впала з неба зоря, покотилась Чорнобильська зірка...
Сіра осінь прийде, готуватись до вічності треба,
І петля радіації стягує шию твою.
Встань, моя Україно, простягни свої руки до неба,
Знай, що Бог ще чекає молитву твою.

Притика

Учень 5. На сьогоднішній день два з половиною мільйони людей проживає в забрудненій зоні, з них вісімсот тисяч дітей. Смерть 35 тисяч людей пов'язана з аварією на ЧАЕС та її наслідками.

Радіація — невидимий і тому підступний ворог всього живого. Від неї важко вберегтися, захистити себе і природу.

На грані людства, на краю —
В тривозі атомній стою.
Душа тривожиться, мов птиця:
А що, як висохне криниця?
Тривожиться у полі колос:
Чому замовк пташиний голос?
І вмить здригається планета —

І річка Либідь, річка Лета.
Не все, не все пощезне в світі.
Ще в зорях сад. Земля — у цвітї.
Лист подорожника. Дорога...
Та в серці атомна тривога.

Учень 6. Проходять роки після аварії на ЧАЕС. А біль не вщуває, тривога не покидає людей, пов'язаних зі скорботним часом ядерного апокаліпсису. Чорнобильська біда надовго залишиться в нашій пам'яті. Ще довго ми будемо відчувати на собі її наслідки, ще довго чутимемо її дзвони. Вони лунатимуть за тими, кого вже немає, кого не стане завтра, хто заплатив за чиюсь помилку своїм здоров'ям, життям.

«Мирний атом» став для України і прилеглих земель гірше війни. Збитки від аварії на ЧАЕС доведеться відшкодувати ще дуже довго...

Доземно схиляємося в подяці перед ліквідаторами цієї страшної аварії. Перед живими. Перед пам'яттю до часу померлих від радіаційного смерчу.

Звучить пісня «Молитва» у виконанні О. Білозір.

Було село. Тепер села немає.
Там річка омивала береги
І люди там жили,
Тепер і їх немає —
Роз'їхались по світу хто куди...
О Господи! За що таке прокляття
На мій народ, на рід мій, на село?
Прости нас, Господи, за сльози наші
І за молитви недосказані, прости.

І. Притика

Т.К. Середницька,

учитель початкових класів Христинівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Христинівської міської ради Черкаської області

БІЛЬ НЕЗАГОЄНИХ РАН

РЕПОРТАЖ ПРО ГЕНОЦИД ПРОТИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

«ГОЛОДОМОР - 33»

Мета: поглибити знання про трагедію віку Голодомор 1933 року, розвивати людські якості пам'яті про історію своєї батьківщини, виховувати чуйність, патріотизм.

Обладнання: плакати, вирізки спогади, фотографії, стіл, свічки, фотографії з 33 року.

На Черкащині від голодомору 1932–1933 років померло 154 тисяч 519 осіб

Джерело: <https://biblioteka.cdu.edu.ua/index.php/8-novyny/29-pamiat-pro-mynule-zoboviazuie-holodomor-1932-1933-rr-v-ukraini.html>

Перебіг заходу

Учень.

Вже 89 років минуло відтоді
Та біль не вщуває, і рани болять
Про це забудьмо!
Про це пам'ятаймо!
Ми мусимо всі ті часи пам'ятати.

(Кількість дітей довільна. Тримайте свічки у руках.)

Учитель. Дзвенять поминальні дзвони. Тривогаю і боєм наповнені їх руки. Стогнуть дзвони, та найгіршими нотами звучать в них голоси далекого незабутнього 33 року, який ніколи не зітреться з

людської пам'яті, з історії України. Пам'ять про трагедію, яка визнана як геноцид проти України та її народу, не згасне в віках.

Зробити репортаж з 33 –го нам допоможе машина часу.

Учень.

І ще осінь багата свадьбами
На хрестини і квашу,
Неземними чарує барвами
Довколишню дітлашню.
Ще печуть пироги з калиною.
А на шибці такий узор!
Та вже жмуриться над Вкраїною
Тридцять другий голодомор...

Учитель. Шановні друзі. Ми зібралися сьогодні, щоб увіковічити пам'ять по тих, хто прийняв мученицьку смерть в 1932-33 роках. (У цей час лунає музика «Реквієм» В. А. Моцарта).

(На столі розміщена хлібина, поруч кетяг калини, гілочка зеленого барвінку, свічка у підсвічнику)

Діти запалюють свічки. Оголошується хвилина мовчання. Звучить музика.

ДОВІДКА. На Черкащині від Голодомору 1932–1933 років померло 154 тисяч 519 осіб. Це дані, які

опубліковані на сайті Обласної державної адміністрації. Дослідники ж називають удвічі більшу цифру й наголошують, що немає документів, які дозволяють встановити точну смертність у Городищенському районі, Золотоноші та у самих Черкасах.

Офіційно встановлено, що найбільша кількість жертв Голодомору – понад 20 тисяч осіб була у двох районах Черкащини: Христинівському та Черкаському.

Дослідники кажуть, що в селах на Черкащині були жахливі «трафаретні» смерті від голоду. Як правило, першими помирали чоловіки, потім «на той світ» відходили люди старшого віку, далі – діти, а останніми цей світ залишали жінки.

Штучний Голодомор 1932–33 років зламав духовний хребет української нації. У цьому переконаний дослідник Голодомору **Василь Пахаренко**, який уперше в Україні у липні 1988 року в Черкаській газеті надрукував статтю про Голодомор. Дослідник вважає, що Україна досі так і не зробила серйозних висновків із страшною трагедії. На Черкащині, наприклад, не в усіх селах на належному рівні вшановано пам'ять жертв Голодомору – навіть не скрізь є пам'ятники. У деяких селах, каже Василь Пахаренко, «жива пам'ять» обмежується ровом, порослим бур'яном.

Зберегти пам'ять про 1932–33 роки на Черкащині вже кілька років допомагають студенти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. У межах фольклорної практики майбутні філологи та літератори збирають усні оповідки про першу третину ХХ століття, зокрема і про Голодомор. Одну з таких оповідок розказала фольклорист, професор кафедри української літератури та компаративістики ЧНУ Наталія Ярмоленко. «Оскільки це історичні розповіді, вони відрізняються від міфологічних тим, що там немає якихось надприродних персонажів. Але знайшли ми таку оповідь – народна традиція лишається, вона невмируща. Кажуть, що перед Голодомором селами ходила дуже гарна дівка, вбрана як до свята, із серпом. Звідки вона була і куди йшла – ніхто не знав. Але коли її запитували – вона казала, що йде жати. То смерть на свій пожинок ішла. Чого гарно вбрана – бо знала, що гарний буде пожинок», – розповідає фольклорист.

1-й учень.

*Не звільняється пам'ять,
Відлуння знову роками
Я зітхну. Запалю обгорілу свічу
Помічаю. Не замки – твердині, а храми
Скам'янілий чорнозем – потріскані стіни плачу.*

2-й учень.

*Піднялись. Озиваються в десятиліттях
З далини, аж немов з кам'яної гори.
Надійшли. Придивляюсь:
«Вкраїна. ХХІ століття»
І не рік, а криваве клеймо – 33.*

3-й учень.

*Рік 33 –й. Клятий холодний,
З голоду пухне село.
Вже чиясь мати встати не годна.*

4-й учень.

*Смерть опустила крило.
Була весна, був 33-й рік.
Оракули і ті чомусь замовкли.
Хоча б десь блимнула нічна сова,
Судомних днів стражденна оркестровка.
Зникала новороджена трава.*

Учитель. Вже наприкінці 31 року в Україні почався голод, який увійшов в історію під назвою «Голодомор». **Керівництво України неодноразово зверталось до москви з проханням знищити планові цифри, але керівники були невблаганні.**

Все зерно відправлялось з України. Та і інші їстівні продукти вилучались силою із селянських погребів, прирікаючи людей на голодну смерть.

Загибель мільйонів людей намагались приховати. Так в нашому селі щодень вмирало 20 чоловік.

Рубрика спогадів.

Учень-журналіст. Так жителька наша Андрусь Марфа Пилипівна розповідає: «Весна 32 року видалася посушливою за погодними умовами, а голоду могло б і не бути, бо урожай хоч який. Але був. Та активісти шукали і забирали у людей хліб, картоплю і навіть квасоллю, хто де тільки міг сховати. Люди від недоїдання пухли, були малорухливі і вмирали. По селі їздила підвода і забирала померлих, яких ховали у спільній ямі. Часто на цій підводі були ще живі.

В селі була так звана печальна яма, куди звозили напівживих дітей і старих. Я з іншими жінками збирала попід хатами продукти, хто що міг дати, щоб прогодувати тих з печальної хати. Часто це були обрізки з картоплі, висівки. Ми варили куліш і годували цих напівпопхлих трупів. Не всі з них вмирали, декого виходжували. Люди переставали вмирати вже літом. Коли почали жати хліб, варили колгоспникам їжу.»

1 – учень.

*Спішила мати на пшеничне поле,
Спішила подумки, насправді ледве йшла.
Трава посохла ніженьки колола —
Не відчувала болю йшла і йшла.*

2 –й учень.

*«Хоч колосок, хоч зернинок жменьку.
Голодним, спухлим діточкам знайти.
Шептали губи змучені.
– Швиденько ...
Синочка й донечку устигнути спасти...
Пошорхлі руки об стерню копались
Шукали, не знаходили, гребли...
«Хто ж заподіяв лихо? Втратив совість
О, Боже милостивий, порятує з біди».*

2 –й учень.

*Подерті руки здійснює у гору
На землю впала... Ніби в напівсні
Їй все ввижалось багате хлібне поле,
Ввижалось, поки зникло десь в пітьмі.*

2-й учень.

Вже ніколи не знайдуть на Україні села, яке вимерло в 33-му році. А в нашому селі... Зимою люди ходили в поле, щоб відшукати під снігом картоплю, чи колоски, чи бурячки. Ходили тільки вночі, бо за це жорстоко карали.

Із спогадів Панченко А.І.: «За знайдені мерзлі буряки садили в тюрму. Весною було легше... Їли бруньки дерев, лободу, кінський щавель». Гинули найкращі: працюючі, самостійні, майстри і винахідники».

2-й журналіст. Рубрика «Історична довідка»

Це було не стихійне лихо, а зумисне підготовлений голодомор. Господарська обстановка восени 1932 року у зв'язку з необґрунтованим завищенням хлібозаготівельних планів. Щоб виправити становище у колгоспах, видали позику: продовольчу, насіннєву, фуражну. За 33-тій ні слова. Насправді це було брехнею. Про голод не можна було навіть говорити. Зараз про це говорим ми голосно ще і це, і не тільки в цій залі.

Вірш «Жахлива правда»

Учитель. Могил немає померлих в 33-му році. Так в нашому селі трупи звозили в величезну яму, викопану поряд з кладовищем. На тому місці в даний час стоїть великий хрест. Туди приносять односельці квіти, пам'ятаючи про своїх рідних.

3-й журналіст. Рубрика «Медична довідка»

Голод – то такий стан, коли порушується психіка, гасяться емоції і воля до боротьби. Тривале голодування приводить до апатії, до божевільня і канібалізму. Дистрофія нищить розум, свідомість людей перетворює їх на тварин. Голод руйнував все, голодний думає лише проте, як врятуватися від смерті. А порятунку не було.

Вірш Л. Ремішко

Репортаж з інсценівки.

(сценка: малюнок.)

Учитель. Тож хай живе село лише у спогадах, а в людей залишиться слід про голодну смерть.

Учень.

Пам'ять про тих хто помер

Буде жити од роду до роду,

Од віку й до віку.

Вічна пам'ять! Вічна пам'ять!

Вічна Вам пам'ять!

Ми хочемо без воїн жити

Хай буде мир на всій землі

Щоб з голоду не помирали діти

2-й учень.

Щоб хліба не просили ми

Вічна пам'ять тим хто загинув

Вічна слава тим хто живий.

Хліба й солі на столі!

Голодомору говорим:

Разом: Ні!... Ні!... Ні!...

Горять свічки

Учитель. Вогник ваших свічок зігріє душі загиблих, світло очищає наше майбуття. Ми живемо. Живе наш народ. Так буде завжди. **І в час війни проти рашистів голодомор 33 - року - це ще один доказ політики кремля на знищення українського народу. (Діти з запаленими свічками тихо стоять хвилину).**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кульчицький С. В. 1933: трагедія голоду. Київ. Т-во «Знання», 1989. 48 с.
2. Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. ст. С. В. Кульчицького. Київ: Либідь, 1991. 512 с.
3. Субтельний О. Україна Історія. Київ: Либідь, 2006. 720 с.
4. Кульчинський С. В., Курнаков Ю. О., Коваль М. В. Історія України. Київ: Освіта, 1995. 109 с.
5. Голодомор 1932-1933 років. URL: <https://biblioteka.cdu.edu.ua/index.php/8-novyny/29-pamiat-pro-mynule-zoboviazue-holodomor-1932-1933-r-v-ukraini.html>

С. В. Тепаленко,

вихователь дошкільного навчального закладу „Дубок” Черкаського району

КОЗАЦЬКИЙ РІД НЕ ЗГАСНЕ ПОВІК РОЗРОБКА СВЯТА ДЛЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Мета: перевірити, як діти засвоїли знання про Запорізьку Січ, про козаків, козацький одяг, козацькі страви, про риси характеру, притаманні козакам; закріпити знання пісень, танців. Розвивати спритність, відвагу, почуття відповідальності під час змагань. Виховувати любов і гордість за свою Вітчизну, повагу до національних традицій.

Попередня робота: розучування козацьких пісень, ігор і танців, розгляд ілюстрацій та картин із зображенням козаків Запорізької Січі, бесіда за ними.

Перебіг заходу

Звучить „Козацький марш”

Ведучий. Добрий день, мої любі друзі. У кожного з нас є своє родинне вогнище, є дім, в якому ми живемо. А от коли скласти наші маленькі батьківщини, вийде велика держава – **Україна**.

Діти, а хто ви? (українці). Ти хто? (я українка), а ти хто? (я українка).

Правильно, діти, ми всі українці.

Це наша земля, наш рідний край, наша країна з мудрими, талановитими людьми, з чарівною піснею, що дивує весь світ, з мальовничою природою, з багатющими народними традиціями. Це історія народу, який протягом багатьох віків боровся за свою свободу і незалежність. І сьогодні приємно бачити нашу Україну незалежною державою і боротися за незалежність.

Пісня „Україно, ненька”

У всьому світі – кожен зна.

Є Батьківщина лиш одна.

І в нас вона одна-єдина –

Це наша славна Україна.

Не забувай Шевченка спів

Про горду славу козаків.

Не забувай, що ти дитина

Землі, що зветься Україна.

Учень.

Дітвора ми українська,

Хлопці і дівчата,

Хоч слабі і нас ще рику,

Та душа завзята.

Учениця.

Бо козацького ми роду,

Славних предків діти.

І у садочку ми вчимося

Рідний край любити.

Ведучий. А колись, дуже давно, багато років тому назад нашу землю захищали українські козаки. Це були сміливі, дисципліновані, витривалі, горді і вільні люди. Ми не раз говорили з вами про козаків, про їх життя. А розкажіть мені, що ж ви знаєте про козаків?

1. Що говорять вам слово „козак”?

Слово „козак” пішло від слова „коса”. Люди, які йшли у бій, були озброєні косами, серпами.

2. Чом завжди буває так, що світлішає від нього?

Козаки – це вільні люди!

Козаки – безстрашні люди!

Козаки – борці за волю!

Всі: За народну щасну долю!

Ведучий. Давайте підслухаємо розмову цих двох козаків.

Збоку за столом сидить Тарас і Писар.

Писар. А чого це ти, батьку, так зажурився?

Тарас.

Ой, всі люди на світ родяться

Та не всім рівно на цьому світі водиться.

Ой, де ти, правдонько, дівалася.

Щастя – доля в які ліси заховалися?

Колись тебе розшукаємо, колись тебе розшукаємо,

Чого в нетрах ти ховалася,

Чого в козаків сльози проливалися?

Писар.

Не журися, не сумуй, батьку наш Тарасе,

Чуєш, пісня голосна лине із туману?

Козаки на Січ ідуть, звістку радісну несуть!

(З'являються дорослі та малі козаки, співаючи пісню „Ой, на горі тай женці жнуть”)

Козак. Ось хлопці ми і прийшли на славу Запорізьку Січ.

Писар. Ого-го! Хотіли дуже вас бачити

Козак. Здорові були, батьку наш Тарасе.

Тарас. Здорові були козаки, українські парубки, в гарний час приїхали, кошового отамана вибрати будемо.

1 козак. Кучубенка вибирайте!

2 козак. Не хочемо Кучубенка.

3 козак. Бородавка нехай буде!

Тарас. Сагайдачного вибирайте!

4 козак. Нехай буде Сагайдачний!

Тарас. Чи хочете ви своїм отаманом мати Сагайдачного?

Всі: Хочемо! Хочемо!

Сагайдачний. Дякую вам, шановне товариство. (вклоняється).

Тарас. Тримай цю булаву. Керуй з розумом та душею. Господа поради питай.

(Сагайдачний бере булаву, вклоняється. Козаки виконують пісню „Ой на горі тай женці жнуть”)

Тарас. Ось вона, наша Січ! Ось те гніздо, звідки вилітають усі горді і дужі, як орли. Ось звідки розливаються воля і козацтво на всю Україну.

(Козаки сідають на колодки)

Ведучий. Діти, а давайте і ми з вами полинемо в славне минуле нашої України і проведемо один день на Запорізькій Січі.

Отаман. Існував у запорожців цікавий звичай. Їхні курені були завжди відкриті. Мандрівник чи перехожий може зайти туди, погостювати, попоїсти і рушити далі в дорогу. І це, навіть, якщо господаря немає вдома. Однак існувало суворе правило, з куреня нічого не виносити, а інакше – покарання. А як хтось знайде якусь річ на Січі, прив'язує її до високого стовпа. Як за три дні власник не знайдеться, то і річ переходить у володіння того, хто її знайшов. Якою б не була погода, козаки кожного куреня вставали до схід сонця і бігли на річку купатися. А потім снідали. А що їли вранці козаки, знаєте?

Козачок. Улюбленою їжею козаків була каша.

Ведучий. Давайте і ми будемо варити кашу. Але щоб її зварити треба води наносити. А чи є ж у вас охота позмагатися, силу, спритність показати. Як це в козаків ведеться?

Козаки. Згода! Згода!

Ведучий. Тоді приготуйтеся до змагань. Розпочинаємо перше змагання.

1. „ЧИЙ КУРІНЬ НАНОСИТЬ В КАЗАНОК БІЛЬШЕ ВОДИ”

(два казанки, дві ложки, два відра з водою, музичний супровід).

Ведучий. Щоб кашу зварити потрібно вогонь запалити. Нумо. Козаки, хто більше принесе дров для вогню. Розпочинаємо друге змагання

2. СІРНИКИ АБО ДРОВА.

3. ПЕРЕТЯГУВАННЯ КАНАТУ.

Отаман. Молодці козачата, бачу є у вас спритність. А чи знаєте ви, що супроти моїх козаків не витанцює ніхто у світі? Весь день буде музика грати, весь день буде козак танцювати!

Козачок. Ой закину зараз ноги, закину за спину. Щоб світ здивувався, який вдався.

Танець «Голак»

Гра „Горищик”

Ведучий. А рівно в полудень з фортечної гармати лунав постріл. За цим сигналом йшли козаки обідати! А що їм вони на обід знаєте?

• Варену або печену рибу

• Мед

• Пиво

• Галушки

• Юшку з риби

• Куліш із салатом

Ведуча. Правильно, молодці, знаєте. А після обіду лунали козацькі пісні і козаки подумки линули до рідної хати.

Пісня „Ой розвивайся та й сухий дубе”.
(Виконують дорослі)

Отаман. Для того щоб бути сильним і відважним, козаки кожен день вправлялися і робили це під музику. А як ви козачата набираєтесь сили і мужності?

(Біг з перешкодами: ходьба по пеньочках, біг по дерев'яному місточку, підлізання під лабіринтом, піднімання колоди, біг по колоді зі зістрибуванням)

Ведучий. Українські козаки – славетні лицарі, мужні воїни. Вони залишили вагомий слід в нашій історії, з ними пов'язано і багато цікавих легенд, переказів. Також козаки славилися своїми шароварами, вмінням вправно їздити на конях та співати козацьких пісень.

ОЙ СІВ КОЗАК ЇСТИ, ІДУТЬ К ЙОМУ ВІСТИ

Ой сів козак їсти, ідуть к йому вісти:

Кидай, козак, вечеряти, час на коня сісти!

Козак покидає, на коня сідає,

Мати його рідненькая з жалю умліває.

«Не дай, боже, смерті, в чужім краю вмерти:

Нема кому жалкувати, головки зв'язати!

Ворон прилітає, в вічі заглядає,

Біле тіло об'їдає, кістки покидає!»..

Висновок. Молодці, козачата. Ви будете достойною зміною козаків. Бажаю кожному з вас стати борцем за нашу Батьківщину, щасливу і суверенну Україну. Будьте гідними козацької слави!

Ми любимо сонце і квіти,

І сонце нам шле свій привіт,

Ми роду козацького діти,

Землі української діви.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Голуб М. Пам'ятаємо, чиї ми сини. *Дошкільне виховання*, 2000. № 8. С.11-13.
2. Грушевський М. С. Історія України-Руси. Київ, 1991. Т. 1. С. 12.
3. Боечко В. Ф., Чабан А. Ю. Роль зарубіжних територій в процесі генезису козацтва. *Український історичний журнал*. 1999. № 2. С. 49
4. Лозинська С. Ф. *Українське народознавство дітям дошкільного віку*. Київ, 2008. С.3-5.
5. Козацький рід не згасне повік. URL: http://mankovkash1.at.ua/Skilni_proektu/2.pdf

ДО 36-ИХ РОКОВИН АВАРІЇ НА ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ АЕС

26 квітня 1986 року на Чорнобильській атомній електростанції сталися два вибухи та пожежа з небагненними наслідками для всього світу. У ліквідації аварії взяли участь сотні тисяч людей, а точна кількість постраждалих від трагедії невідома і досі.

Перші ліквідатори, які за тривогою прибули на охоплену полум'ям Чорнобильську станцію, взялися приборкувати атом практично голими руками. Щоб зменшити викиди радіації зі зруйнованого реактора, його з гелікоптерів закидали мішками з піском та свинцем. Загалом у ліквідації аварії взяли участь понад 600 тисяч людей. Точна кількість жертв та постраждалих невідома і досі.

Внаслідок вибуху на ЧАЕС утворилася величезна радіоактивна хмара, яка поширилася далеко за межі України. Більше половини викинутих в повітря небезпечних речовин осіли на території Білорусі.

Відселяти людей із зони зараження почали лише через добу після аварії. Вони покидали власні домівки із мінімальною кількістю речей та документів. Їм обіцяли - це ненадовго, виявилось - назавжди. Загалом із зони навколо станції виїхало майже чверть мільйона людей. Десятки населених пунктів назавжди зникли з карти України. Навколо зруйнованої ЧАЕС утворилася мертва зона. Там живуть лише дикі тварини та поодинокі самосели. Ця зона простяглася на площу у кілька тисяч квадратних кілометрів.

Від самого початку Москва та керівництво УРСР приховували факт аварії та наслідки екологічної катастрофи. Першою про підвищення рівня радіації повідомила Швеція. Лише 28 квітня в СРСР з'явилося перше офіційне повідомлення. У перші дні після аварії було евакуйоване населення 10-кілометрової зони, надалі зону евакуації розширили до 30 кілометрів. Загалом в Україні радіоактивно забрудненими стали 2293 населених пунктів, у яких на кінець 80-х років минулого сторіччя мешкало понад 2,6 мільйона осіб. Внаслідок цієї катастрофи з сільськогосподарського користування було виведено понад 5 мільйонів га земель.

І ось саме незадовго до роковин аварії на Чорнобильській АЕС її окупували **російські військові**. Понад місяць окупації Чорнобильської АЕС та зони відчуження росіяни перебували в найнебезпечнішому місці, з точки зору радіаційного зараження, і отримали річну дозу радіації.

У 1986 році на цю ділянку випало найбільше радіоактивного пилу, а в 2020 році ліс майже повністю згорів у масштабних пожежах. За останні півтора року радіоактивний пил осів, але з огляду на радіаційну безпеку на цю територію заходити не можна.

26 квітня є Днем пам'яті про саму катастрофу і загиблих в ній, а також героїзму працівників станції, ліквідаторів, пожежників, медиків і всіх людей, причетних до ліквідації наслідків аварії.

У грудні 2016 року **Генеральна Асамблея ООН** проголосила 26 квітня **Міжнародним днем пам'яті про Чорнобильську катастрофу**. Щодня в цей день проходять пам'ятні заходи, виставки та інформаційні хвилинки про Чорнобильську трагедію.

Поки Україна упродовж 30 років незалежності працювала над осмисленням своєї історії, зокрема радянського періоду, в Росії відбувалися і тривають зворотні процеси. Історичну правду замінила тотальна пропаганда, заснована, зокрема, на ідеї месіанства «руського міра».

Зокрема тому, впродовж останніх двох місяців ми спостерігали захоплення, обстріли російськими військами ядерних об'єктів на території України, використання ними атомних електростанцій і ядерної зброї як щита для проведення воєнних дій, окопування в Рудому лісі — найбільш забрудненому місці в зоні відчуження ЧАЕС, знущання над українським персоналом, який підтримував роботу і дбав про безпеку Чорнобильської та Запорізької АЕС, та доведення його до стану тотального виснаження. Російські солдати виглядають як справжні ядерні камікадзе. Тільки несуть загрозу знищення не лише собі, а й всьому живому. Чорнобильська катастрофа стала попередженням людству, наскільки крихким може бути наше майбутнє з неконтрольованою радіацією. Поведінка Росії сьогодні знову ставить світ на межу катастрофи. Тож її просто необхідно зупинити. Необхідно не лише для України. В день річниці Чорнобильської катастрофи про це варто пригадати всім світовим лідерам.

